

**T.C.
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ÇOCUK EDEBİYATINDAN HAREKETLE ÇOCUK HAKLARI İLE İLGİLİ
BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Lokman SEDAY

Doç. Dr. Erhan AKIN

SİİRT-2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	vi
TABLOLAR DİZİNİ.....	vii
ÖN SÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
I. Problem Durumu.....	1
II. Araştırmanın Amacı.....	5
III. Araştırmanın Önemi.....	5
IV. Sınırlılıklar.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1. ÇOCUK.....	7
1.1.Modern Çocukluk Değerleri Bağlamında Çocukluk.....	8
1.2. Korumacı Yaklaşım.....	11
1.3. Postmodern Çocukluk Değerleri Bağlamında Çocukluk.....	12
1.4. Özgürlükçü Yaklaşım.....	12
1.5. Pragmatist Yaklaşım.....	13
1.6. Çocuğun Değeri.....	14
2. EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI.....	16
2.1. Edebiyat Nedir?.....	16
2.2. Çocuk Edebiyatı Nedir?.....	18
2.3. Çocuk Eğitiminde Çocuk Edebiyatı.....	22
2.4. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Bulunan Özellikler.....	26
2.5. Çocuk Edebiyatında Çocuğa Görelik.....	27
2.6. İçerik Özellikleri.....	28
2.6.1. Konu.....	29
2.6.2. Karakter.....	30
2.6.3.Plan (Kurgu).....	33
2.6.4. Dil ve Anlatım.....	34
2.6.5 İletiler.....	37
2.6.6.Yazar- Eser- Okur Döngüsü.....	37
2.6.7. Ana Fikir.....	38

2.6.8. Yardımcı Fikirler	39
2.6.9. Değerler.....	39
2.7. Biçim Özellikleri.....	42
2.8. Çocuk Edebiyatının Çocuğun Gelişim Sürecindeki Yeri.....	44
2.9. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi	45
2.10. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Bilişsel Gelişimine Etkisi	46
2.11. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi	47
2.12. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Toplumsal Gelişimine Etkisi	49
2.13. Çocuk Edebiyatının Amacı ve Temel İşlevleri	50
3. ÇOCUK EDEBİYATININ TÜRLERİ.....	55
3.1. Fabllar	55
3.2. Öykü ve Romanlar	55
3.3. Ninniler, Tekerlemeler ve Bilmeceler	56
3.4. Destanlar	57
3.5. Efsaneler.....	57
3.6. Masallar.....	58
4. İNSAN HAKLARI	60
4.1. Türkiye'nin İnsan Hakları Serüveni.....	60
4.2. Çocukların ÇHS'de Yer Alan Temel Hakları Nelerdir?	62
5. İNSAN HAKLARI BİLİNCİ VE ÇOCUK EDEBİYATI İLİŞKİSİ	64
5.1. İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Dil ve Edebiyat Derslerinden Yararlanma	64
5.2. İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Çocuklar ve Gençler için Yazılan	
Romanlardan Yararlanma	69
İKİNCİ BÖLÜM	72
YÖNTEM.....	72
2.1. Yöntem.....	72
2.2. Veri Toplanması.....	72
2.2.1. Verilerin Analizi.....	73
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	74
BULGULAR VE YORUMLAR.....	74
3.1. Masal	74
3.1.1. Pertev Naili Boratav-Az Gittik Uz Gittik.....	74
3.1.2. Yorum	75
3.2. Roman	75
3.2.1. Rıfat Ilgaz-Hababam Sınıfı	75
3.2.2. Yorum	78
3.3. Hikâye	79
3.3.1. Şermin Yaşar -Abartma Tozu	79
3.3.2. Yorum	82

3.4. Şiir	82
3.4.1. İshak Reyna-Gece Uçuşları.....	82
3.4.2. Yorum	88
3.5. Fantastik Bilim	89
3.5.1. Bilgin Adalı-Zaman Bisikleti.....	89
3.5.2. Yorum	91
3.6. Fıkra	92
3.6.1. Dan Crompton-Dünyanın En Eski Fıkra Kitabı.....	92
3.6.2. Yorum	93
3.7. Gezi	94
3.7.1. Evliya Çelebi-Yedi İklim Dört Bucak.....	94
3.7.2. Yorum	95
3.8. Çocuk Tiyatrosu	95
3.8.1. Alastair Humphreys-Dünyayı Bisikletle Gezen Çocuk	95
3.8.2. Yorum	97
3.9. Bilmece-Tekerleme	98
3.9.1. Bayram Özkan-101 Bilmece 101 Tekerleme	98
3.9.2. Yorum	101
3.10. Roman	101
3.10.1. Antoine De Saint Exupery-Küçük Prens.....	101
3.10.2. Yorum	104
3.10.3. Ninni	105
3.10.4. Süleyman Bulut-101 Ninni	105
3.10.5. Yorum	111
TARTIŞMA	112
SONUÇ	119
ÖNERİLER.....	122
KAYNAKÇA.....	124

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇOCUK EDEBİYATINDAN HAREKETLE ÇOCUK HAKLARI İLE İLGİLİ
BİR ARAŞTIRMA
Lokman SEDAY
Doç. Dr. Erhan AKIN
2021, 135 Sayfa

Başkan: Prof. Dr. Cahit EPÇAÇAN
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Erhan AKIN
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Bünyamin SARIKAYA

Çocuk edebiyatı eserleri kurguları içerisinde çeşitli mesajlar barındırmaktadır. Bu araştırmanın amacı Türkiye’de satılan yerli ve yabancı çocuk kitaplarında çocuk haklarının düzeyi ve nasıl yer verildiğini belirlemektir. Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın veri kaynağını, 2019 yılında Türkiye’de internetaramasında çıkan kitap satış mağazalarından Kitap Yurdu, İdefix ve D&R sitelerinde çok satılan yazınsal çocuk kitapları oluşturmaktadır. Bu kapsamda belirlenen 11 kitaptan doküman incelemesi yoluyla elde edilen veriler, betimsel olarak incelenmiştir. Araştırma ile Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer alan temel çocuk haklarından çocukların eşitliği hakkı, çocukların gelişme hakkı, çocukların korunması hakkı, çocukların büyümesi ve sağlığı hakkı, çocukların aşağılanması önlenmesi hakkı, çocukların katılım hakkı, birlikte yaşama kültürü, çocuk kültürü ilkesi esas alınarak okumalar gerçekleştirilmiştir. Çalışma ile beraber, çok satılan çocuk kitaplarında insan haklarından hareketle çocuk haklarının sezinletilmesine dönük iletilerin bulunduğu ve bu iletilerin bazılarının cümlelerde doğrudan aktarıldığı, bazılarının ise dolaylı (örtük) olarak verildiği görülmüştür. Çocukların çocuk hakları sözleşmesinde geçen esas haklarını duyumsatan ve iletilerini örtük olarak veren kitaplarla buluşturulması gerekir. Çocuklara dönük yazılan diğer yapıtların da aynı amaç ve bakış açısıyla incelenmesi gerektiği bu araştırma kapsamında varılan bir sonuçtur.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat, çocuk edebiyatı, insan hakları, çocuk hakları, çocuk eğitimi.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****A RESEARCH ON CHILDREN'S RIGHTS BASED ON CHILDREN'S
LITERATURE****Lokman SEDAY****Doç. Dr. Erhan AKIN****2021, 135 Sayfa****President: Prof. Dr. Cahit EPÇAÇAN****Jury Member: Assoc. Dr. Erhan AKIN****Jury Member: Assoc. Dr. Bünyamin Sarıkaya**

Works of children's literature contain various messages in their fiction. The purpose of this study is to determine the level of children's rights and how they are included in domestic and foreign children's books sold in Turkey. This research is a descriptive study in the screening model. The data source of the research is literary children's books, which are widely sold on the sites of Yurt, Idefix and D&R, from book sales stores that appeared on the Internet search in Turkey in 2019. The data obtained through document review from the 11 books determined in this context have been studied descriptively. Child rights children children's rights to basic research and the equality of the rights set out in the convention, the children of the right to development, the right to the protection of children, the health and growth of children rights, the right of children to prevent the humiliation, the right to participation of children, the culture of living together, the child's culture on the basis of principles were read. Along with the study, it was seen that there were messages about the awareness of children's rights based on human rights in children's books that were sold a lot, and some of these messages were directly transmitted in sentences, and some were given indirectly (implicitly). Children should be brought together with books that express their fundamental rights set out in the convention on the rights of the child and give their messages implicitly. It is a conclusion reached within the scope of this research that other works written for children should be examined with the same purpose and point of view.

Keywords: literature, children's literature, human rights, children's rights, children's education.

KISALTMALAR

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi.

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

Bk. : Bakınız

C: Cilt

Çev. : Çeviren

Hzl. : Hazırlayan

Md: Madde

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

No: Numara

S: Sayfa

Vb: Ve Benzeri

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. İncelenen Kitaplar.....	73
Tablo 2. Kitaplardan Elde Edilen Tümce Sayıları	121

ÖN SÖZ

İnsanlığın var oluş tarihinden günümüze değin insanların varoluşsal problemlerinin başında haklarının neler olduğunu bilmesi gelmektedir. Bu haklarını elde etmek üzere her zaman mücadele ettiğini bütün tarihi olaylar bizlere göstermektedir. Yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişki ile aile içerisindeki ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerine varıncaya değin hep adil bir beklentinin olduğu gerçeği bilinmektedir. Özellikle haklarımızın neler olduğunun ve sınırlarının nasıl çizileceğinin sorusu ile bu hakkın teslim edilmesi için, haklarımızın güvencesi ne olacaktır sorusu her zaman ve her yaşta insanın emin olmak istediği en önemli kaygıların başında gelmektedir. Yapılan bütün kanunlar veya uluslararası sözleşmelerin hepsinin temelinde yine aynı kaygı yer almaktadır. Çalışmamızda çocuk edebiyatından hareketle çocuk haklarına yönelik eğitici ve bilgilendirici edebi türler ile bu bilincin çocukluk çağı içerisinde çocuk edebiyatı vasıtasıyla aktarımının ne düzeyde ve ne etkide bulunduğunu belirlemek amacıyla 2019 yılında en çok okunan 11 çocuk edebiyatı kitabından hareketle çocuk hakları sözleşmesinde yer alan 8(sekiz) temel hakkın çocuklara aktarımı şekil ve etki açısından incelendi. İnceleme ile çocuk edebiyatının işlev açısından insan hakları temelinde çocuk haklarının çocuk edebiyatının etkili gücünden faydalanarak elde edilen doğrudan ve örtük iletilerin varlığı tespit edildi. Bu tespitler ile okunan çocuk kitaplarının özenle seçilmesinin de gerekliliği ortaya konulmuş oldu. Kitapların içerisinde çocuk haklarına yönelik destekleyici ifadelerin yanında, bu hakların göz ardı edilmesi sonucunu ortaya çıkabilecek olumsuz iletilerin de var olduğu tespiti yapıldı. Çocuk okurların özellikle ulaşabildiği kitapların özenle seçilerek istifade etmelerini sağlayacak önlemlerin alınmasının zorunluluğu doğmuştur. Çalışma ile hedef kitle ile çalışma alanı arasında oluşturulan bu köprünün hem Çocuk Edebiyatına hem de haklar bağlamında Hukuk alan yazınına olan katkısı ortaya çıkarılmış oldu.

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecinin her aşamasında yardımını ve rehberliğini benden esirgemeyen, eşsiz ve değerli görüşleriyle yönlendiren saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Erhan AKIN’a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Yine yüksek lisans eğitimim boyunca özverili yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Cahit EPÇAÇAN’ a, Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ’ a, Doktor Öğretim Üyesi Halil SAĞLAM’ a özellikle teşekkür ediyorum.

Lokman SEDAY

14/09/2021

GİRİŞ

Araştırmanın yapılma gerekçesi olan problem, araştırmanın amacı ve alt amaçları, önemi ile sınırlılıkları belirtilmiştir.

I. Problem Durumu

Edebiyatın gücü yadsınamaz bir gerçeklik olarak değerlendirildiğinde başta evrensel değerler olmak üzere insan haklarının edebi eserlerde yer alması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Türkçe sözlüğe (2005) göre edebiyat (yazın); olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak şekillendirilmesi sanatı olarak tanımlanmıştır. Sever (2008: 30)'e göre edebiyat, dille gücüyle oluşturulan sanatlardandır. Aslan (2007: 32)'a göre edebiyat ise düş, düşünce, duygu, betimlemelerin, yaşantı ve tasarıların güzel, etkili, bir biçimde anlatılması sanatıdır. Çocuk edebiyatı "Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de içine alan bir yaşam döneminde, çocukların dil gelişimi ve kavrama seviyelerine uygun olarak duygu ve fikir dünyalarını edebi niteliği olan dilsel ve görsel mesajlarla donatan, beğeni düzeylerini yükselten yazınsalların bütüncül adıdır." diye açıklanabilir (Sever, 2008: 17). Çocuk edebiyatını, yetişkin edebiyatından farklı kılan en önemli sınır, hitap ettiği insanların özellikleridir. Bir başka anlatışla çocuğun anlama şartları, dil seviyesi, eğitim ihtiyacı, dünya ile olan bağlantısı çocuk edebiyatının önemli sebeplerindendir.(Dilidüzgün, 2004: 40). Oğuzkan (1997: 13)'a göre yetişkin edebiyatında önceki çağlardan bu yana "çocuk" bir içerik olarak incelemeye alınmıştır. Yapıtların çoğu çocukların kullanımı için değil, çocukların anlatılması üzerinedir. Edebiyatın; okuyanların şahsiyet gelişimine, fiillerine, duygu ve fikir dünyalarının şekillenmesine katkıda bulunması kaçınılmazdır. Edebiyat; insanların hayatını farklı yaşam şekilleriyle, farklı insan şekilleriyle zenginleştirir, insanların diğer yönlerine saygı ve hoşgörü duygusunu geliştirmesini sağlar. İnsan olma yolunda insanın acılarına, sömürüye, haksızlığa, zulme, savaşa, şiddete, adaletsizliğe karşı insanların farkındalık kazanmasına ve bir farklı duruş geliştirmesini sağlar. Sonuç olarak; hayatı anlayan, olayları ve yaşantıları doğru ve akıllıca değerlendiren, fikirlerini ve kalbini sevgiyle işe koşan insanların yetişmesinde nitelikli edebiyat eserleri önemli bir görevi yerine getirir.(Aslan, 2014). Çocuk edebiyatı da aynı görevi üstlenmektedir. Oğuzkan (1997: 21) 'a göre, çocuğun yalnızca ders kitaplarını ile okumalar yapması zorunluluğu dönemi geçmiş ve yanlış bir alışkanlıktır.

Ders kitaplarında çocuğa daha çok bilgi aktarmaya dönük temalar bulunmaktadır. Sadece ders kitaplardan faydalanmak çocuklarda zaman içerisinde bir motive olamama duygusu ortaya çıkarabilir. Bu nedenle çocuk, çocuk edebiyat yapıtlarıyla erken çocukluk döneminden (0-2 yaş) başlayarak tanıştırılmalıdır. Okulöncesi (0-6 yaş) dönemde çocukları nitelikli çocuk kitaplarıyla tanıştırmak ailenin en önemli sorumluluğuyken ilkökul döneminde bu sorumluluğa öğretmenler de katılır. Öğretmenler, çocuğun gelişim dönemlerine uygun sanatsal nitelikli, çocuğun duymasına, düşünmesine olanak veren, dil ve anlam evrenine uygun, kültür gelişimine, düş gücünün gelişmesine olanak sağlayan, ilgi ve gereksinimlerini ön planda tutan, okuma isteği uyandıracak, dil sevgisi ve bilinci oluşturacak, evrensel değerleri duyumsatacak ve bu değerlere karşı duyarlık oluşturacak çocuk kitaplarıyla tanıştırmalıdır. Haklara saygı; bir insanı ya da bir toplumun en iyi olarak kabul ettiği var olma ya da bu şekilde ilerleme sonucunda bireylerin haklarının gözetilmesinde her türlü eylemden hareketle bireylerin sorumluluk duygusunu ifade etmektedir. Buna göre hak, gözetilmesi gereken ve örnek alınan bir üst davranış şeklinin varlığı ve kabulü fikrini ifade eder. Hak kavramı ile evrensel değerlerin gözetilme düzeyi arasında ilişki bulunmaktadır. Çocuk sözleşmesinde geçen temel hakların evrensel değerlerden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Dünyada her ulusun kendine özgü değerleri vardır. Ancak evrensel değerler denilen kavram, herkes tarafından kabul edilen değerlerdir. Bu değerlerin küçük yaştan itibaren çocuklara verilmesi toplumların geleceği açısından çok önemlidir. Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının pek çok işlevi vardır: Sever (2008)'e göre, çocuklara okuma isteği ve alışkanlığı oluşturmak çocuk eserlerinin en önde gelen görevlerindendir. Çocuklara yazılan eserler, çocukları iyi yazılmış metinlere yönlendirmeyi başarabilen, onlara zaman içerisinde okuma i s t e ğ i v e kültürü kazandırabilen bir görevi üstlenmelidir. Başka bir anlatıyla, çocuklar için yazılan eserler çocuk-edebiyat-sanat ilişkisini k u r a b i l e n etkili bir gücü olmalıdır. Eğitime başlama süreciyle beraber çocuk-edebiyat ilişkisi çocuğun sezme, duyma, duyumsama özelliklerini değiştirir duygu ve fikir dünyasını zenginleştirir. Çocuklarda anadiline yönelik daha bilinçli bir sevgi ve farkındalık oluşumunu sağlar. Bu yapı içinde düşünüldüğünde çocuk eserleri; ilk çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir hayat döneminde, çocukların anlama ve dil gelişim seviyelerine uygun olarak onların duygu ve fikir dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel mesajlarla geliştirme, beğeni seviyelerini artırma görevi taşınmalıdır (Sever, 2008). Çocuğun yaş ve gelişim seviyesine uygun iyi yazılmış çocuk eserleri, özellikle erken çocukluk döneminde çocukların bilişsel, duyuşsal, kişilik ve toplumsal gelişimi yönünden önemli bir etkiye sahiptir.

Kitaplardaki kişiliklerin yorumları, değerlendirmeleri, açıklamaları, eleştirel bakışları çocuklara model oluşturarak onların fikir üretebilme becerilerinin gelişmesine de katkıda bulunur (Aslan, 2013a).

Dilidüzgün (2004)'e göre, edebiyat eğitiminin önemli bir aracı olarak çocuk ve gençlik eserleri çocuklara edebiyat zevki ve bilinci kazandırma görevine sahiptir. Bir başka deyişle nitelikli çocuk eserleri, çocuklara yazılanlarla hesaplaşabilme imkanının kapılarını açan bir geçiş edebiyatıdır. Ayrıca, bu eserler, belli estetik kaygıları dikkate aldığından, okuruna yazın ve sanat eğitimi de oluşturan bir özellik taşımaktadır. Kavcar vd. (2004)'e göre, iyi yazılmış çocuk eserleri konu bakımından öğrencilere; aile, yurt, insanlık, doğa ve hayat sevgisi kazandırır, insanlık değerlerini duymıştır, doğruyu ve yanlış görmelerine yardımcı olur, onlara yeni ufuklar açar, onların anlayış ve fikir yeteneklerini geliştirir, şiir sevgilerinin ve hayal güçlerinin gelişmesini sağlar. Çocuk kitaplarının en önemli görevlerinden biri de çocukları evrensel nitelikli değerlerle bir araya getirmektir. Evrensel değerler, çocuk kitapları aracılığıyla örtük olarak duyumsatılmalıdır. Aslan (2013b)'a göre duyarlık kendiliğinden oluşmaz, çocuğun evrensel değer konusunda duyarlık geliştirmesi, evrensel değerleri bilmesine bağlıdır. Farkına varma, kendi yaşamı, kendi dünyası dışında olup bitenlerle ilgilenme; bunları umursama, sezip değerlendirebilme ve bu dış uyaranlara karşı bilinçli, tepkide bulunma; olanlardan, insanların yaşadıkları olay ve duygulardan etkilenme ve olanları anlamazdan gelmeme; başkalarının duyum ve duygularını kendilerini onların yerine koyma yoluyla ve yaşama yeteneği” olarak tanımlanabilir. Farkına varma, kendiliğinden, gelişigüzel yollarla oluşmayan bir yetenektir. Farkındalığın meydana gelmesi için öncelikle çocukların doğa sevgisi, insan sevgisi, hayvan sevgisi, yurt sevgisi, adalet duygusu, hoşgörölü, kültürel farklılıklara, insan hak ve özgürlüklerine saygı, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, doğruluk, estetik, özgürlük, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, içtenlik, anlayış, erdem, vicdan, iyilik, arkadaşlık, dostluk gibi çeşitli değerleri öğrenmesi gerekir. Bu, öncelikle aile ortamında anne ve baba; eğitim ortamlarında ise, öğretim programları ve ders kitaplarındaki bilgilendirici metinler yoluyla olur. Kısaca, değerler çocuğa öncelikle ailede ve okulda bilişsel yolla aktarılır. Değerlerin sadece bilişsel düzeyde, öğretici yolla verilmesi çocukta o değerlerin kalıcı bir davranışa dönüşmesi için yeterli olmayabilir. Başka bir anlatışla, yalnızca öğreticiliğin önemsendiği ortamların çocuğun farkına varma eğitimine çok fazla etkisinin olduğu söylenemez. Çocuğun bu değerleri özümsemesi; bir başka anlatışla, farkına varma yeteneğini edinmesi için olayları duyularıyla da kavraması gerekir. Burada, amacı kişilerin duyularını devindirmek olan sanatsal nitelikli uyaranlara gereksinim vardır.

Amaçları bir değer öğretimi olmamakla birlikte bu uyaranlar, çeşitli değerleri etkileyici biçimde işlediklerinden onlara karşı okurların duyarlı olmalarını sağlayabilir.

Ayrıca, deneyim ve yaşantıları sınırlı olan çocukların toplumsal ve evrensel değerleri içselleştirebilmesi ve davranış kalıbına dönüştürülmesi; başkalarının duygularına, fikirlerine duyarlı olabilmesi açısından doğru eserlerle bir araya getirilmeleri çok önemlidir. (Aslan, 2013b). Görüldüğü gibi, hakların ve evrensel değerlerin duyumsatılması süreci ailede başlar, okulda sanatsal uyaranlarla devam eder. Sanatsal uyaranlar yani çocuk kitapları içinde barındıkları olaylar ve karakterlerle haklar ve evrensel değerler duyumsatmalıdır. Çocuk kitaplarında amaç; öğreticilik değil, duyumsatma olmalıdır. Aslan (2013b)'a göre çocuklarla buluşturulan yazınsal nitelikli metinlerde okuru evrensel değerlere duyarlı kılacak anlatımlar bulunmaktadır. Bu nitelikli metinler çocuğu hem haklar hem de evrensel değerler konusunda örtük olarak duyarlık eğitiminden geçirir: Çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinin mesajlarını; yetişkinlerin, bilgilendirici ders programlarının yaptığı gibi bilişsel yolla değil, sezinletme ve duyumsatma, duyuları etkileme ve heyecanlandırma yoluyla verirler. Yazarlar, eserlerinde evrensel değerlerin yanı sıra yeni ve daha insanca değerler yaratırken bir yandan da sanatta en önemli nitelik olan duyguyu ustaca verirler, çünkü sanat duyguları insanı derinden etkileyen eserler bütünüdür. Karakterle özdeşim kuran okur, kitapta var olan olaylar karşısında mutluluk, heyecan, üzüntü, kaygı, korku gibi çeşitli duyguları yaşayarak metnin anlam dünyasına daha fazla girer ve anlam kazanmasını kolaylaştırır. Böylece yazarlar, okurunu insan haklarına dayalı duyarlı kılacak kurgular oluşturur, onun duyu algılarını etkileyecek söz varlığını kullanırlar. Böylece haksızlıklar konusunda okurlarını hem duygulandırır hem de bunlar üzerine fikir üretmelerini sağlarlar. Böylece onu estetik, örtük farkına varma eğitimi sürecinden geçirir (Aslan, 2013b). Özetle; farkındalık kazandırma sürecinin amacı, kişilerin duyularının varlığını anlama ve bunu karakterlerine yansıtabilmesini sağlamaktır. Edebiyatın farkındalık kazandırmada büyük bir etkiye sahip olduğu da unutulması gereken bir gerçekliktir. (Binyazar, 2010). Çocuklarla buluşan ve en çok satılan kitaplarında çocuk haklarının varlığı ve bu değerlerin duyumsatılması sürecinde yapıtların önemli bir rolü olduğu açıktır. Çocuk hakları, çocuk okurlara dolaylı (örtük) olarak duyumsatılmalıdır. Yazarlar, çocuk haklarını gözetken yazıları yazarken "Bunu yap ya da yapma!" diyerek öğretici yani ahlaki öğüt verici şekilde değil, yazınsal kurgu içinde duyumsatılmalıdır. Bir kitabı da yazınsal yapan ve değerli kılan budur. Yazınsal olmayan kitaplar, çocuklara doğru ve yanlış doğrudan söyler.

Bu da çocukların o değerleri içselleştirmemesine/ duyumsamamasına neden olur. Amaç, çocuğun çocuk haklarından hareketle evrensel değerleri duyumsaması olduğu için okurların yazınsal nitelikli kitaplarla buluşması gerekir. Kısaca, çocuk haklarının çocuklarda etkili bir kurguda duyumsatılması sürecinde yazınsal nitelikli edebiyat yapıtlarının önemi büyüktür. Bu nedenle çocukların çok okuduğu yazınsal kitaplarda insan haklarının örtük bir biçimde yansıtıp yansıtmadığı araştırılmaya değer bir konudur. Bu çalışmada, 2019 yılında çok satılan yazınsal çocuk kitaplarında çocuk hakları sözleşmesinde geçen temel çocuk haklarının nasıl işlendiği ele alınıp incelenmiştir.

II. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Türkiye’ de 2019 yılında en çok ziyaret edilen internet sitelerinde çok satılan yerli ve yabancı çocuk eserlerinde çocuk hakları sözleşmesinde belirtilen temel çocukların haklarından 8 hakkın ne düzeyde ve nasıl (doğrudan ve dolaylı) yer verildiğini belirlemektir.

III. Araştırmanın Önemi

Nitelikli çocuk edebiyatı yapıtlarında farklı yaşam deneyimleri sunan, iyi geliştirilmiş, okurun duygudaşlık kurabileceği karakterler ve olaylarla, çocuk hakları çocuklara duyumsatılır. Bu nedenle çocuklarla buluşturulacak kitapların önemi büyüktür. Araştırmada çok satılan yazınsal çocuk kitaplarının; başka bir deyişle çocukların sıklıkla buluştukları kitapların çocuk hakları açısından incelenmesi, kitapların niteliğine ilişkin dönüt vereceğinden bu çalışma önemlidir. Araştırmanın sonuçları yazarlara, öğretmenlere, ailelere çocuk kitaplarında çocuk haklarının sunulduğu konusunda fikir vereceği için de önemlidir. Bunun yanı sıra araştırmanın bundan sonra yapılacak çalışmalar için yol gösterici olabileceği ve ilgili alan yazınına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

IV. Sınırlılıklar

Araştırma; 1. Örneklem açısından, 2019 yılında roman, mizah, fantastik bilim, masal, gezi, şiir, fıkra, bilmece/tekerleme, ninni, çocuk tiyatrosu ve öykü türünde çok satılan çocuk kitapları, 2. Amaçlar açısından, Çocuk hakları sözleşmesinde geçen 8 temel çocuk hakkı ile sınırlandırılmıştır

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ÇOCUK

Çocukluk insanın yetişkinlik öncesi dönemini kapsamaktadır. İnsan hayatının, insanın yaşama bakış yönünün ve kişiliğinin oluşumunda en önemli dönemdir. Çocukluk döneminde yaşantıların niteliği, çocuğun ruhsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, çocuğun dilsel, fiziksel, ruhsal, ahlaki ve fikişsel gelişimini olumlu anlamda etkilendiğı dönem diyebiliriz. Çocukluk dönemi demek maddi ihtiyaçlarının karşılandığı fiziksel ve psikomotor gelişiminin sağlandığı, ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması ile ahlaki ve dilsel gelişiminin sağlandığı dönem olarak değerlendirilmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre ise 18 yaşına kadar her kişi çocuk kabul edilmektedir. İnsan hayatının ergenlik dönemine varıncaya değin üç evreden oluşur. İlk çocukluk veya küçük çocukluk (0-2 yaşına kadar); ikinci çocukluk veya orta çocukluk (2- 7 yaş arası); bundan sonra ise ergenlik öncesi çağ başlar (Foulquie, 1994: 78).

Çocuk denilen bireyler ise, “küçük yaştaki oğlan veya kız” olarak anlaşılmaktadır (TDK, 2009: 444). Oğuzkan' a göre çocuk bireyler şu ifade ile kendine yer bulmaktadır; “İki yaşından ergenlik çağına varıncaya süren büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz erinlik dönemine erişmemiş kız veya erkek yahut bebeklik çağı ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan insan” dır. (Oğuzkan, 2010: 2).

Çocukluk dönemi insanların hayatının temel düşüncelerinin ve kişilik yapısının şekillendiğı en önemli evredir. Bu önem dikkate alındığında çocuklara görelilik kavramı bizim için çocuklara yönelik her çalışmada bu öneme dikkat etmeyi gerekli kılmaktadır. Öncelikle Çocukluk kavramına çeşitli açılardan bakmaya çalışalım.

1.1.Modern Çocukluk Değerleri Bağlamında Çocukluk

Modern çocukluk, çocukluğun ve çocuk haklarının temelinde yer alan ve mutlaka incelenmesi gereken bir değerdir. Bu başlık altında modern çocukluk değeri ve bu değerlerin özünde yer alan korumacı yaklaşım kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Çocukluk, modernleşmeyle birlikte gündeme gelen yeni bir toplumsal buluş olarak ifade edilmektedir. Daha önceki dönemlerde insanların sürekli başka kişilerin ihtiyacı olmadan yaşayabilen ve yetişkinler olduğu kabul edilen çocuklar, modern toplumla birlikte yetişkinlerin dünyasından çıkarılmış ve çocukluk özel bir yaşam evresi olarak kabul edilmiştir. Hayat, doğumdan ölüme kesintisiz bir süreç olmaktan çıkarılmış, bir evreden diğerine geçişler söz konusu olmuştur. Bu anlayış Batı’da 17.yüzyılda Kabul edilmeye başlamış ve çocukluğun bugünkü medeni tanımını da belirlemiştir (Kırdök ve diğerleri, 1998: 17).

Çocukluk tarihi konusunda çalışan ve önemli bir yazar olan Philippe Aries ise orijinal adı L’Enfant et la vie familiale sous l’ancien regime olan “Çocukluğun Yüzyılları” adlı eserinde yaklaşık 12.yüzyıla kadar ortaçağ sanatında çocukluk döneminin kabul edilmediğini, çocukluk anlayışının yeni bir kabul şeklinde icad olduğunu belirtmektedir. Bu zamana kadar çocukluk anlayışının bulunmamasının nedeninin yetersizlik ve kapasitesizlik olmadığını ifade eden Aries, Ortaçağ dünyasında çocukluğa yer verilmediğini ve çocuklukla yetişkinlik arasındaki farkın algılanmadığını iddia etmiştir (1973: 31).

Aries’in bu ünlü eseri, birçok bilim insanı tarafından örnek alınmakla birlikte eleştirilere de maruz kalmıştır. Heywood (2003: 17-18) bu eleştirileri üç ana başlıkta incelemiştir:

- 1.Tarihsel Kaynakları Yorumlamadaki Savrukluğu: Orta çağ sanatında çocuk resmi olmamasını, bu çağda çocukluğun hiç olmadığı şeklinde yorumlaması (Oysa Ortaçağ özellikle dini konulara odaklandığı için sadece çocukluk değil birçok konuyu dışarıda bırakıyordu)
2. Ortaçağda çocukluk konusunda hiçbir bilincin olmadığı savını ileri sürmede aceleci davranması
3. Ortaçağda çocukluk konusunda hiçbir bilincin olmadığı savına karşılık çağın Latince kaynaklarının çocukluktan söz etmesi.

Wilson ise sadece yazınsal ve resimli eserleri incelemesi, gözlemlediği gelişmeleri açıklamaması, kronolojik boşluklar bırakması ve geçmişe şimdiki zaman bakış açısıyla bakması nedenleriyle Aries' in eserini eleştirmiştir (Onur, 2005: 27).

Vardın ve Brad anlayışına göre modernizm ortaya çıkmasından önce yetişkin bireyler tarafından insan haklarının temeli olarak kabul edilen haklar, çocuklardan için uygun görülmemiştir. Özgür olmaları ve kendi başlarına göre hareket edebilmeleri, çeşitli yollarla engellenmiştir. Çocuk bireyler toplumda uzun süreden beri rahatsızlık verilen ve ezilen büyük bir kitle, medeni hakları dahi verilmeyen savunmasız bir gruptadırlar (Franklin, 1993: 15).

Aries' in teziyle tutarlı olarak Akyüz, çocukların 17.yüzyıldan beri kendilerine ait elbiselere, oyunlara, hikayelere, dinlencelere ve görsel materyallere sahip olmaya başlamışlardır. Ona göre çocuklar böylece yetişkinlerin etkinliklerinden ve yaşam tarzlarından ayrı tutulmaya başladılar. Yalnız bu durum, yüksek sınıfa mensup varlıklı ailelerde yaşanmaktaydı. Yoksul sınıf çocukların giyimleri, yaşam tarzları, oyun oynamaları ve çalışmaları bakımından eski hükümler sürmekteydi. Rönesans ile beraber kültürel ve fikrîsel çevrede baş gösteren farklılıklar, 19.yüzyılda da devam etmiş, çocukların diğer yaş gruplarındaki bireylerden farklı bir grupta yer aldıkları olduğu anlayışı gelişmiştir. Bu farklılıkta ekonominin tarımdan sanayiye kayması, orta sınıfın ilerlemesi, ailenin yapısının ve görevlerinin değişmesi ve çocuk vefatlarının azalmaya başlaması gibi farklılıkların etkisi olmuştur. Aydınlanma çağı filozofları, çocuk eğitimi konusunda böylece kendilerine ait yeni fikirler ortaya konulmuştur. Bu şekilde kendilerine ait ve çocuk eğitimi konusunda yeni fikirler ifade etmişlerdir. Bu şekilde kendine has ve sürekli ilerleyen bir çocukluk düşüncesi yeşermeye başlamıştır. İlerleyen bu fikirlerle birlikte çocuklar, göçlerin, sanayileşmenin ve kentleşmenin olumsuz özelliklerinden koruma altına alınmaya çalışılmıştır(2001: 4) İnal' a göre gelişmiş çocukluk fikirlerinin temelinde iki temel öge yatmaktadır. Bunlar zengin aile yapısı ile bilimdir. Zengin ailelerinin oluşumuyla beraber çocuğa ait ilgi, duygusal yaklaşım, gerçekçi eğitim ve disiplinler bir yaşam bütünlüğü ile beraber yeniden tanımlanması, aratarak çocukluğun farklı ve kendine has bir hayat dönemi olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Çocuklar, bu dönemden sonra bilimsel düşünce yapılarının da dikkatini çekerek insancıl bir mücadelenin temelleri olarak dikkate alınmıştır (2007: 17-18).

Postman ise çocukluğun oluşumunda matbaanın icadına dikkat çekmektedir. Ona göre 16.yüzyılda baskı makinalarının ve toplumsal okuma yazma oranının artması ile beraber yeni bir iletişim çevresi şekillenmeye başladı. Baskı makinaları ile beraber yayınları, okuma seviyelerine dayalı yeni bir yetişkin bireyi tanımlaması ve buna karşın olarak okuma yetersizliğine dayalı yeni bir çocukluk düşüncesi ortaya çıkarttı(1995: 31). Ayrıca çocukların resmi olarak uzun dönem eğitilmesi ihtiyacı, ailelerin dikkatini tekrar çocuklara dönmesini sağlamıştır. Aileler koruyuculara, baskıcılara, bakıcılara, cezalandırıcılara, beğeni ve dürüstlük hakemlerine dönüşürken istekleri ve sorumlulukları daha da ciddileşti ve gelişti. (Postman, 1995: 61).

Franklin ise belki de tüm bu görüşleri kapsayacak şekilde çocukluk ile ilgili beş gerçeği vurgulamaktadır. Buna göre (1993: 21-23): Çocukluk, sadece bir döneme ait tek bir evrensel deneyim değildir. Daha çok tarihi dönem içerisinde gelişmiş kültürel bir yapıdır.

Büyüme ile çocukluk arasındaki ayrım çizgisi sadece keyfi değil, aynı zamanda çelişki içerisinde. Çocuklar, bazı işleri yerine getirmek için çok küçük görüldükleri halde, bazıları için oldukça büyük sayılıyorlar (Özellikle kanun çalışmalarında). Çocuklar olumsuz bir biçimde “yetişkin olmayan bireyler” olarak tanımlanıyorlar. Çocuk kelimesi, kronolojiden çok iktidarla ilgili görülmektedir (anne baba egemenliği ve iktidar savaşı). Çocukluk, oldukça yeni bir buluştur. (modern çocukluk düşüncesi).

1.2. Korumacı Yaklaşım

Korumacı yaklaşım, modern çocukluk değerlerinin sahip olduğu bir yaklaşım türü olarak, çocukların özel olarak korunmaları vurgusunu taşır. Bu yaklaşım, anne babaya çocuk üzerinde yetki ve sorumluluk veren bir yaklaşımdır.

20. yüzyıl’ da çocuk değerleri üç temel olasılığa sahiptir. Bunlar: Çocukların yetişkinlerden farklı bir yapısının olduğu kabulü, çocukların artık büyümelerine yönelik hazırlanma ihtiyaçları ve çocukların gelişimlerinin desteklenmesinin sorumluluğunun büyüklere ait olmasıdır. (Tan, 2006: 1)

Yukarıda görüleceği üzere çocukların bakımı, yetiştirilmesi ve korunması tamamen yetişkinlerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Korumacı yaklaşım, yetişkinlerin rolünü “koruyucu” ve “savunucu” olarak çizmektedir.

Modern çocukluk değerlerinin öncülerinden Jean Jack Rousseau, ünlü eseri Emile” de çocukluğu, ayrı bir önem ve duyarlılık gerektiren insan yaşamının özel bir dönemi olarak tanımlamaktadır. Rousseau’ya göre çocukluk çağının kendine göre özgürlükleri, zorunlulukları, güçlükleri ve engelleri bulunmaktadır. Rousseau’nun çocuğa bakışı “Romantik Çocukluk Anlayışı” olarak nitelendirilmektedir. Bu anlayış bu şekilde tanımlanabilir:

- Rousseau’ya göre çocuk, yetişkin bir insan değildir. Bu bakış açısı, yüzyıllardır çocuğu yaşı küçük büyük olarak değerlendiren düşünceye yönelik ciddi bir zıt duruştur.
- Rousseau’ya göre her şey aslında iyi olarak doğar. Bu bakışta iki önemli açılım söz konusudur: Çocuk aslında masumdur, zayıftır. Her türlü kötülükten arınmıştır. Çocuğun masumiyetinin bozulmaması, yetişkinlere büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Yetişkinlerin çocuklar üzerindeki sorumluluğu, çocukluğun özel bir dönem olarak kabul edilmesi ile anlam kazanır.
- Çocuk eğitimi, onun yeteneklerini bozmadığı gibi doğuştan getirdiği tüm yetenekleri geliştirecek biçimde olmalıdır. Müdahale ve baskı, çocuktaki yetenekleri bozduğu gibi çocuğun ruhunu da örselemektedir (Akt. Doğan, 2000: 170).

Locke ise “Protestan Çocukluk Anlayışı” olarak bilinen görüşünde çocuğu geleceğin yurttaşı olarak imgelemektedir. Zihni doğuştan boş levha olarak gördüğü için çocuğa etki edecek olanlardan ebeveynleri, öğretmenleri ve devleti sorumluluk altına alır(Akt. Tan, 2006: 3).

Modern çocukluk değerlerine ilişkin eleştiriler de söz konusudur. Özellikle modernizmden postmodernizme geçiş sürecinde bu eleştiriler daha yüksek sesle dillendirilmiş ve post modern çocukluk değerlerini oluşturmuştur.

1.3. Postmodern Çocukluk Değerleri Bağlamında Çocukluk

Post modern çocukluk değerleri, modern çocukluk değerlerine göre oldukça yeni bir bakış açısını oluşturmaktadır. Çocukların baskıcı bir koruma anlayışı içerisinde olmasına tepki olarak doğan bu değer, çocuklara daha fazla özgürlük yaklaşımını benimsemiş ve modern çocukluk değerlerini ciddi biçimde sorgulamıştır. 20. yüzyılın çocuk hakları hareketi, temelini gelişmiş çocukluk değerinden almaktadır

Ancak gelişmiş çocukluk değerlerinin meydana gelmesiyle ve Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilerleyen süreç, söylendiği ve istenildiği şekilde çocuk merkezli ve çocuğun katılımını önceleyen bir süreçten uzak bir haldedir. Dahası, gelişmiş çocukluk zihniyetleri ile birlikte birbirine benzetme görevi görmüş ve farklı özellikleri dikkate almamıştır(Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009:101). Bu göz ardı etme sürecinin sonunda post modern çocukluk değerleri özellikle 1980 sonrasındaki neo liberalizm ve 1990 yıllarında meydana gelen küreselleşme dalgası içerisinde birey, aile ve toplum gerçekliğindeki yerini almıştır (İnal, 2007: 136).

Aşağıda daha ayrıntılı incelenen “özgürlükçü yaklaşım” böyle eleştirel bir bakış açısının içinden doğmuştur.

1.4. Özgürlükçü Yaklaşım

Özgürlükçü yaklaşım, post modern çocukluk değerleri içerisinde filizlenmiş bir yaklaşımdır. 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında Amerika’ da ortaya çıkan sivil haklar hareketi, azınlık grupların haklarının fark edilmesini içeren talepleri kapsıyordu. Çocuklar da bu grup içerisindeydi. Bu dönemde özellikle çocuk özgürlükçüleri aktif durumdaydı. Diğer korumacı bir grup ise çocukluk ile yetişkinlik arasındaki fiziksel ve zihinsel farklılıkları gözetmedikleri gerekçesiyle özgürlükçülerin yaklaşımları konusunda endişeliydiler (Fortin, 1998: 4-7).

Post modern çocukluk değerleri içerisinde ele alınabilecek çocuklara özgürlük hareketinin oluşumunda özellikle feminist eleştirilerin aileyi baskıcı bir kurum olarak nitelendirmeleri etkili olmuştur.

Bu bakışa göre ailenin baskıcı rejimi, sadece kadınları değil, çocukları da olumsuz etkilemektedir. Çocuk özgürlükçüleri, çekirdek aile ve okulu, çocuğun üzerindeki çağdaş baskının başlıca bileşenleri olarak görmektedirler (Archard, 1993: 46).

Çocuk özgür olmasını savunanların fikirlerine göre vurgu, korumacı anlayıştan birey olarak hareket edebilmesine, yetiştirme anlayışından kendi kararlarını kendisinin vermesine ve refahtan adalete erişmesini sağlamasına yönelik bir şekilde geliştirilmelidir. (Freeman, 1992: 3).

Bu noktada kaderini tayit etme kavramına özel bir vurgu yapmak gerekir. Kendi kaderini tayin etme ve katılım hakkı, birbiriyle doğrudan ilişkili iki kavram olarak çocuk hakları içerisinde ve özellikle çocuk özgürlükçülerinin yaklaşımında özel bir öneme sahiptir. Bir çocuk kendi geleceğine ilişkin karar alma hakkına sahip olduğunda katılım hakkını da kullanmış olur. Bu nedenle iki kavramı birbirinin yerine kullanmak dahi mümkün gözükmemektedir.

Diğer yandan çocuk özgürlükçülerinin bakış açısıyla çocuğun self-determinasyon-katılım hakkını kullanmasında sınırın nasıl korunacağına ilişkin tartışmalar söz konusudur.

Matthews, çocukların oy kullanma, okula gitmeyi reddetme, kendi isteğiyle ebeveynlerinden ayrılma gibi haklara sahip olmasının yeteri kadar rasyonel olup olmayacağını sorgulamaktadır (2000: 82-84).

Bu sorgulamaya ek olarak anne-babanın otoritesiyle ve çocuğun yüksek yararını gözetmek amacıyla bu haklara bir sınırlama getirmek gerekir mi? Kısacası çocuğun yüksek yararı ile self determinasyon çakışırsa hangisi tercih edilmelidir? Bu soruların yanıtı kişiden kişiye değişebilir. Tek bir doğru aramak böyle bir konuda mümkün değildir çünkü verilecek yanıt, çocukluğa nasıl bakıldığı ile doğrudan ilişkilidir.

1.5. Pragmatist Yaklaşım

Pragmatist yaklaşım, yukarıdaki soruların yanıtlanmasında yardımcı olabilir. Bu yaklaşım, korumacı ve özgürlükçü yaklaşım arasında bir denge unsuru olarak yer almaktadır. Bu yaklaşım bir yandan çocuğun ihtiyaçları ve yapabilecekleri konusunda esneklik sunarken, diğer yandan çocuğun ihtiyaç duyduğu korumayı da göz ardı etmez (Fulton, 1996: 103).

Faydacı yaklaşım ile ilgili literatürdeki kaynak sayısı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte araştırmacının kişisel görüşü, aynı anda hem korumacı hem de özgürlükçü yaklaşım çerçevesinde konuya bakmaya olanak veren pragmatist yaklaşım üzerinedir. Kuşkusuz çocukları yetersizlik kurgusu üzerinden yetiştirmemek ve katılım hakkı çerçevesinde kendi yaşamı üzerinde söz sahibi yapmak gereklidir. Bununla birlikte çocuk, kendisinin zararına olabilecek bir karar almak üzere ise anne-babanın onu bilgilendirerek yararına olan karara yönlendirmesi gerekli olabilir. Özetle belli bir ölçüde ve gerektiğinde korumacı yaklaşımı da benimsemek fayda sağlayabilir. Ayrıca BM Çocuk Hakları Sözleşmesi' nin pragmatist bakış açısıyla hem korumacı hem de özgürlükçü hakları bünyesinde barındırdığını da not etmek gerekir.

Sonuç olarak çocukluk, özel bir kavram ve dönem olarak modernizmle birlikte incelenmeye ve çocuğun hakları olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Denilebilir ki çocuk, gelenekselden moderne uzanan süreçte pasif bir varlıktan hakları olan bir yurttaşa doğru değişim göstermiştir. Bu aşamada önemli bir adım olan çocuk hakları kavramı gündeme gelmiştir. Bununla birlikte bazı yazarlar modernizmin çocukluk kurgulamasının ardından çocuğun sahip olduğu özgürlüğün kısıtlandığını, korunma ve gözetilme adı altında sosyal kontrolün baskıcı hapsine maruz bırakıldığını ve tamamen yetişkinlerin tekelinde geliştirilen, eğitilen bir varlığa dönüştüğünü belirtmektedir. Bu yorumlarda haklılık payı vardır fakat çocukların yaşadığı korumasız bir özgürlüğün onları istismarlara ve hak ihlallerine açık bıraktığını da göz ardı etmemek gerekir. Bu bakımdan araştırmacının yönelimi, pragmatist bakış açısıyla hem modernitenin gündeme getirdiği gibi çocukluğun koruma-destekleme altında geçirilmesi ve bu dönemin biricikliğinin vurgulanması hem de çocukların özgürlükçü bakış açısı içinde yaşamlarıyla ilgili her konuda katılımlarının sağlanması üzerinedir. Araştırmacı bu iki yaklaşımı, keskin bir biçimde birbirinden ayrı ve bağdaştırılmaz olarak görmemektedir.

Öte yandan özgürlükçü yaklaşımın öngördüğü çocuklara sınırsız özgürlük önerisinin, hukuki boyutunu da sorgulamak gerekir. Özgürlük bağlamında çocuklar için öngörülen birçok düzenleme, var olan hukuk sistemimizde yasaklanmakta ve gerçekleşmesi yasal olarak mümkün gözükmemektedir. Örneğin çocuğun “okula gitmiyorum” deme özgürlüğü, 8 yıllık zorunlu temel eğitimle çelişmektedir. Bunun gibi birçok örnek, aslında yetişkinlerin sahip olmadığı gibi çocukların da sınırsız özgürlüğe sahip olamayacağı gerçeğini işaret etmektedir.

1.6. Çocuğun Değeri

Bir coğrafyada çocuğa verilen kıymet, o coğrafyada çocuk haklarının ne durumda olduğunun değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Başka bir anlatıyla, çocuğa verilen değer ile çocuk haklarının hayata geçmesiyle orantılı olmaktadır. Bu bakış açısıyla Türkiye’ de çocuk haklarının nasıl uygulandığının analizini yapmadan önce çocuğun değerine bakarak bir değerlendirme yapılmalıdır.

Kağıtçıbaşı, 1975 yılında başlamış olduğu “Türkiye’ de Çocuğun Değeri ve Aile Değişimi Modeli” isimli araştırmasını, 2003’de tekrar yapmış ve yaklaşık 30 yıl sonra çocuğun değerine yönelik gerçekleşen farklılıkları gözlemlemiştir. Son araştırmada üç farklı kuşaktan 1025 anne ile görüşülmüştür. S onuçlara göre 1975 yılındaki araştırmada yüksek çıkan ekonomik değeri, 2003 araştırmasında ciddi oranda azalmıştır. Çocuklar bu çalışma sı-onucuna göre artık ekonomik olarak aileye katkı sağlayan bir değer olarak görülmemektedir. Böylece çocuğun psikolojik değeri (eğlence, oyun oynama, gurur duyma, başarı hissi ve arkadaşlık gibi durumları ifade etmektedir) 30 yıl öncesine oranla artış göstermiştir. Değişen aile yapıları ile birlikte erkek çocuk sahibi olma isteği, yerini kız çocuk istemeyele değiştirmiş olduğu görülmüştür. Kağıtçıbaşı değişimlerin nedeni olarak, son 30 yılda Türkiye’deki sosyoekonomik gelişmenin kentleşmenin artmasında görmektedir. Annelerin çocuklarından beklediği özellikler de değişim göstermiş ve “iyi bir insan olmak”, “itaatkâr olmak” ve “okulda başarı sağlamak” olarak ifade değiştiği gözlenmiştir(2005: 319-322). Bakıldığı zaman çocuğun değeri, sosyo ekonomik ilerleme ve eğitim düzeyinin ilerlemesiyle çocuk hakları konusunda daha iyi bir noktaya geldiği değerlendirilmiştir.

Mayer ve Trommsdorff ise Türkiye’nin de içinde yer aldığı ve 10 ülkenin (Hindistan, Endonezya, Çin, Türkiye, Güney Afrika, Rusya, Polonya, İsrail, Fransa, Almanya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri) kültürlerinde çocuğa verilen değerlere ilişkin ülkelerin sosyal yapılarını incelemiştir. Araştırmaya göre İsrail ve Çin dışında tüm kültürlerdeki büyükler, iki veya üç çocuğa sahip olmanın gerektiğini ifade etmişlerdir. İsrail’ de çok çocuk sahip olma isteği görülürken, Çin’ de ise az çocuk sahibi olma düşüncesinin varlığı görülmüştür. Beklenilenin aksine, Fransız ve Amerikan bireyler, Hindistan, Endonezya ve Türk yetişkinlerden daha fazla çocuk sahibi olmayı istemişlerdir.

Öte yandan çocuğun kıymeti açısından konuya faydacı-kural koyucu olarak değerlendiren fikir, Hindistan, Güney Afrika ve Endonezya’ da çok yüksek; Rusya, İsrail, Türkiye, Polonya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri’nde orta seviyede; Batı Avrupa ve Japonya’ da ise düşük seviyede değerler yer bulmuştur. Faydacı-kural koyucu görüş, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde (Amerika Birleşik Devletleri dışında) daha az değer verilen görüşlerden olmuştur. (2010: 683-684).

Klaus, Suckow ve Nauck’ un Filistinli ve Türk annelerle gerçekleştirdikleri ve çocuğun değerini irdeledikleri araştırmaya bakıldığında sosyal üretim fonksiyonunu meydana getirmek amacıyla çocukların kullanımı konusunda Filistinli kadınlar arasında Türk kadınlara oranla yüksek bir kültürel anlaşma görülmüştür. Diğer taraftan sosyal dönüşüm sürecinin daha başında olan Filistin’ de “her durumda çok çocuğa sahip olmak iyidir” anlayışı hakim olduğu görülmüştür. Buna rağmen Türkiye, bu sosyal dönüşümünün ortalarına gelmiş bir ülke olarak nüfus artış hızını daha iyi kontrol edebilmektedir (2007: 541).

Başta Kağıtçıbaşı olmak üzere, Mayer, Trommsdorff, Klaus, Suckow ve Nauck’ un araştırmaları göstermektedir ki; Türkiye’ de çocuğun ekonomik değerinden ziyade psikolojik değeri öne çıkmaktadır. Ayrıca Türkiye’ de nüfus planlaması diğer ülkelere göre yerleşik bir uygulama olmaya başlamıştır. Çocukluğa yüklenen anlam ve çocuğun değerindeki bu olumlu değişimin çocuk hakları anlayışına da yansıtacağı düşünülmektedir.

2. EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI

2.1. Edebiyat Nedir?

Tarih boyunca insanlar anlama ve anlaşılma duygularını geliştirme gayesini hep sürdürmüştür. Yazı öncesi dönemde şekiller, semboller veya hayvan figürleriyle kendini anlatma gayesi güderken yazı icadı ile birlikte alfabe oluşturma yoluna giderek daha sistematik ve yoğun anlama ve anlatma becerilerini geliştirmiştir. İşte bu noktanın en önemli basamağı olarak edebiyat bilimi sayesinde elde edilen anlatılardan faydalanılmıştır. Elbette edebiyatı öncelikle sadece insana dair olmadığını belirtmekte fayda vardır. Öncelikle edebiyatın sözlük tanımına baktığımız zaman; Edebiyatın, “duygu, fikir ve düşleri sözel, metne dayalı olarak etkili bir şekilde anlatma bilimi” (Türkçe Sözlük, 1988) olarak tanımlanmıştır. Kavcar (1999:123) edebi eserleri duygusallığın, fikir ve gözlemlerin, sözlü, yazılı bir şekilde iyi bir şekilde kavratılması sanatı olarak ifade edilebilir. Sözcüklerin kullanıldığı edebi sanattır, anlatma bilimidir. Sever (2003: 223) insan karakterinin edindiği bütün hayat kazanımlarının bireyi etkileyen bir dil ile kavranması sanatı olarak ifade edilebilir. Çocuk eserleri, ilk çocukluk çağından başlayarak ergenlik çağını da kapsayan hayat çağında çocukların dillere yönelik gelişimi ve kavrama seviyelerini yansıtacak bir biçimde duygusal ve fikir seviyelerinin sanat özelliği olan dil ve görünen mesajlarla zengin hale getiren, sanatsal yönlerden seviyelerini çoğaltan eserlerin ismidir.

Çocuk eserleri, duygularının ile fikirlerinin gelişmesini, fikir sahibi olan, farkına varan kişiler şeklinde hayata hazır hale gelme basamağının yapı taşlarındandır (Sever, 2003:9). Günümüz çocuk edebiyatı, ruhen, sosyal, zihinsel, dilsel ve karakter ilerlemesini kaybetmeden çocuk dünyasını ve çocuğa dair olana zarar vermeden ve edebiyat özelliğini göz ardı etmeden meydana konulmuş, çocuklara has yapılmış edebiyat eserler (Dilidüzgün, 2002). En önemli çıkış noktası çocuklar olarak görülen; çocuğun algıları, ilgileri, dikkatleri, duyguları, düşünceleri ve hayal dünyalarına göre; çocuk görüşünü ve çocuk dünyasına uygun şekilde, dilde fikirde ve karakterde çocuğa dair konuyu sade şekilde ve içten bir halde ortaya koyan, çocuğa okuma becerisi edindirilir. Bununla birlikte edebiyat, s a n a t s a l açıdan ilerlemesini sağlayan, çocuğu fark etme becerisi ilerlemiş şekilde büyümeye hazır olmasını sağlayan geçiş dönemini içeren edebiyat dalıdır. (Şirin, 2007a: 16).

Dilidüzgün (2002: 9) çocuklara yönelik edebiyatı, çocuklar için edebiyat tanımını dikkate almadan ele alınmalı şeklinde ifade etmektedir. Kendine has alaka gerektiren çocuk edebiyatı eserlerinin içeriği çocuğun dünyası ihtimalindedir. Bu durum çocuğun sosyal etrafından, alakası dünyasına yönelik ve çocuğu okumaya istekli hale getiren, ona dizimsel fikirler yürütmeyi ve sorgulayıcı olmasını sağlayan eserlerdir.

Eserler, okuyucu da duyguları harekete geçirir; okuyucuyu farklı bir yöne sevkeder. Kelimelerle oluşturulan farklı anlamsal yapılar, okuyucuya da farkına varmaya, düşündürmeye sevk eder, kapalı uyarılarıyla beraber çok anlamlı bir özellikler ortaya çıkar. (Sever, 2003:8). Okuyucu keyfi elde etmesin e y ö n e l i k nitelikli eserlerin sağlanması, verilen eserler ile ilgili sorgulayıcı fikre sahip olabilmesi ve okudukları üzerinde düşünme becerileri elde etmesi gerekliliktir.

Edebiyat keyfi kazanabilmek için en fazla okuma eylemine ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece yetişkinler ve küçüklerin okumaları gereken eserlerin incelenmesinde dikkate kurallar farklı olmadığı görülmektedir. Çocuk eserleriyle diğer kitaplarla bir farklılık yoktur; çünkü ikiside edebiyat eseri olmalıdır. (Sever, 2003:8).

2.2. Çocuk Edebiyatı Nedir?

Çocuk edebiyatı; batı dünyasında yer almış bir terimdir. Ülkemizde çocuk edebiyatı içeriğinin oluşması daha çok yenidir. Bu sebeple üzerinde çokça tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar, çocuk edebiyatının; özellikleri ve öncelikleri bakımından sağlam bir yapıya geçmesini hızlandırmıştır. Şu bir gerçektir ki ‘çocuk edebiyatı’ kavramı bizde batıya göre çok daha geç gelişmiş bir alandır. Bu alandaki esas problem daha ‘çocuk edebiyatı’ kavramının genel edebiyattan ayrı bir alan olarak kabul edilip edilmeme noktasında başlamaktadır. Kimi yazar ve edebiyatçılar ‘çocuk edebiyatı’ nın varlığını ayrı bir alan olarak kabul ederken; kimileri de böyle bir ayrımın yersizliği ve yanlışlığı üzerinde birleşmektedir. Çocuklara ait edebiyatın olamayacağını savunanlar, daha önceleri de çocuklara ait bir edebiyatın v a r olmadığını, sözlü dönemlerde yetişkinlere anlatılanların aslında çocuklara da aktarılmaya çalışıldığını ifade ederler. Bu görüşe katılanlar edebiyatın yazılı dönemlerinden söz ederken de yetişkinlere yazılmış bazı kitapların çocuklarca da çok beğenildiğini ve ‘çocuk klasikleri’ içerisinde olduğunu savunurlar” (Argunşah, 1991: 290).

Çocuk edebiyatı çalışmaları olan Mustafa Ruhi Şirin, çocuk edebiyatı ile ilgili görüşlerini üç grupta değerlendirmektedir:

Birinci görüşünde Bazı bireyler, çocuk eserlerinin, yetişkinlere hitap eden bir temanın basite indirgenmiş bir halde olması gerektiğini ifade ederler. Bu fikre göre, çocuğun kendine ait bir dünyası olduğunu kabul etmek yerine, onu ‘minik yetişkin’ olarak görür.

İkinci görüşüne göre, çocukluk döneminin insan hayatında kısa bir biçimde yer aldığı; bu nedenle çocukluk deneyimlerinin önemsiz olduğunun ve hızla atlanması gereken bir dönem olarak düşünülen bir anlayışı ifade etmektedir.

Üçüncü görüşüne göre ise, çocuk edebiyatının yetişkin bireylerin edebiyat anlayışından farklı olduğu, edebî tarafından ziyade, ahlaki ve pedagojik özelliklerinin önemli olduğu şeklindedir.” (Şirin, 2002: 42).

Değerlendirmeler göz önüne alındığında ‘çocuk edebiyatı’ kavramını ayrı bir alan olarak görmeyenler aslında yetişkinler için üretilen edebiyatın gerek dil gerek ele aldığı konular ve gerekse görsel öğeler bakımından çocuk gerçekliğini yakalayamayacağını göz ardı etmektedirler.

Çocuk edebiyatının gerekliliği ve ayrı bir edebiyat alanı olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda farklı görüşler olmasına rağmen çocuk edebiyatı terimi de içeriği de aslında çocuk eğitiminde duyulan bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır:

“Yetişkinler bireylerin edebiyat anlayışında eskiden beri ‘çocuk’ bir konu olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda klasik anlayışla kaleme alınan kitapların çoğu çocuklar için değil, çocuklar üzerine yazılmıştır. Daha çok yetişkin bireylerin dünya fikirlerine, beğeni ve duygularına göre yazılmış olan, türlü yaşam durumları karşısında olgun ve tecrübeli bireylerin anlayış özelliklerine göre anlatan edebiyat eserlerine, sadece anlatım sadeliğine yönelik bir değerlendirme yaparak, söz gelişi ‘çocuk romanı’, ‘çocuk şiiri’ vb. demek yanlış bir değerlendirme olacaktır.” (Oğuzkan, 2010: 4).

“Çocuk edebiyatı” nı ifade edebilmek için “çocuk” ve “edebiyat” ifadelerinin anlamları üzerinde durmak gerekir. “Çocuk” bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişim özellikleriyle çocuk edebiyatının niteliğini, ve içeriğini ifade etmektedir. Böylece “Çocuk kimdir?” sorusununa yanıt aranması gerekmektedir.

Çocuk, Türkçe Sözlük’te “küçük yaştaki oğlan veya kız” şeklinde tanımlanmaktadır. (TDK, 2009: 444). Oğuzkan’a göre çocuğun tanımını açıklayacak olursak; “İki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz erinlik dönemine erişmemiş kız veya erkek yahut bebeklik çağı ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan insan” şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir.(Oğuzkan, 2010: 2)

“Edebiyat”ı ise tanımlayacak olursak tarihsel dönemlerden itibaren çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlamalardan bazılarını ifade edecek olursak: Edebiyat; “olay, fikir, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak şekillendirilmesi sanatı” dır. (TDK, 2009: 600). “Edebiyat, insanın duygu, fikir ve sosyal hayatını, doğayla ilişkilerini söz ve yazıyla, etkili bir dil ile anlatmayı amaç edinen bir sanat dalıdır” (Bezirci ve Göker, 1993: 13). Edebiyat yaşamın yer yer çelişir görünen gerçeklerini idrak ettikten ve onların içinden birtakım ayıklamalar yaptıktan sonra dilin imkânlarından yararlanarak, yeni bir bütünlük, özel bir yapıyadönüştürmek, seviyesi yüksek bir iletişim aracı olarak kullanılmak üzere yapılan çalışmaların sonucunda üretilen kompozisyonudur (Tural, 1993: 57).

“Edebiyat, tarihi dönemlerle devam eden ve insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili şekilde ortaya koyan bir sanattır. Eğitim yönünden değeri insana farklı duyma, düşünme ve hareket etme yollarını göstermesidir. İnsan sadece böyle geniş bir ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğü kazanmış olur” (Kavcar, 1999: 4).

Yukarıdaki tanımlara bakarak “çocuk” ve “edebiyat” kavramlarına bütün halinde bakıldığında Çocuk edebiyatı, edebiyatın tüm alanlarında ve söz sanatlarında var olan nitelikleri içinde barındıran; ancak seçtiği hedef kitlenin özelliklerini büyükler için yazılan edebî türlere göre daha fazla göz önüne koyan bir alandır. Yaşama, ahlaka ve yüksek değerlerle çocuğun gelişimine ait değerlere çok daha fazla önem vererek, böylece ön planda olmasına dayanan bir alandır. Mustafa Ruhi Şirin’e göre; “Çocuk edebiyatı, çocukların büyümelerine ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, güldürürken düşünmelerine katkıda bulunmayı sağlayan çocuk ait bir edebiyat şeklinde ifade bulmaktadır.” (Şirin, 2000: 9). Ruşen Alaylıoğlu’ na göre; “Çocuk edebiyatı i f a d e s i , çocukluk çağında bulunan bireylerin hayal, duygu ve fikir dünyalarına yönelik yazılı ve sözlü her eseri kapsar. Masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar vb. bu bağlamda değerlendirilebilir.” (Oğuzkan, 2010: 3).

Gökşen (1980: 87) çocuk edebiyatını “Çocuğun düşünce ve sanat eğitime katkıda bulunarak çocukta sanat duygusu ve üstünlüğü uyandıran, tekniği, ilkeleri olan, ve etkili ürünlerden oluşan edebiyat şeklinde ifade etmektedir.” Diğer bir tanıma göre “Daha büyümemiş dönemde olan eğitilmesi gereken toplumun en genç üyelerinin düşünce dünyasına seslenebilecek ürünlerin tümüne ‘çocuk edebiyatı’ ismi olarak tanımlamaktadır.”(Cıravoglu, 1999: 9). Tanımlardan anlaşılacağı üzere çocuk edebiyatı amaç ve kapsam olarak çocukların çocukluk dönemlerinin tamamını içine alan, onların gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce, yetenek, zevk ve farkında bulunmalarına katkıda bulunan yazma süreci olarak değerlendirilmektedir. Aralarındaki temel fark hedef kitlenin yaş aralığıdır. Çocukluk daha önce de belirtildiği gibi yakın zamana gelinceye kadar ayrı, kendine özgü bir dönem olarak kabul edilmemekte, hayatı algılama, öğrenme, anlamlandırma süreci içerisinde çocuğa ‘küçük boy insan’ gözüyle bakılmaktaydı. Bu süreçte çevresinde olup bitenlere anlam veremeyen çocuk, kendisinden beklenen davranışları sergilemek ve büyükleri memnun etmek zorunda kalmıştı. İnsanlığın dönem olarak bile varlığını kabul etmekte zorlandığı bir süreçte köklü bir çocuk edebiyatı tarihinden bahsetmek elbette mümkün olmayacaktır. Çocukluğun yetişkinlikten farklı bir dönem olduğunun kabulüyle birlikte çocuğa özgü davranış ve edebiyattan söz edebilmek mümkün olmuştur. Önceleri yetişkinler için oluşturulmuş yayınların belirli şekillerde sansürlenmesi sonucu ortaya çıkan çocuk eserleri, sonrasında onların ilgilerine göre yeniden düzenlenmiştir. Çocuk için oluşturulacak ayrı bir edebiyatın varlığı ünlü edebiyatçılarca sorgulansa da gereksinimler böyle bir dünyayı kendiliğinden oluşturmuştur.

2.3. Çocuk Eğitiminde Çocuk Edebiyatı

Edebiyatın oluşması insanlık tarihi doğrultusunda eskiye dayanmaktadır. İnsanın varlığından günümüze değin uzun ve çeşitli hayat gelişmelerin i n t a m a m ı n d a yer almıştır. İ n s a n savaşmış, düşünmüş, duygulanmış, hayaller kurarak gelişmesini sürdürmüştür. Deneyimlediği bütün bu karmaşıklıkları ifade etme ve koruma yolu olarak da edebiyatı seçmeyi bilmiştir. Edebiyat sözcüğü Arapçadan “edep” kökünden gelir. “İyi ahlak, terbiye, nezaket, görgü, kural, usul vb. anlamları bünyesinde taşımaktadır. İslamiyetin kabulünden sonra edep; asil ve yüce şeylere bağlılık fikri olarak belirtmiştir. Böylece, bireyi yüksek kültüre ve felsefi düşünceye ulaştıran her şeye “edep”; güzel söz söyleyen, incelikli, görgülü bireyler ile edebiyatla uğraşan sanatçılara da “edip” denmiştir. Nesiller boyunca iletişim ve birlikteliği sağlama konusunda edebiyatın katkısı önemlidir. Özellikle Türk kültürünün temel öğeleri, geçmişten günümüze edebiyat ile ulaşmıştır. Bütün milletler, çocuklarına kendilerine ait kültür değerlerini biçimlendirerek vermeye çalışır. Böylece geçmiş ile günümüz arasında kopmayacak bir köprü oluşturur. Milletlerin edebiyata verdiği değer “çocuk” için de ele alınması çocuk edebiyatının çocuk eğitiminde yer almasına zemin hazırlamıştır. Edebî kitapların çocuk eğitimi için kullanılması gereklilikten ötürü ortaya çıkmaktadır. Bu durumun nedeni gerek devletin gerekse milletlerin kişilerde bulunmasını istediği değerler ve davranışlar yapıları bulunmaktadır. Sözü edilen davranışların edindirilmesinde çocukluk çağının kritik dönem olduğu olduğuna dikkat edilmelidir. “Genç kuşaklar, milletlerin patlamaya hazır el bombaları olduğuna özellikle dikkat edilmesi gerekir. Kimler kullanırsa ona hizmet edecek büyük ve tehlikeli bir güç olarak görülür. İnsanlığın yararı için olmayan, dünyayı karanlık bir döneme taşımaya amaçlayanların da insanlığı aydınlatan, hayatı anlamlandırmaya ve yaşanılır kılmaya çalışanların da en büyük silahları gençlik olarak görülmektedir. Gençlik, işlenmemiş ham bir cevherdir. Yeni çıkarılmış, hiçbir şekle sokulmamış bu maden kötü ellerde yok olma, iyi ellerde ise var olma gerçeği vardır. Bu durumu farkedenden dünya, gençlik potansiyelini her zaman kullanmıştır.

Gençlerin zihinlerinin yönlendirmelerle bozulmaması için kurtarıcı olarak yine eğitim yetişmiştir. Kötü fikirlere karşı en önemli yol hiç kuşkusuz birlik ve beraberlikten geçmektedir. Millî birliğini kurmuş, millî kültürünü korumuş, genç kuşaklara aktarabilen milletler, dışarıdan ve içeriden gelebilecek bütün tehlikelere karşı gelebilirler” (Demir, 2006: 31).

Devlet, yasalarla çocuklara verilecek eğitimin niteliğini belirlemiştir: Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,

- Atatürk inkılap ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren. Ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.(Değişik: 16.6.1983- 2842/1 Md.)
- Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.
- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak” şeklinde açıklanmıştır. Tüm bu amaçlara ulaşabilmek için örgün eğitim kurumlarında derslerin öğretim programları bu niteliklere uygun şekilde hazırlanmakta, öğretmen eğitimleri bu doğrultuda yapılmakta, çocuklar için hazırlanmış her türlü edebî eser de bu amaçları içerir biçimde yazılmaktadır.¹

Ders kitaplarına alınacak metinlerin seçiminde ve çocukların günlük hayatlarını devam ettirirken okuyacakları edebî kitaplarda bu kurallarda dikkat edilmelidir. Çocuğu “gelecek” olarak değerlendiren Mehmet Tekin, ‘Çocuk Edebiyatı’ nın önemine yönelik şu ifadeleri kullanır: “Çocuk edebiyatı, amaç ve işlev açısından çocuğa yönelik bir edebiyat olarak görmekte ve salt bu yönüyle bilinen edebiyata oranla geç ortaya çıkmış olsa da kendisine ait, önemli görülmesi gereken bir daldır. Çünkü ister biyolojik, ister kültürel, ister medeniyet açısından düşünecek olursak; çocuk gerçek hayatta vardır. Bu, hem ulusal hem de uluslararası bağlamda böyledir. Yani çocuk, millî bağla kendi ulusunun beşerî bağla insanlığın geleceğidir. Bu bağ, çocuğun önemini son derece tartışılmaz hale getirmektedir.” (Tekin, 2005: 469).

¹<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>

Selahattin Dilidüzgün, çocuk edebiyatının, yetişkin edebiyatından farklı olduğuna dikkat çeker: “Çocuk kitapları yetişkinler için yazılan türler gibi her şeyden önce bir yazılı edebiyatın parçasıdır; ama hitap ettiği kişiler çok daha özel ve farklı özelliklere sahiptir. Bu nedenle çocuk edebiyatının üzerinde önemle durulması gerekmektedir” (Dilidüzgün vd., 2002: 9). Mustafa Ruhi Şirin çocuk edebiyatının niteliğini şu sözlerle ifade eder: “Çocuk edebiyatını çocuk duyarlılığının kalbi kabul ediyorum. Çocuğu tanımayla başlayan, çocuğu yakalayan değil de çocuğa yakalanan bir edebiyat. En belirgin yanı çocuksu oluşu ve çocuksu şöleni yansıtmaması... Okul öncesinden başlayan bir edebiyat serüveni... Edebiyatın ne anlama geldiğini bilmeyen çocuğa, düzeyine uygun edebiyatın, çizgi ve resmin sunulması” (Şirin, 2006a: 94). Çocuk, edebiyatın ne anlama geldiğini bilmez. Önce konuşmayı öğrenir. Bu dönem aile içinde başlar, gelişir ve devam eder. Çocuk, edebiyatla okul öncesi dönemde sözlü bir şekilde karşılaşır. Çocuğa masal anlatılır veya kitap okunur. Oyun döneminde edebiyatı oyun mantığı içinde olduğunu düşünür. Okuma eylemiyle edebiyatı algılamaya başlar. Edebiyatın t a m o l a r a k ne olduğunu anlayacak dönemde olmasada; güzel edebiyattan hoşlandığını gösterir. “Edebi türü ne olursa olsun çocuk edebiyatı eserlerinde işlenen konular, anlatım teknikleri ve kişi kadrosu açısından çocukların renkli ve masum yönlerini olumlu yönde geliştirmeye, onlara bazı değerleri ve doğru davranış şekillerini kazandırm amacı vardır.” (Arseven, 2005:51).

Çocuk edebiyatı kavramının bir başka yönünü; çocuğu eğitecek eserlerin yanı sıra onun hoşça vakit geçirmesini sağlayacak nitelikte eserlerin de verilmesi esası oluşturur. Çünkü henüz oyun çağında bulunan çocuk salt bilgi ve eğitim amaçlı kitaplar yerine içine eğlence katılmış kitapları tercih eder, onları okumaktan zevk alır. Bu edebiyat, hedef kitlesi olan çocuğu eğitmenin yanı sıra, onun zevk alacağı eğlenceli bir edebiyat olma özelliğini de göstermelidir. Varlığını her zaman yararlı ve eğlenceli olmak arasında bir yerlerde sürdürmelidir. “Çocukların iyi yönde yetiştirilmesi için okuyacağı kitapların tamamen bilgilendirici ve özellikle ahlaki değerlerle sarmalanması gereken düşüncesi de savunulmaktadır. Aslında çocuk edebiyatı diğer türlerden farklı değildir. Edebiyatın bütün değer yargıları çocuk edebiyatına da yöneliktir. İyi bir çocuk edebiyatının sadece eğitici ve bilgilendirici olması, ahlaki değer yargılarını taşıması yetmez. Aynı zamanda edebî değerleri de içine almasıyla, estetik zevk ve düşünce ile kaleme alınmasına da ihtiyaç olmaktadır.” (Yalçın ve Aytaş, 2011: 16). Çocuk, eline aldığı kitabı ancak severek ve zevk alarak okuduğunda ondan fayda sağlayabilir.

Bu nedenle çocuk edebiyatı” eserleri eğlenceli olduğu kadar eğitici ve öğretici de olmalıdır. Çocuk edebiyatı ürünlerinin bu boyutu bir milleti yarınlar, geleceğe taşıyacak çocuk için ayrıca önem taşımaktadır. “Çocuk edebiyatı, kişilerin önemini ortaya koyarak ve yaratıcılığını geliştirmek için ortak bir kültürel çerçeve oluşturmaya çalışır. Gelişmiş kişilerden oluşan toplum, büyük uygarlıklar kurabilir ve daha mutlu bir hayatı oluşturabilir. Böylece her toplumun bireyleri korumaya, yaratıcılığını ve girişimciliğini geliştirmeye önem göstermesi gereken bir unsur olduğu söylenebilir.” (Güleryüz, 2006: 37). Çocuk edebiyatının temel etkisi çocuğun okuma alışkanlığı edinmesini sağlamaktır. Çocuk edebiyatı türleri çocukların yazın ve sanat alanında estetik bir kıymet kazanmasını sağlamasına yardımcı olur. Çocuk edebiyatı türleri çocuğun kitaba ilgisini arttıracak ve çocuğa okuma eğitimi vererek onun büyüklerin edebiyat anlayışına geçişinde bir katman olma niteliği taşır. Böylelikle çocuk edebiyatı türleri çocuğa okuma alışkanlığı edinmesini sağlayan, okuduğunu anlamlandırmayı kavratan bir etkiye sahiptir (Dilidüzgün, 2004: 22-23). İlköğretim dönemindeki çocuğun okuma alışkanlığı edinmesinde, anadilini sevmesinde ve etkin kullanmasında okul, aile ve çevrenin yanında iyi yazılmış çocuk eserlerine denk gelmelerinin önemli bir etkisi vardır. Böylelikle çocuğun yaratıcı fikirlere ulaşmasına, sorgulamasına, yeni sözcükler edinmesine, dilinin inceliklerine ulaşmasına olanak sağlayan kitaplar, çocuğun hem ana dilini hem de düşüncelerini iletmelerine yardımcı olur. Çocuk edebiyatı kitapları çocukların hayal dünyasını geliştirmelidir. Çocukların ruhunu besleyen en etkili sanat edebiyattır. Çocukların hoşuna giden edebiyat örnekleri daha çok hayallerle oluşan eserlerdir. Çocuk ruhunun gelişmesinde hayal kurmanın büyük etkisi vardır. Çocuk, kendisinin de içine gireceği hayaldeki arkadaşı ile özdeşleşeceği edebiyattan hoşlanmaktadır. Bu arada gerçekliklerden de uzaklaşmaz. Çocukların büyümesi dönemlerinde ilgilerine göre edebiyat türlerine yönelik ilgileri oluşur. Çocukların okudukları özenle yazılmış eserler onların analitik düşünme becerilerini de geliştirir: “İyi yazılmış çocuk edebiyatı türleri ile büyüyen çocuklar, yazarların eserlerde işlediği konulardan hareketle yeni fikirler oluşturmaya, iyiyi ve doğruyu fark etmede kendi doğrularını oluşturmaya başlarlar. Böylelikle kendini sevmeyi, kendine değer vermeyi, hayattan zevk almayı, yaşadığı topluma faydalı olmayı, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmiş olurlar. Çünkü bu eserlerde hayat içindeki sorunlar ve çözümleri sanatçı gözüyle örneklendirilmiştir.” (Aslan, 2007: 179). Nitelikli bir şekilde yazılan çocuk eserleri, çocuğun kendi ile ilgili daha çok bilgi elde etmesi, gerekiyorsa yeni davranışlar edinmesi ve kişiliğini geliştirmesi için yönünü bulmasına yardımcı olurken, çocuğa hayatın farklı yönlerini fark etmesinde, farklı insan çeşitlerini fark etmesinde, başka ülkeler ve milletler bilgi edinmelerinde çok zengin imkânlar oluşturur.

Çocuk dünyası büyüklerin dünyasından çok farklıdır. Çocuk farklı bir biçimde dünyaya baktığı, çevresini farklı algıladığından kendine ait olarak oluşturulmuş kitaplara da ihtiyacı olduğu inkar edilemez. Bundan dolayı çocuk edebiyatı çocuğun aşağılanması değil; onun yüceltilmesi, ona ayrı bir değer ve alaka gösterilmesi anlamını taşır. Çünkü çağdaş eğitimin ihtiyaçları, çocuktan kitap ile yazı türleri ile bir iletişim kurmasını, okuma alışkanlığı kazanmasını, özgür ve eleştirel fikirler edinmesini istemektedir (Dilidüzgün, 2004: 19).

Çocukların neden edebiyat kitaplarına ihtiyaç duyduklarını, alandaki çalışmalarıyla bilinen eğitimci olan Leland Jacop altı nedene göre incelemektedir:

- Edebiyat; iyi zaman geçirtici, eğlendirici bir sanattır.
- Edebiyat; ruha canlandırır, hayata karşı isteği artırır.
- Edebiyat, yaşamı keşfetmeyi sağlamaya yardım eder.
- Edebiyat, insanlara yol gösterme kaynağıdır.
- Edebiyat, etkili yaşam deneyimlerine yönlendirir.
- Edebiyat, sanatlı ve etkili bir iletişim yolu demektir (Oğuzkan, 2010: 6-7).

2.4. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Bulunan Özellikler

Çocuk edebiyatı özellikleriyle “çocuğa görelilik” unsuruyla daha açık bir alanda olmasını sağlamıştır. Edebiyatı eserleri üretmenin elbette usta bir yazarın olmasının yanında çocuklara ait özelliklerin, hangi dönemde nasıl eserlerden hoşlandıklarının, ilgi ve ihtiyaçlarının farkına varılmasının ve bu çerçevede çocukların gelişimlerine fayda sağlayacak kitapların yazılmasını gerekli kılmaktadır. Çocuk edebiyatı çağdaş zamanda daha bir sistemli hâl almıştır. Çocukların hangi yaşlarda hangi özelliklere sahip oldukları, ne tür kitaplardan hoşlandıkları, dile yönelik becerileri, duygusal ile zihinsel gelişimlerinin seviyeleri ortaya konmuştur. Çocukların büyüme sürecinde okuyacağı kitaplar ve türler farklılıklar göstermektedir. Gelecek nesillere önem veren toplumlar, en büyük sermayelerinin geleceğin büyükleri olan çocuklara yaptıkları görülmektedir. Çocuklar farklı bakış açılarına sahiptirler ve büyüklerin bu bakış açılarına giden yolları bulması gerekmektedir. Diğer yandan bu bakış açısının zengin ve nitelikli olması için gerekenler yapılmalıdır. Bu bakış açısına göre çocuk edebiyatı, çocuklara has bakış açılarının şekillere girmesinde önemli bir etkidir. O hâlde, çocuk edebiyatının genel özelliklerinin ortaya konması, araştırmamız açısından önemlidir.

2.5. Çocuk Edebiyatında Çocuğa Görelik

“Çocuk edebiyatı, terim olarak 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış ve üzerindeki tartışmalar hâlâ tam olarak bitmemiş bir alandır. Büyüme dönemindeki çocukların dil seviyelerine, duygu ve düşünce dünyasına, anlama ve kavrama yeteneklerine hitap eden edebiyat şeklinde algılayabileceğimiz çocuk edebiyatının en önemli özelliği ise çocuğa göreliktir” (Şimşek, 2002: 30). Çocuklar için yazılacak eserlerde aranacak ilk ölçüt çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine uygunluktur. Mustafa Ruhi Şirin’e göre edebiyatın ilkeleri ile çocuklar için yapılacak edebiyatın ilkeleri aynıdır. Ancak arada her yazara göre değişen anlatım teknikleri ve duyarlılık farklılıkları bu edebiyatı nicelik yönünden kendi evrenine çekmektedir.

Çocuk ruhunun acılarının, özlemlerinin, korkularının, sevinçlerinin çocuk kalbinin sunduğu imkânlarla edebiyata yansması çocuk edebiyatının başta gelen özellikleridir. (Şirin, 1989: 352). “Çocuğa göre oluşturulan ancak çocuğa tepeden bakan, dizlerinin üstüne çöküp ona aynı seviyeden bakmayı deneyilemlemeyen eserler, ne denli ilkesel bir hayat meydana koyarlarsa koysunlar, başarılı olmaları mümkün değildir. Çocuk eserlerini ilgi çekici hale getirecek esas sır; onlara, onlar gibi hitap eden, onları duyduğunu belli eden, onlar gibi bakanların ortaya sunduklarıdır. İçten ve doğal bir şekilde ifade etme, bu işin ciddi olduğunu onlara kavratmadan bir şeyler ortaya koymak, yazılı edebiyatın sırrıdır. Öyle ki iletmek istediğimiz şeyler var; edebiyat dünyası da kendine ait imkanlarıyla daha etkili sergilememize imkan veriyor, çocuklar da keyifle bu oyunda var oluyorlar; o hâlde edebiyat alanı çocuğa dünyayı tanıtan, gösteren, duyumsatan, yaşatan ve onun gizli güçlerini geliştirmeye imkan tanıyan yüksek bir sanat alanıdır.” (Özçelik, 2007: 18). Kanadalı çocuk edebiyatçısı olan Monica Hugles çocuklar için eserler üreten birinin sorumluluğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Çocuk eseri yazmak ip üstünde yürümek misali bir denge konusudur. Bir yanda gözardı edilmeyecek bir disiplin, bir yanda ise içimizdeki çocuğun farkına varması... İçimizdeki çocuk için eserler üretmek ve çizmek yeterince anlaşılmalı herhâlde. İnsan kendi bilinçaltı ile iletişime geçerek sözcüklerin ve şekillerin meydana çıkarılmasını sağlar.” (Şirin, 1994: 23). Çocukların edebiyat eserlerini yaş dönemi gereği algılamaları ile bireysel farklılıklara yönelik bir şekilde algılamaları birbirinden farklı şeyleri ifade eder. Çocukların tecrübe edindiği aile ve çevre, sanat eserleriyle karşılaşma oranı, edinmiş oldukları eğitim gelişim düzeylerini belirtirler. Çocukların gelişim düzeyleri ile sanatsal beğeni düzeyleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Sanat ve düşünme eğitimi almamış çocukların sanat eserinin anlam seviyelerini anlaması mümkün değildir. “Çocuğun düş gücüne hitap eden, rahat bir biçimde, aynı zamanda tadına vararak okuyarak kavrayabileceği biçimde bünyesinde bulunduran, ilgilenebileceği konulara değinen, duygu ve düşüncelerinin gelişmesini sağlayan, olay örgüsü karmaşık olmayıp onun anlayabileceği bir düzende olan...” yazılar çocuğa uygun yazılardır(Nas, 2004: 92). Çocuk edebiyatının görevi ve sınırlarına bakıldığında “çocuk için edebiyat” bağlamında “çocuğa göre” kitaplarda olması gereken nitelikler; konu ve şekil olarak incelenebilir.

2.6. İçerik Özellikleri

Edebi eserler, hangi yaş grubu için yazılmış olursa olsun okuruna hoş vakit geçirtcek, onda edebî bir haz uyandıracak bir nitelik taşımalıdır. Eserin görsel yönü her ne kadar tatmin edici olsa da içeriği doyurucu değilse yazılanın “edebi eser” niteliği taşıması mümkün değildir.

Genellikle çocuklara yazılan kitaplarda daha büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü her ne kadar asıl varılmak istenen nokta didaktizm (öğreticilik) olsa da bunu çocuklar için eğlenceli hâle getirmek, çocuğa “nasihat” verildiği algısının önüne geçmek gerekir. Edebî eserlerde “çocuğa görelik” boyutunda ele alınacak içerik unsurları şunlardır:

- Konu
- Karakter
- Plan (kurgu)
- Dil ve anlatım
- İletiler

2.6.1. Konu

Konu söz söylenen, yazı yazılan, eser meydana getirilen düşünce, olay veya duruma “konu” denilmektedir. Konu, edebî nitelikle yazılan çocuk kitaplarında çok önemlidir. Çünkü çocuk, konusunu beğendiği kitabı sever ve onu tamamlamak için büyük bir istek duyar. Çocuklar, kitaplardaki düşünce, olay, duygu ve durumlara yabancı olurlarsa ilgileri de ona göre azalacak ve kitaptan uzaklaşacaklardır. Çünkü çocuklar da büyükler gibi okudukları kitaplarda kendi yaşantılarından bir şeyler bulmak ve kendi gerçeklerini, özelemlerini yaşamak isterler. Mustafa Ruhi Şirin, çocuk edebiyatında konu seçimine önem vermektedir. Şirin’e göre konu seçiminde çocukluk çağının oyunla bütünleşmesi gerçeğinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Şirin’e göre; çocuk, oyundan hoşlandığı gibi edebiyattan da zevk almak isteyecektir. Çocuk edebiyatı bu yönü ile çocuğa daha kolay seslenebilecektir. Şirin, çocukların en çok okuduğu kitapların, olayları çatışmaya dönüşmeden, oyun içinde oyun kuralına uyularak yazılan kitaplar olduğunu vurgular. Bu oyun ilişkisinin çocuğa verdiği zevkin çocuğun kitaba ilgi duymasını sağladığını belirtir. (Şirin, 1998: 91). Çocuk yazınında konu, çocuğun dünyasından ve çocuğun düzeyine uygun olmalıdır. Bu yüzden konu belirlenirken çocuğun dilsel, bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimi göz önünde bulundurulmalıdır. Konunun yapılandırmacılık ilkelerine uygun şekilde çocuğun ön bilgilerine bağlı olarak seçilmesi gerekir. Çocuğun bilmediği, yaşamadığı ya da üstlenmediği bir rolün konu edildiği bir metinle çocuk iletişime giremez. Yapıtta çocuğun bildikleri konu edinildiği takdirde, çocuk metinle hayatı çok daha kolay karşılaştırabilir; metindeki olaylardan çıkardığı sonuçları kendi hayatında kullanabilmesi de kolaylaşır. Metinler, çocukların yaşaması muhtemel olayların yanında çocuğun olaylar ve durumlar karşısında hislerini de işlemelidir. Çocuk kendisi ile aynı hislere sahip kişilerin de olduğunu bildiği zaman yalnızlık duygusundan kurtulabilmesi sağlanmış olacaktır. Çocuğun duygu ve düşüncelerinin işlenmesi, metinleri anlayıp yorumlamasını sağlayacaktır. Çocuk, farklı ve yenibilgileri öğrenmeye istekli bir bireydir. Bundan dolayı içerikleri sadece bildiği içeriklerden değil; öğrenmesi gereken ya da öğrenmekten zevk alacağı içeriklerin bulunması da sağlanmalıdır. Böylece metinler, çocuğun bilgi dünyasına yeni bilgiler eklenmesine ve bu bilgileri yaşama geçirmesini sağlamış olur. Yazılan çocuk kitapları çocuk için sayfalardan oluşmuş bir dünyadır. Basit şekilde yazılmış ve aşırı çocukça yazılmadan işlediği içeriklerle çocukların ilgisini çekebilen eserler, okuma isteğinin kalıcı olmasına yardımcı olmuş olur. Konular, çocukların hayatlarıyla paralellik göstermelidir ve gerçeği yansıtmalıdır.

Gerçek hayatla bağlantısı kopmuş ve sürekli hayal âlemini işlemiş eserler çocuğun düşünce gelişimine bir katkı sağlamaz. “İyi yazılmış çocuk edebiyatı eserlerinde sözcükler ve çizgiler ustaların elinde çocuğun hayatını sarmalayan bir araca dönüşür. İnsanın günlük hayatında sesiyle, jest ve mimikleriyle, bedensel hareketleriyle ortaya çıkarttığı sevinç, korku, öfke; iyi yazılmış eserlerde sözcük ve çizgilerle anlaşılmış olur. İnsanın hayatın herhangi bir zaman diliminde duyguları, yazılarda görünmüş olur. Çocukların karşısına duygusuyla, düşüncesiyle insanların tüm gerçeği önüne serilmiş olur.” (Sever, 2003: 11).

Doğruca öğüt, ders, bilgi verme, görgü kurallarına uymaları kaygısı; ders kitapları gibi öğretici kitaplardan beklenen bir işlev olmalıdır. Yazınsal nitelikli kitaplardaysa, canlıları sevmeye, yaşama bağlı kalmaya, adaletli ve hoşgörülü olmaya, yeniliğe, mizaha açık olmaya ağırlık verilmelidir.

Konuların belirlenmesinde İbrahim Kıbrıs şu noktaya dikkat çeker: “Çocuk eserlerinde aile, yurt, doğa ve hayat sevgisi; özverinin ve dayanışmanın önemi; kişiler arası davranışlarda hoşgörü ve sempati; doğruluğun, dürüstlüğün, yiğitliğin değeri; çalışkanlık gibi temalara yer verilmelidir. Ayrıca iyi bir Türk vatandaşı olmak, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı olmak, demokratik toplum hayatıyla ilgili davranışları hayata geçirmek gibi içeriklerin de işlenmesi gerekir. Kısacası çocuk eserleri yazarlarının henüz “Sanat, sanat içindir.” anlayışıyla yazması gibi bir lüksü yoktur; ancak öğreticiliğin de bir sınırı olduğunu da unutmamalıdır” (Kıbrıs, 2010: 41). Konusu çocuk olan bir çocuk kitabıyla çocuklar için yazılan çocuk kitabının arasında eserin çocuk edebiyatı içerisindeki yeri bakımından çok fark vardır. Çocuklar için yazılan bir çocuk kitabında konusu çocuk olmayan pek çok konu ele alınabilir. Önemli olan bu konunun çocuğa uygunluğudur. Yazarlar, çocukların ilgilerini, beğenilerini, okuma eğilimlerini iyi bilmelidirler. Onların güvenlerini arttırarak geleceğe ümitle bakmalarını sağlayıp millî değerlere ve demokratik anlayışa sahip olmalarına yardımcı olacak konulara yer vermelidirler. İçerikler, genellikle güldürürken düşündürücü, düşündürürken dinlendirici nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Elbette mizah boyutu unutulmamalıdır. Bunun yanında iyi yazılmış çocuk eserlerinde içerikler ne olursa olsun fiillere de yer verilmelidir. Çocuklara bir düşünce veya görüşün açıklanmaya çalışıldığı, tekrar tekrar anlatıldığı kitaplardan çok hareketli olayların olduğu kitapları okumaktan zevk alırlar (Oğuzkan, 2010: 376). Edebî metinlerin konusu hayatın içindekilerdir ve bu metinlerin özelliği, hayatı yansımasıdır.

Hayat, her zaman güzellikler ve iyilikler ile devam etmez. Sıkıntılar, kötülükler ve yalanlar da hayatta yer alır. Bunlar da çocuğa metinlerde yansıtılabilir. Dozu iyi ayarlanmak koşuluyla her konu çocuklar için yararlı hale getirilebilir. Yazınsal nitelikli  ocuk kitaplarında şiddet, aile içi geçimsizlik, acı, yoksulluk, cehalet, batıl inançlar, ölüm, felaket, savaş, hastalık gibi hayatın içinden konular da olmalıdır. Ancak bu konuların nasıl aktarılacağı çok önemlidir.  ocuk hayatın gerçekleriyle karşılaşsın diye karamsarlığa s r klenmemelidir. “ ocukların iyi gelişmemiş olan dilsel, bilişsel ve toplumsal yetkinlikleri yeni ya da ilk diyebileceğimiz öğrenmelerle gelişim göstermiş olurlar. Böylece  ocukların ilgi ve ihtiyaçlarının hayata ilişkin öncelikleri büyüklerden farklılık gösterir. Çocuklar zamanla edindikleri yaşantılarla yetişkinler dünyasının nesnel ölçütlerini anlamaya başlarlar. İşte bu nedenle  ocuk edebiyatı eserleri  ocuk gerçek dünyasını önemseyen, işlediği içeriklerle çocukların beklentilerini karşılayan paydada buluşması sağlanmalıdır.” (Sever, 2003: 111).

2.6.2. Karakter

Çocuklar için yazılmış eserler içerisinde çocuğun hayal dünyasına, ilgi alanına eğilen eserlerin çoğunlukla bir olay etrafında geliştiği görülür.  ocuk birbirini takip eden gelişmeleri dikkatle izler, merakını yenmek için sabırla bekler, düğümlerin   z l p sonucun ortaya çıkması için heyecanlanır. İşte bu bağlamda eserlerin okunurluğunu sağlayan en önemli ögelerden biri de “karakter”dir. Bu nedenle eserlerdeki kişilerin titizlikle belirlenmesi; olumlu, örnek bireyler olarak çizilmesi, kahramanla özdeşleşmeyi yaşayacak  ocuk için son derece önemlidir. “Her  yk , ana karakterin bir sorun yaşamasından ya da bir amacı gerçekleştirmek için ortaya çıkar. Kitaplardaki kişilerin yaşadığı problemler hikayenin içeriğini oluşturur.  ocuk  yk lerinde kişiler çoğunlukla yetişkinler, çocuklar, hayvanlar, kişileştirilmiş hayvanlar, cansız nesnelerden oluşur. Çocuklar okudukları öykülerde kahramanlarla aynı duygusalılığı yaşamaya çalışırlar. Öyküyü meydana getiren diğer ögeler yaşananlar içinde örgütlenir ve böylece kurgusal bütünlük sağlanmış olur. Kurgusalılığın da kendi içinde planı vardır; bir süreç ile başlar ve sonuca varılır. Dolayısıyla bütünlük içinde olayların yaşanan bölümlerine yer verilir.” (Cemiloğlu, 2003: 51).  ocuk ne kadar çok karakter tanırorsa o kadar insan tanır ve bu insanların yaptıkları ya da yapabilecekleri eylemleri ve eylemlerin sonuçlarını kestirebilir. Kısacası hayatı tanır. Çocuklara yazılan eserlerde didaktizmin apaçık sunulması yanlış olduğundan yazarlar öğretecekleri davranış kalıplarını kahramanlarla  zdeşleştirirler.

“Çocukların değer verdiği kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarını kendine has davranışlara dönüştürdüğü bir dönemde kitaplar, yarattığı kahramanlarla, öykünebilecek ideal eserleri meydana getirir. Bu ideal eserlerin, çocuk dünyasına uygun ve girişimciliklerini destekleyecek fiilleri, çocukların da benzer fiilleri tekrarlamasını isteklendirir. Böylece, çocukların kendilerini bilmeleri, önemli olduklarına inanmaları, başkalarına saygı duymaları gibi kişilik gelişimi için gerekli olan hayat deneyimlerini elde etme fırsatı vermiş olur.” (Sever, 2003: 48). Çocuklar, eserlerdeki kahramanlar aracılığı ile insanların yaşama ihtimali olabilecek olayları tanır. Yaşanan problemler karşısında nasıl tepki gösterileceğine yönelik ipuçları alır, sosyal hayatını oluşturan değerleri anlama bilincinin ilerlemesine yardımcı olur. Zaman geçirmekten hoşlanacakları bir arkadaşla tanışır. Kitabın en iyi arkadaş olduğu düşüncesini Sedat Severşu şekilde değinir: “Kitaplardaki kişiler, çocuğun yeni arkadaşlarıdır. Bu karakterlerle çocuk, kendisiyle aynı duyguları hisseden, düşünen, yanlışlar yapan kişilerin olduğunu fark eden çocuğun kendine güveni gelişir. Karakterlerin yaşadıklarıyla çocuk da kendisinin de yaşamında nelerle karşılaşacağını öğrenecek ip uçları da yakalamış olur. Bu problemlerle başa çıkmanın yollarını kavrar. Hayatı boyunca karşılaşmadığı; ancak karşılaşılma ihtimali olan olayları öğrenir. Eserlerdeki karakterlerle eğlenir, öğrenir, keşfeder. Kısaca, karakterlerle özdeşim kurarak yaşam deneyimi edinmiş olur.” (Sever, 2003: 65). Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında kahramanlar gerçek veya gerçeğe uygun olmalıdır. Çocuğun çevresinde karşılaşabileceği özellikteki kişilerden seçilmeli ve sayıca fazla olmamalıdır. Çünkü çocuklar, karmaşık yapıları anlayabilecek düzeyde değildirler. Kahramanların fiziksel ve psikolojik özelliklerinin abartılmadan iyi geliştirilmesi gerekir. Olaylara yön veren etkin kişilik (ana kahraman) çocukların kendilerini onda görmesini sağlar. Kahramanın yaşama bağlılığı, kararlılığı, amaca ulaşma isteğinin kitaba yansması çocukların da kahraman gibi duymasına, düşünmesine ve davranmasına sebep olur. Ferhan Oğuzkan, çocuklarla aynı yaş dönemindeki çocukların da yaşadığı olayları dinlemekten ve okumaktan keyif aldıklarına dikkat çeker. Bu nedenle kahramanları çocuk olan eserlerin, öteki nitelikleri de taşıdıkları takdirde, daha çok beğenileceğini vurgular (Oğuzkan, 2010: 377). Kahramanların özelliklerini sınırlamak doğru olmaz; ancak çocuk edebiyatı ürünleri oluştururken çocukların gelişim özellikleri bilinmeli, kahraman betimlemeleri de bu özellikler dikkate alınarak oluşturulmalıdır.

2.6.3. Plan (Kurgu)

Çocuk edebiyatı eserlerinin nitelikli bir bütün hâlinde oluşturulabilmesi için eserlerdeki planlama oldukça önemlidir. Eserlerin iskeletini oluşturan plan; zaman, mekân, olay örgüsü, kişiler vb. gibi öğelerin sağlam bir temele oturtulması için üzerinde ciddiyle çalışılması gereken bir unsurdur: “Çocuklara kitap yazanların, yazmayı düşündükleri bir kitabın planını yaparken okurların bilgi düzeylerini, anlama zorluklarını ve ilgilerini düşünerek hareket etmeleri lazımdır. Genelde çocuk kitaplarında planın son derece basit olmasını sağlamaya çalışmalıdır. Plan, kısa giriş bölümü ile karmaşık olayları içeren bir gelişme bölümünü ve beklenmedik sonuç bölümü ile biten bölümü içermelidir.” (Oğuzkan, 2010:377) Çocuk kitaplarında plan açısından kurulan sağlam temel, çocuk kitabının içerik bakımından kalitesinin bir göstergesidir. Dolayısıyla plan çocuğa uygunluğun belirleyici unsurları arasında yer alır. Yazılan eserlerde olay, duygu ve düşüncelerin yazarca belirlenen bir düzene göre anlatılması yazının kurgusunu oluşturur. Yazıların yazı planlarının, hedeflenen yaş grubunun bilişsel gelişimi göz önüne alınarak yapıldığında çocuğun yazılanı anlaması ve yazılandan keyif alması kolaylaşacaktır. Çocuk eserlerinde çocuklara ulaşması istenen mesajlar, planlanan olayların ilerlemesine paralel olarak açıklığa kavuşmalıdır. Kısa, anlaşılır bir ilerleme çizgisine göre hareket edilmelidir. Olaylarda hem meydana gelmesinde hem de ilerlemesi açısından tutarlılık olmasına dikkat edilmelidir. Olaylardaki geçişler, çocuğun ilgisini ve merakını daima canlı kalmasını sağlayacak anlatımlarla yapılması sağlanmalıdır (Sever, 2003: 15). Yazılar planlanırken çocuğun istek ve arzuları dikkate alınmalıdır. “Çocuklara görüş ve düşüncelerin tekrarlanarak anlatılması, açıklandığı ve örneklerle kanıtlanmaya çalışıldığı kitaptan çok, hareketli hikayelerin ve yaşam durumlarının gözlemlendiği kitapları okumaktankeyif alırlar.” (Oğuzkan, 2010: 376). Yazarın çocuğa öğütler verdiği metinler yerine, çocuğun kendisinin kurgulanan olaydan sonuçlar çıkardığı metinlerle karşılaşması okumayı zevkli hâle getirecektir. Çocuk bilgiyi ya da metinden çıkarması gereken sonucu hazır bulmayıp düşünerek, yorumlayarak sonuca ulaştığında bilişsel gelişimine de katkı sağlamış olur. Çocuk edebiyatı eserlerinin çocuğun bilişsel ve duyuşsal ilerlemesine göre planlanması, plandaki düğümlerin çocuğun yaşama bakış açısını ve yaşadıklarını yansıtabilmesi, çözümlerin ise okuyucuya bırakılması eserlerin okunmasını ve anlaşılmasını sağlamış olur. “İyi yazılmış bir plan ile kitabın ana düşüncesi kolaylıkla kavranabileceği gibi olay ve karakterler de ayrıntılarda kaybolmamış olur.

Gereksiz gözlem, çözümleme ve konuşmalar yer almaz. Giriş, gelişme ve sonuç gibi dönemler birbirini doğal olarak izler. Böylece iyi bir kurgu; olaylar, durumlar, düşünce ve duygular arasında uyumlu bir ilişkinin gerçekleşmesini sağlar; kitabın okuyuculara etkisini artırır.” (Oğuzkan, 2010: 377) Plan, bir kitabın yapısını ve düzenini oluşturan araçtır. Yazar konu, tema ve kahramanları tespit ettikten sonra düşünce, duygu ve olayları belli bir sıraya göre anlatır. Planda birbiriyle uyuma edilmelidir. Tema ve içerik uyumlu olmalı, olaylar devamlı çocuğun alakasını canlı olmasını sağlayacak şekilde yer edinmesi sağlanmalıdır. İhtiyaçları aşan ayrıntı ve tasvirler planın güzelliğini bozmamalıdır. Plan, okuyucu kitlesinin yaş, cinsiyet ve sınıf düzeyi göz önüne alınarak hazırlanmalıdır. Titizlikle hazırlanmış bir plan sayesinde tema ve ana fikrin daha kolay anlaşılacağı unutulmamalıdır.

2.6.4. Dil ve Anlatım

“İfade edilen her kelime, yazılan her eser edebiyat yönünden kıymetli olamaz. Eserin sanatsal kıymet ifade edilmesine yönelik özelliklerin bulunması lazımdır. Edebiyat eserleri estetik düşünce gözetilerek kaleme alınır, okuyucuyu etkisi altına alır. Edebiyat eseri, güzel üslupla, sağlam düşünceli ve özlü olması sağlanmalıdır. Kitap, zamanından yönetiminden geçebilmeli, toplumun anlaması sağlaması ve beğenilmelidir. Böyle bir şekilde edebî kitaplar, toplum hayatında duygusallık ve fikrîsel, kıymet ve inanma, düş ve heyecan birlikteliği meydana getirir; millet aynı kurallarla bir araya getirir.” (Bezirci ve Göker, 1993: 14) Bir eserin edebî olabilmesi için bazı niteliklere sahip olması gerekir. Bu niteliklerden en önemlisi eserdeki kurgu, konu, karakterden ziyade tüm bunların ele alınış biçimi yani yazarın dili kullanma gücüdür. Her yazar eserinde ele aldığı konuyu üslubuna göre geliştirir. Çocuk edebiyatı ürünlerinde bu durum daha büyük bir özen gerektirir. Çünkü “çocuğa uygun” üslup eserin; dolayısıyla yazarın başarısını gösterir. Mustafa Ruhi Şirin üslup konusundaki düşüncelerini şöyle ifade eder: “Çocuk edebiyatını çocuk edebiyatı yapan en önemli etken ‘çocuk dili’dir. Çocuk dili, yazarın çocukla iletişim kurmasını sağlamasında anlatıma yön veren en önemli göstergedir. ‘Çocuk dili’ nin belirleyicisi ise ‘çocuk görüşü’ ve ‘çocuğa uygunluk’ tur. Çocuk görüşü, çocuk bilgi düzeyi ve felsefi düzeyiyle gelişirken, çocuğa uygunluğa çocuk duyarlılığı ve bilinci olan sanatçı bakış açısı yol gösterir. Çocuk eseri yazarlığı bu açıdan farklı bir yazarlık yöntemidir. Çocuk eseri yazarlığında seçilmiş yetişkin edebiyatının bütün varlık örgülerini yer edinmesi yeterli değildir.

Edebiyat eseri yaratmaya yönelik varoluşsal örüntülerin yanında, estetik düzeye ulaşmış çocuk diline uygun yazılmış eser, iyi çocuk eseri olmayı hak eder.” (Şirin, 2006b: 181) Çocuk anadilinin en güzel örneklerini yazınsal nitelikli çocuk kitapların da bulabilmelidir. Türkçenin korunmasına ve zenginleştirilmesine özen göstermek yazınsal nitelikli çocuk kitabı yazarının en önemli sorumluluğu olmalıdır. Bu nedenle yazar, kitabını yazarken ana dilini en doğru ve en güzel biçimde kullanmayı amaçlamalıdır. Yazılan eserin inandırıcılığı büyük ölçüde buna bağlıdır. Çocuk eserleri yazılırken çocuk göreceliliğine uygun olması akıldan çıkartılmamalıdır. Yazar çocuk dünyasını ve çocuğun algılayışını bilmelidir ve yazı planını yaparken bu özelliklere uygun şekilde düzenlemelidir. Çocuğun ana dilinin zenginliğini anlaması için bunları görmesi gerekiyor. Bu yazıların üslubunda kendini gösterir. Yazar, gözlemler ve söz sanatların a y e r v e r d i k ç e çocuk da ana dilinin etkisini anlayarak kullanmış olacaktır. Bu üslup kullanılırken “Cümlelerde akıcılık, mantık dokusu ve fikir bütünlüğü içerisinde hareket etmesini sağlamalıdır.” (Ataseven ve İnand, 2000: 198) Cümleler ile paragraflar sanatlı bir anlatıma kavuşsun diye mantık çerçevesinden uzaklaştırılmamalı, abartıya kaçılmamalıdır. Metinlerde öğretici bir anlatım tarzından kaçınılmalıdır. Böyle bir anlatım tarzı çocuğun metni zevkle okumasını engelleyecektir. Çocuk edebiyatı eserlerinin nitelikleri belirlenirken üslupla birlikte üslubun temel malzemesi olan dilin de incelenmesi gerekir. Çünkü yazarın kullandığı dil, üslubunu oluşturur. “Çocuk eserlerinde yazarlar cümle bütünlükleri oluştururken, kelimelerini ve deyimlerini seçerlerken hitap ettikleri çocukların okuma kabiliyetlerini, kavrayış zorluklarını ve sözcük dağarcıklarını da daima dikkate almalıdırlar.” (Oğuzkan, 2010:377) Çocuk eserlerinde metinlerdeki kelimeler ve kelimelerin kullanıldığı anlam, çocuğun yaş düzeyine uygun olmalıdır. Çocuk edebiyatının işlevleri göz önünde bulundurulduğunda eserlerin çocuğun kelime hazinesini geliştirir nitelikte olması beklenmektedir. Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş, çocuk kitaplarında bulunması gereken dil ve anlatım özelliklerine şöyle değinir: “Çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından farklı kılan en önemli nitelik anlatımın hedeflenen kesimlerin anlayacağı şekilde ortaya konulmasıdır. Çocuk eserlerinde anlatımın yalın olmasına dikkat edilmeli, gereksiz kelimelere yer verilmemeli, duruluk, akıcılık, seçiklik gibi özelliklere dikkat edilmelidir.

Bu özellikler çocuk eserlerinin işlediği içerik olay, yer ve kişilerin anlaması bakımından etkili olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle çocuk eserlerinde yoğun bir anlatım biçiminden uzaklaşılmalıdır. Çocuğun günlük yaşamında kullanmadığı sözcüklere yer verilmemelidir. Her çocuk edebiyatı eserinde çocuğun bilmediği; sadece anlatım tekniğinden faydalanarak duyumsama yoluyla anlam verdiği belli sayıda bilinmeyen kelimelere yer almalıdır.

Çocukların bilmediği sözcüklerin yer aldığı bir sözlük, kitabın arkasında bulunmalıdır. Bu şekilde çocuğun okuduğu çocuk edebiyatı yazılarının sonunda kelime haznesinin artması sağlanmış olur.” (Yalçın ve Aytaş, 2011: 47) Çocuklara yeni kelimeler öğretirken onların yaş seviyeleri, dikkat ve ilgi alevvvanları önemsenmelidir. Çocuk ilk çocukluktan son çocukluk evresine girerken somut anlamlı sözcüklerden soyut anlamlı sözcüklere doğru bir geçiş yapılabilir. Somut varlıkları karşılayan sözcüklerin öğrenilmesi her zaman daha kolay olacaktır. Çocuğun sözcük dağarcığını zenginleştirebilmek için soyut işlemler döneminde de soyut anlamlı sözcüklerin bulunduğu metinlerin verilmesi gerekmektedir. Çocuk kitaplarında çok fazla mecaz, terim, argo sözcük ve deyim kullanılmamalıdır. Anlatım açık, anlaşılır, sade olmalıdır. Süsten ve gösterişten uzak kalan bir anlatım konu, olay, duygu ve kahramanların daha etkili anlaşılmasını sağlar. Dikkat edilmesi gereken bir husus da kendi ağzıyla yapılan anlatımın daha içten ve çocuklar tarafından daha çok benimsendiğidir. Ancak yeri geldiğinde üçüncü kişi ağzıyla yapılan anlatım da olmalıdır. Kitaplardaki giriş cümleleri çocukların ilgisini çekebilecek tarzda olmalıdır ki çocuklar daha kitabın başında sıkılıp vazgeçmesinler. Sadece beş veya altı kelimeden meydana gelen, tek yüklemlı, bünyesinde tek özne ve yüklemi n o l d u ğ u cümleler kurulmalıdır. Akıcılığı sağlamak için değişik kiplerde cümleler kurulmalıdır, hatta zaman zaman soru cümlelerine de yer verilmelidir. Çocukların dünyasıyla ilgili ses, ad ve sıfatlar kullanılmalı; gereksiz sıfat kullanımından kaçınılmalıdır. Hedef kitlenin seviyesi ne olursa olsun, okuyucuların çocuk olduğu düşünölmeli ve daha çok somut anlamlı sözcükler yeğlenmelidir. Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarındaki atasözü ve deyimler çocuğun yaşına ve zihin gelişimine uygun olmalıdır. Yeri geldikçe kullanılan atasözü ve deyimler sayesinde hem çocuk Türk dilinin zenginlikleriyle karşılaşır ve hem de bilmediği atasözü ve deyimleri araştırarak yorum yapma yeteneğini geliştirir.

2.6.5 İletiler

Çocuk kitaplarından hareketle bilgilendiricilik, batıda 17. ve 18. Yüzyıllar da meydana gelen ve aklın yükseltilmesine dayalı “aydınlanma”yla doğrudan bağlantılıdır. “Aydınlanma Dönemi’nde meydana geliyor çocuk edebiyatı. Çocuk edebiyatının temel nitelikleri Aydınlanma felsefesiyle bağlı olarak şunlar ifade edilebilir: ‘çocuğu yönlendirici bir akılcılık, bilgilendirme, işlevsellik, yenilikçilik’ Bu ilkeler; öğretici ve baskıya dayanan bir görüştür, çocuğa tepeden bakar bu anlayış. Farklı yollardan geçip devam eden bu görüş, 1950’lerden sonra yerini; çocuğu bilmeye, anlamaya, onun dünyasını fark etmesine yönelik bir anlayışa bırakıyor.” (Nas, 2004:76). Çocuk kavramı önem kazandıkça çocuk için eğitim dönemi başlamıştır. Çocuklar için yazılan eserler vasıtasıyla çocuğun dünyası keşfedilmiş ve o dünyaya hitap eden eserler verilmeye çalışılmıştır. Her edebî metin okuruna farklı düşünce ve duyguları iletme isteği ile yazılır. Söz konusu çocuk kitapları olunca, yazılacak kitabın kendi başına sorumluluk altında olduğu ortadadır. Çünkü eserin; bireye kazandırmak istediği düşünce ve davranışlar vardır. Eserlerde de tıpkı kişiler arasında olduğu gibi okurla eser arasında bir iletişim vardır. Eser; kurgusu, konusu, anlatımı ile “çocuğa uygun” bir nitelikteyse iletişim sağlıklıdır, böylece eser, amacına ulaşmış olur. Aksi takdirde ise hiçbir amacı olmayan ya da didaktizmi apaçık bir biçimde yansıtan kitaplar çocukları okumaktan ve kitapların vermek istediği değerlerden uzaklaştıracaktır.

2.6.6.Yazar- Eser-Okur Döngüsü

İletişim; kaynaktan alıcıya kanal yoluyla ileti gönderme döngüsüdür. Çocuk edebiyatında da çocuğa yarar sağlama, ona bir ileti verme amaçlanır. Yazar (kaynak); eser yoluyla (kanal) çocuğa (alıcı), düşünce ve davranış içerikli iletler (mesaj) gönderir. Çocuğun algısı, hazır bulunuşluğu bu iletleri anlamlandıracak düzeyde ise gelen mesajı alır ve geri bildirim verir. Böylece iletişim gerçekleşmiş olur. Her ne kadar eser- okur arasındaki iletişimin tek yönlü; yani geri bildirimsiz olduğu düşünülse de çocuk edebiyatı yazarları için geri bildirim kitaplarının sevilerek okunmasıdır. Çocuklar için ise edinilen iletlerin hayata yansımalarının gözlenebileceği uzun bir süreçtir. Yapıtlarda metin bir tek anlamlı, olsa bile okuyucu hiçbir zaman mesajın tamamını kavrayamaz. Kavrama her zaman kesik bir haldedir. Okuma hem okuyucunun bilincinden hem de yazarın mesajının denetiminden geçer. Durum böyle olunca, okuyucu her parçayı anlayamaz,

sadece kendisine yakın gördüğü, kendisini etkileyen, kendi birikimiyle kavradığı parçaları seçmiş olur. Yazar eseri iyi düzenlemişse, okuyucu da o kadar çok parçayı kavrayacaktır.” (Kıran A ve Kıran Z, 2001: 83) Çocuk edebiyatı yazarlarına bu nedenle çok büyük bir sorumluluk düşmektedir. İletileri metnin içine gizlemeyi başaramamış yazarlar çocukların ilgi ve dikkatini çekebilmişlerdir.

Eserlerdeki iletileri üç grupta sınıflayarak incelemek mümkündür:

1. Ana fikir,
2. Yardımcı fikir
3. Değerler.

Bu kavramların birbirlerinden bağımsız düşünülmesi doğru değildir. Yalnızca günümüzde her bir kavramın önem düzeyi farklı algılandığı için ayrı incelenmesi uygun görülmüştür.

2.6.7. Ana Fikir

Ana düşünce, yazarın metinde esas iletmek istediği fikir, okuruna kazandırmak istediği fiiller ya da vermek istediği duygu dünyasıdır. Çocuğa kazandırılmak istenen düşünce ve davranışların (değer- yardımcı fikir) en belirginini, en kapsamlısı ana fikri oluşturur. “Kitapta ana düşünce çok önemlidir; çünkü kitabın varlık nedenidir. Bundan dolayı kitabın tümünde geçerlidir. Sanatçının her sözcüğün ana düşüncede sorumluluk üstlenmiştir. Kitabın tümünde yer almayan ifadeler ana düşünce sayılmaz” (Yalçın ve Aytaş: 2011: 45). Ana fikir eserlerde gizli veya açık bir şekilde bulunabilir. Çocuk eserlerinden istenen çocuğun algı düzeyine uygun olarak ana fikrin belirgin şekilde verilmesidir. Ancak ne olursa çocuğa keskin bir dille kurallar koyan, uyarılar sıralayan eserlerde ana fikir doğru da olsa kazanım gerçekleşmez, iletileri ne olursa olsun çocuk zevk almadığı kitabı okumaz. “Metinlerde mesaj, kesin bir yargı halinde verilmez. Mesaj, metnin tümüne sineceği için metinlerdeki mesaj kapalıdır ve yazarın okuyucuya paylaştığı, okuyucunun kendi hayatına kattığı, bir durumun, bir sorunun çözülmesini sağlar” (Özdemir, 2002: 115). Yetişkinlere özgü kitaplardaki gibi, yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında da ana fikrin hiçbir yanlış anlamaya yol açmayacak biçimde açık olmalıdır. Ana düşüncesi belli olmayan, farklı yorumlamalara yol açacak kitaplar, çocukları kararsızlığa ve kötü anlamaya sürükler.

Bu nedenle bir yazarın, çocuklara nasıl fikir ve duyguları verecek ya da çocuklarda hangi davranışların var olmasını fark etmesi gerekir.

2.6.8. Yardımcı Fikirler

Yardımcı düşünceler, kitapta cümle arasında yer bulan, iyi iletiler barındıran, okuru dolaylı olarak etki altında bırakan, belki de bilinçaltında yer edinen olumlu fikirler olarak kabul edilebilir. Bir kitapta ana düşünce dışında yer edinen yan düşünceler de denilebilir. Kitabın farklı yerlerinde okurun fark bile etmediği şekillerde yer alır. Kitap etraflıca incelendiğinde meydana çıkan yardımcı düşünce yapılarıdır. “Ana düşüncenin yanında çoğu zaman birkaç paragraftan daha uzun metinler yer alan ve ana düşüncüyü besleyecek boyuttaki düşüncelere de yardımcı düşünce denir. İyi bir yazar yardımcı düşünceleri usta bir biçimde işleyerek ana düşüncenin anlaşılmasını sağlar. İyi bir okur da metin içindeki yardımcı düşünceleri kolay bir biçimde fark edip yazarın mantık yapısını takip ederek ana düşüncüyü kolaylıkla anlar.” (Yalçın ve Aytaş, 2011: 45) Çocuk kitaplarındaki mesajlar, çocuklara bir şeyleri ifade etmeyi değil, onların düşünce ve farkındalıklarını ilerletmeyi odak noktası olarak görmelidir. “Okuma eyleminin başında okuyucu, eserde hayat bulan kurmaca dünyayı gerçek sanarak eserdeki kişilerle özdeşim halini alır. Özellikle ilköğretim dönemindeki çocuk, okuma eyleminin ilk basamağındadır. İfade edilenleri gerçek sanma eğilimi görülmektedir. Böylece çocuk eserlerinde verilen mesajların içeriği oldukça önem kazanmaktadır. Çocuk eserleri çocuğa belli bir kesimin fikri dayatma özelliğinde olmamalıdır.” (İpşiroğlu, 1993: 48) Eserlerdeki mesajlar, çocuklara duygusal yönden zarar vermemeli; sınıf, sömürü ve mücadele gibi kavramlara çocuğu incitecek biçimde yer vermemelidir. Mesajlar, çocukların bireysel istekleri ve düşünceleri haklarını gözetmeye dikkat etmelidir. Çocuk, özgür hissederek esere sorgulayıcı biçimde bakması sağlanmalıdır. Çocuk eserlerinde bir cümleden bile geniş ufukları elde edebileceği, hayal gücünü harekete geçirebileceği unutulmamalıdır.

2.6.9. Değerler

Değer yargıları, millet ait olan kültürel yapılar içinde şekillenmiş genel geçer yargılardır. Milletlerin her bir bireyi bu genel geçerlere göre hareket eder. “Değerler; çoğu zaman inanılan, arzulanan ve eylemler için oluşmuş kaidelerdir. İlk olarak Znaniecki tarafından sosyal bilimlerde yer alan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden meydana gelmiştir.” (Bilgin, 1995: 83). Çelikkaya i s e (1996: 168) değer yargılarını; bir millet, bir inanç, bir fikir dünyası içinde veya insanlar tarafından kabul görmüş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, fikre dayalı veya ilahî t e m e l l i her duyuş, düşünüş, davranış, kural veya kıymetler şeklinde açıklamıştır. Değer, belli bir halden diğerine tercih etme yönelimi olarak açıklanmaktadır. Değerler, eylemlerimizin temeli olan ve onları değerlendirmeye yarayan düşünce bütünlüğüdür. Değerler, ayrıca kişilerin önemli gördüklerini açıklayarak istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen halleri ifade eder. (Erdem, 2003: 56). Değerlere dönük yapılan araştırmalar, çoğun zaman sosyal bilimcilerce meydana getirilmiştir. Bu durumun dayanağı değerlerin, insan eylemlerinin açıklığa kavuşturulmasında ve sosyal yaşamın biçimlenmesinde önemli yer edinmesidir. Sosyal bilimciler ve felsefecilerden sonra yakın dönemlerde değerler, eğitim bilimciler tarafından da araştırmaya değer görülmüştür. Değişen ve ilerleyen dünyada değerlerin kavratılması önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bütün ebeveynler, çocuğunun iyi eğitilmesini ister. zorlaşmaktadır. Türk toplumunun değerleri de bu değişmelerden etkilenmektedir. Bu değişmeler, her zaman olumlu yönde olmamaktadır. Toplum değerleri açısından tehlikeli olan; farklı milletlerin, farklı değerlerinin sosyal onay almaksızın kabul edilmeye çalışılmasıdır. Değişimler, genellikle çocukları ve gençleri etkilemektedir. Böylece büyüklerinden ayrı değerleri benimseyen çocuklar olmaktadırlar. Yaş almış kuşaklar, çocuklarınvartık saygı, sevgi, sorumluluk, aileye bağlılık vb. gibi değerleri benimsemedikleri görülmektedir. İnsanlar değerlerinden ayrılmışsa, milletin kendini koruması mümkün olmayacaktır.

Sarı (2005: 759) değerleri şöyle ifade etmektedir:

- Değerlerimiz benimsenen ve millet birleştiren bir unsurdur.
- İnsanların sosyal ihtiyaçlarına yönelik olduğuna ve insanların iyiliğine yönelik kıstaslardır.
- Bilinç tek değil; duygu ve heyecanları da harekete geçiren inançlardır.
- Değerler insanların bilinçlerinde bulunan ve eylemlere yön veren isteklerdir.
- Değerlerin kurallardan farkı kurallara göre daha genel ve soyut özelliklerde var olmasıdır. Değerler aynı zamanda kuralları da bünyesinde taşır.
- Değerler, ait olduğu kültürlere göre farklılaşır. Aynı zamanda kültürlerin içinde bile farklılıklara uğrayabilirler. Farklı milletler aynı değeri paylaşabilir; yalnız ikisi arasında farklılıklar mümkündür.
- Milletlerin sahip oldukları değerler kişilerin bulunduğu yerin belirlenmesinde önemli yere sahiptir. Değerler ile kişiler, diğerleriyle ile etkili iletişim kurabilir ve sosyal yerinin belirlenmesi için uygun ortamı yaratabilir.
- Değerler, dogmatik değildir. Değerler hiçbir zaman static olmamıştır. Toplumda oluşan farklılıklar, kurumları değiştirdiği gibi değerle olan ilgilerini (Akarsu, 2006: 26) de farklı hale getirecektir. Değişen dünyamızda değerlerinde değişmesi mümkün hale gelecektir.
- Değerlerin birbirleriyle olan sınırlarını belirlemek zordur. Değerler, birbirinden bağımsız değildir. Değerler, statik değildir. Değişkenlik gibi niteliklere sahiptir. Değerlerdeki değişim bir anda oluşmaz; zamanla meydana gelmektedir.
- Değerler, doğuştan oluşmaz. Sonraki kuşağa sosyal roller sayesinde geçmiş olur. Değerler; aileden, çevreden, yazılı ve görsel materyalleri taklit yolu ile öğrenilir.
- Değerlerin meydana çıkmasında sosyal onay önemli bir yere sahiptir. Sosyal onamlar, davranış kıstasları şekline girerek değerleri meydana getirmektedir.

Ders Programlarında bulunan değerleri şöyle sıralayabiliriz:

- Aile birliğine önem verme.
- Adil olma
- Bağımsızlık
- Barış
- Özgürlük
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Tezcan (1974: 14); değerlerin tüm topluma önem veren kıstaslar olarak değerlendirmektedir. Bu görüş, toplumun ve bireylerin yukarıda belirtilen değerlerle sınırlı kalmayacağını göstermektedir. Çünkü bireyi iyiye doğruya yönlendiren, toplumca saygın kılan her türlü düşünce ve davranış “değer” dir. Bu listeye ek olarak arkadaşlık, duygudaşlık, istek ve kararlılık, sözünde durma, merhamet, cesaret, sabır, dil ve tarih bilinci gibi değerler örnek verilebilir.

2.7. Biçim Özellikleri

Edebî kitapların konu özellikleri kadar önemli bir diğer özellik şekil özellikleridir. Böylelikle eserin çocukların okuması için öncelikle dikkatlerinin ve alakalarının kapsamında olması gerekir. Çocuk daha okumanın yararına inanmış, tadına ulaşmamıştır. Bundan ötürü çocuk kitabı aynı oyuncak seçiminde olduğu gibi onun ilgisini çekebilmelidir. Çocuk büyük gibi biçimsel açıdan ilgi çekmeyen bir kitaba sadece yararlı olduğu için okumaya yönelmez. Böylece çocuk kitabı yazarlarının eseri yazarken “çocuğun alakasını nasıl çekebilirim?” sorusuna dikkat kesilmesi gerekmektedir. (Kıbrıs, 2010: 39) Çocuk eserlerinde bulunan şekil özellikleri şunlardır:

Ciltleme: “Çocuklar kitaplara sahip olurken, oyuncığa sahip olmuşçasına elde etmek isterler. Bundan dolayı eserlerin ciltleri dayanıklı olmasına özen gösterilmelidir. Tek sayfa ciltleme yöntemi ile değil; formatlama yöntemi tercih edilmelidir. Tel ile değil; iplik ile dikilmeli ve bu dikiş de tutkal ile yapılmalıdır. Hemen dağılan, dikişsiz ve tek yaprak ciltler çocukların iyi kitaba ulaşmasında ve kitap oluşturma alışkanlıkları kazanmasını olumsuz etkilemesi mümkündür” (Kıbrıs, 2010: 40).

Büyüklik: Çocuk eserlerinin boyut özellikleri çocukların sevebileceği, kolayca sayfalarını değiştirebileceği niteliklere sahip olmalıdır. Kitapların ağırlığı ve büyüklüğü çocukların yaş dönemine uygun olmasına dikkat edilmelidir. “Mesela okul öncesi çocuklar için farklı şekillerde olması sağlanabilir. Eser A4 boyutunda, A5 boyutunda veya daha düşük boyutlarda olabilir. 3.sınıfa kadar, özellikle 1. ve 2. Sınıflar için farklı boyutlarda eserler aynı anda yer alabilir. Ancak 4. Sınıf ve sonraki yıllar için A5 boyutu tercih edilebilir.” (Kıbrıs, 2010: 39). Her zaman aynı boyutlardaki eserler yerine farklı boyutlardaki eserlerin okutulması sağlanabilir.

Kapak: Bütün yaş gruplar için eserlerin dış kapakları çocukların ilgi ve alakalarını çekecek biçimde içeriğine uygun olmalıdır. Eserin ilgi gören tarafı öncelikle eserin ön kapağıdır. Buna göre kitabın kapağı görsel yönden renkli ve dikkat çekici olması sağlanmalıdır; çünkü çocuklar kitap alırken, ona bir oyuncığa sahip olmuş gibi sahip olup kullanmak isterler. Böylece eserlerin kapakları ve ciltleri dayanıklı ve sağlam hazırlanmalıdır (Kıbrıs, 2010: 40).

Kâğıt: Kitaplar kalite yönünden birinci hamur kâğıt kullanılarak basımı sağlanmalıdır. Kâğıt; mürekkebi dağıtmayacak, renkleri değiştirmeyecek, kolay yırtılmayacak, çocuğun gözünü yormayacak parlaklıkta olmasına dikkat edilmelidir. Kâğıtların mat özellikte olması sağlanmalıdır.

Harfler: “Puntonun belirlenmesinde çocuk eseri ile göz arasındaki normal okuma uzaklığı ile birlikte, çocuğun yaşı dikkate alınması sağlanmalıdır. Okumayı yeni öğrenen çocuklar için hazırlanan çocuk eserlerinde büyük puntolu harflerin kullanılması sağlanmalıdır.” (Sürmeli, 2007: 555). “Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının ders kitapları vb. yayınlar için belirlenen ölçüye göre ilkokulun birinci sınıf öğrencileri için 20- 24 puntodan, ikinci ve üçüncü sınıflar için 18-20 puntodan küçük olmamalıdır.

Ancak dördüncü, beşinci sınıflarda 12 puntoluk yazılar kullanılabilir. Sonraki sınıflarda da harf boyutları 10 puntodan aşağı olmaması sağlanmalıdır.” (Kıbrıs, 2010: 40).

Resimler: Eserler çocuğun seviyesi dikkate alınarak çok veya az resim bulunmalıdır. Okul öncesi dönem eserlerinde yazı kısımları çok az, resimler ise tüm sayfa kullanılacak özellikte olmasına dikkat edilmelidir. “Eserlerdeki resimler, çocukların beğeni ve algılama seviyelerine göre olmalı, metnin mesajına görsel bir zenginlik katmalı; estetik özellikleriyle de görsel algılarını geliştirici niteliklere sahip olmalıdır. Eserde yer alan fiziksel portreleri, metinde yer alan kişilik özelliklerine uygun şekilde çizilmeli; resimler kişilerin var olan özelliklerini (şişman, zayıf, uzun saçlı, kısa boylu, sinirli, uysal vb.), ve yaşadıkları ruhsal durumları, geçirdikleri fiziksel değişimleri çocuklara hissettirilmelidir.” (Sever, 2003: 191)

Sayfa Düzeni: Çocuk eserlerinde, sayfalar aralıklı satırlar şeklinde oluşmalı; sayfa kenarlarında boşluklara yer verilmelidir. (en az 1cm). Öncelikle, sayfalar tek sütun halinde düzenlenerek, okuma rahatlığı vermesi sağlanmalıdır. Bu sayfalarda resim-yazı uyumu olmasına dikkate alınmalıdır.

İmlâ: Dilbilgisi açısından titizlikle yazımına dikkat edilmelidir, noktalama işaretleri kurallara uygun şekilde konulması sağlanmalıdır. Yazarların ve de basım evlerinin kitapları yayınlarken bu kıstaslara dikkat etmesi önemlidir. Çünkü kitaplar, şekil ve konu açısından bir bütündür ve çocukların algısı her ikisine de açık haldedir.

2.8. Çocuk Edebiyatının Çocuğun Gelişim Sürecindeki Yeri

Çocuk eserlerinin en önemli işlevi, çocukların dilsel, bilişsel, kişilik ve sosyal gelişimlerini sağlamaktır. Bir başka deyişle, çocuklar için yazılan iyi yayınlar çocuk-edebiyat-sanat etkileşimini sağlayan iyi bir uyarıcıdır.

Çocuklara, yazılı eserlerin ve görselliğin mesajlarını bilmeye ve kavramaya yönelik zihinsel ve duygusal yönlerden eylemlerini sergileyen imkanlar yaratılmalıdır. Çocukların tecrübeleri dar çerçevede kaldığından, büyüklerin anlam verebileceği fikirler karmaşıklığını kavrayamayabilirler. Çocuk eserlerinin çocuk dünyasını iyi anlaması bu edebiyatın görevlerini yerine getirmesi için zorunluluktur. (Sever, 2003: 11-12).

İlköğretim Türkçe eğitiminin en önemli görevi; kavrama ve söyleme yetkinlikleri ilerlemiş, üretici fikir yetenekleri gelişmiş, farkına varabilen kişileri eğitmek olmalıdır. Eğitimin hedeflediği amaçlara ulaşabilmesi için çeşitli gereçlere ihtiyacı vardır. Öğretim amaçlarını yerine getirebilmek için bu araç ve gereçler, çocukların dil, anlam ve kavrama yetkinliklerine uygun, Türkçenin anlatım imkanlarını ve kuralların ifade eden yazılı ve öğretici yazılardır.

Metinlerin yazılı nitelikler taşıması demek; sanatçının duygu ve fikirlerini okuyucuda çeşitli farkındalıklar meydana getirecek, etkiler meydana getirecek şekilde ifade etmesidir. Böyle ifade etmekle, kelimelere günlük dildeki anlam değerlerinin dışında yepyeni anlam kavramları eklenmiş olur. Bu yazılarda mesaj doğrudan yer almaz. Eseri oluşturan okuyuculara iletmek istediği fikirler, yazının temellerine indirgeyerek önemli noktalarından da faydalananarak okuyucu tarafından kavranmış olur. (Sever, Dilidizgün, Neydim ve Aslan, 2007: 17). Onları yazılı eserleri okumaya sevk etmek, onların hem okuma sevgisine ulaşmalarına imkan tanır hem de daha çok yeteneklere uygun eylemler oluşmasının en önemli kural olarak kabul edilmelidir. Çocuk eserleriyle okuma becerisi edindirme, sanatsal düşünce verme, yazınsal farkındalığı ilerletme gibi eğitici beklentiler çocuk eserinin estetik yönünü ortadan kaldırmaz. Böyle nitelikler sanatsal kaygılarla meydana konulmuş her çocuk eserinin temelinde olduğu gerçeği bulunmaktadır. Okumaya geçen çocuk, kendi seviyesine göre yazılmış böyle eserleri okumaya çalışarak böylece alanın yazılarıyla tanışmış olur. (Sever, 2003:18). Çocuk kitapları, fikir yürüterek, anımsatılarak sonuca ulaşılabilir ve farkına varabilecek bireylerin oluşmasına yönelik emeğin karşılığı şeklinde belirtilebilir.

Böylece, dilin ve resmin anlatım imkanlarıyla çocuklar için eser meydana getirebilecek yetkinlikteki sanatçıların, çocuk edebiyatı adına, çocuklar için görevini yerine getirmesi beklenen davranış olur. (Sever, 2003)

2.9. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Gelişimine Etkisi

Çocuklar ile alakadar olan büyükler dil bilinci edinmede yerine getirilen rolün değerini anlamalı ve bundan faydalanmalıyız. Uzmanlar, çocukların üç yaşında dilde iyi bir şekilde kullanma niteliği kazandığı, hatta dil bilimsel yapıyı anladığı konusunda aynı fikirdedirler. Bu durum dil yeteneğini ifade etmek için okul öncesi dönemi beklemememiz gerektiği anlamında değerlendirilmelidir. Çocuklar için bebeklik çağlarından başlayarak nazım ve hikaye gibi yazılı eserler okutularak çocuklarda dil ayırımı kullanım özellikleriyle karşılaşmalarını sağlama zamanı olarak kabul edilebilir. (Aslan, 2006a:43). Yazılı eserler, onlara öz dilinin kelime haznesinin büyüklüğünü ve niteliklerini kavratır ve böylece milletin kavram alanını ve kültür değerlerini bilip yansıtmada temel alandır. Onların isteyerek oluşturdukları böyle bir iletişim, öz dillerinin şekil ve imkanlarını anlatmanın haricinde çocuklarda dil kültürü ile dil farkındalığının meydana çıkmasını aynı zamanda sağlayacaktır. (Sever, 2003)

Kavcar (1999: 5) sanat hayatının insana etki eden temel etkileyciliği ve sanatın böyle olağanüstülüklerden dil bilgilerinden de faydalanılması gerektiğini ifade eder. Edebiyata sadece dil yetkinliğini geliştirme açısından bakıldığında bile çocuğun birçok yeteneğini geliştirecek güçte bir etkinlik alanı olarak görür.

2.10. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Bilişsel Gelişimine Etkisi

Farkına varma veya anlamaya yönelik bir nitelik olarak değerlendirilecek “biliş” kelimesini, Mussen, Conger ve Kagan şunlarla ilgi kurmaktadır:

- Anlama becerisi: Dünyadaki ve bireyin etrafındaki bilgi alanlarının bulunması, biçimlenmesi ve değerlendirmesi,
- Zeka : Kavranmış bilginin korunması ve yine işeyaraması,
- Yorumlama: Bilginin kavranıp sonucuna varmak ve sonuçlar elde etmek için işlenmesi,
- Düşünme: Düşüncelerin ve çözüm önerilerinin niteliklerinin yorumlanması,
- Biliş: Bilginin iki ya da daha fazla işlevin bilincine ulaşılmasıdır.” (Sever, 2003)

“Zihinsel anlamda ilerleme, çocukların, zihinsel becerilerinde aşamalarla meydana farklılık biçiminde ifade edilebilir. Bilişsel kavramı, veriyi, zekayı, fikir üretmeyi, problem çözmeyi, kavramları ve fikirleri, böylece fikri bünyesinde barındırır. Dil becerisi ile çok fazla zihinsel becerinin etkileşimi bulunmaktadır. İletişim seslerinin farkına varma ve hatırlama becerisi, dili dinleme kurallarını bilme becerisi, kavramları seslerle birleştirme becerisi, seslenmeye ait olan kasları kontrol altına alma becerisi vardır. Başka bir açıdan, dil yetenekleri, dillerde veri etkileşimini, öncelikle soyut verilerin etkileşimini oluşturmaya yardımcı olmaktadır.” (Sever,2003:38) Çocuk uzmanlarına göre, zihinsel ilerleme döneminde edebi eserlerin temel görevleri bulunmaktadır. “İyi yazılmış çocuk edebiyatı eserlerinin zihinsel ilerlemede temel görevler, izleme, kıyaslama, sınıflara ayırma, etkinlikler yapma, eleştiride bulunma olanaklarını meydana getirmesi, çocuklarda düşünce içerikli yeteneklerin ilerlemesine katkı sağlamış olur.” (Sever, 2003)

2.11. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi

Karakter, bireyin sosyal etrafıyla beraber meydana gelen iletişimleriyle has özelliklerin tamamı şeklinde ifade edilebilir. Karakter,

- Kişinin, sosyal çevresi ile karşılaştığı ve edindiği gözlemlerle ortaya koyduğu eylemlerin niteliği,
- Kişinin ruhsal ve sosyal tepkilerinin tamamına verilen isim,
- Bireyin kendine ait belirli özelliğinin var olması (Sever, 2003:46) veya “Kişiyi farklı kılan bilişsel, duyuşsal ve çevre özelliklerin tamamı şeklinde ifade edilebilir.” (Sever, 2003: 46)

Kişiliğin gelişmiş olması, karşılaşılan problemlere göre çözümler ortaya koyma, duygularını uygun şekilde söyleme, sosyal çevreye uyum sağlama gibi kişide meydana gelen farklılıklar ve gelişim süreci şeklinde algılanmalıdır. (Sever, 2003: 47) Çocukların karakter ediniminde temel öge olarak görülmelidir. Çocukların kendine değer vermeyi bilemez, kendini kavramaz, ve değerli olduklarını düşünmezlerse diğerlerine kıymet biçmeyi de öğrenmemiş olurlar.

Yazıya dayalı çocuklara yönelik eserler, çocuklar için hitap ettiği yaşam misalleriyle onların, hayat ve bireylerin dünyasını bilmelerine ve böylece kendilerine has kişilik nitelikleri oluşturmalarını sağlamış olur. Edebi eserler, çocukların iyi, pozitif, bir karakter edinmelerini sağlamış olur.

Çocuğun önem verdikleri bireylerin duyuşsal, zihinsel eylemlerini yapılarına has eylemlerle ifade ettiği bir çağda, kitapların meydana koyduğu karakterlerle, benimseyebilecek ve model alınacak kişilikleri meydana getirir. Bahsedilen kişilerin, çocuk dünyasına ait ve harekete geçme becerilerini sağlayacak fiillerin, çocuklarca da aynı eylemleri tekrar etmeyi istekli hale getirir. Böylece, çocukların kendini bilmeleri, değerli olmalarına yönelik inancın olmasını, diğerlerine saygıda bulunmalarıyla karakter ediniminde temel hayat tecrübeleri kazanma imkanı vermiş olur (Aslan, 2006b: 193).

Bireylerin karakterinin şekillendiği ilk çağlarında, aynı edimde bulunma ve aynı olma isteği temel alma şeklidir. Çocukların, okuyucusu oldukları eserlerin veya izleme imkanı bulduğu filmlerin, tiyatrocuların kişileriyle benzeme isteği ilgilerini kurmuş olurlar. Kitap kişilerinin birçok özelliklerinden, onların davranışlarından etkilenirler. Çocukların önemli gördükleri kişilerin duygu, düşünce ve eylemlerini benimseyip kendilerine has davranışlara dönüştürdüğü bir zamanda, eserler, meydana koyduğu kişiliklerle, öykülenebilecek yeni modeller meydana koyar. Bu örnek kişilerin, çocuk dünyasına uygun ve onların girişimciliğini destekleyecek fiilleri, çocukları da aynı eylemleri tekrar etmeye istekli hale getirir. Bu dönem, çocuklara kendilerini bilmeleri, önemli biri olduklarına inanmaları, başkaların saygı duymaları, gibi kişilik gelişimi için önemli olan hayat tecrübesi edinme ihtimalini ortaya koyar (Sever 2003,47-48).

Kavcar, edebi eserlerle oluşturulan iletişim ile karakter edinme süreci ile olan bağlantıya ilgi çekerek şöyle ifade eder: Kişilik gelişmesi, her insanın kendine has özelliklerine, yeteneklerine göre gelişmesi, hayatta karşılaştığı yeni koşullara göre takip edeceği yolu kendisinin seçmesi olarak değerlendirilir. Böyle hayat ve eğitim anlayışı, insanda çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme bilincinin olmasını gerekli kılar. Edebiyat bu bilince varmaya yarayan gereçlerin en başındadır. Eğitim açısından edebiyatın kıymeti, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örneklerini ortaya koymasıdır. (Kavcar, 1999: 4)

“Çocuk eserleri, biçim ve anlatım imkanlarıyla farklı kişilik niteliklerini ve farklı karakterleri canlandırmaktadır. Kişiliklerden ve etkileşimlerinden ilham alarak ortaya konan olgularla, çocukların bireyi, çevreyi, hayatı bilmesine yönelik tecrübeleri oluşturulmuş olur. Çocuk eserleri hayattaki sosyal etkileşimlerini çoğaltır, o sosyal etkileşimlerden çok sayıda duygusallık ve fikir misalleriyle bir araya getirmeyi gerçekleştirir. Okuma fiillerini kalıcı becerilere çeviren çocuklar, kendini bilme, diğer bireylerle kıyaslama ve aynını veya farklı taraflarını izleme çalışmaları, çocukları has karakterini bilmeye, sosyal çevrenin kişilik özelliklerini bilmeye dair farkına varma aşamasına yöneltir. Erikson, çocukları 2-3 yaşının, karakter edinimini belirleyecek psikolojik ve sosyal buhranlarla baş başa kalmaları durumu vardır. Bu etkenler ya bağımsızlık kazanma ve yetkinlik kazanma veya utanma duygusudur. 4-6 yaşlarında çocuklarda, uygulama yapabilme çevresini daha geniş hale getirdiğinden çok sosyal bir biçimde ve sosyal çevresini çok fazla denetleme altına almak isteği hakim olur.” (Sever, 2003: 48)

Bebeklik çağından itibaren, ebeveynin çocuğun davranışlarına şekil verme serbestisi veren davranışları, çocukların pozitif karakter nitelikleri kazanmalarını sağlamasına yönelik etkisi çoktur. Bahsedilen dönemdeki çocukların çok fazla öğrenme duygusu ile bitmeyen bir enerji temel olarak görülür.

“Aile hayatları hayatları böyle eylemleri edinmesi için yönlendiren, merak etmesine, tecrübe etmesine imkan tanıyan ebeveynlik ile şekilleniyorsa bir harekete geçme duygusunu kazanmayı devam ettirecektir.” Engelleyici ve denetleyici yöntemler ise çocuklarda kenetlenmeleri ve suçluluk duygusunu pekiştirecek hale gelecektir. Çocuğun doğasına uygun hayat dönemleriyle, olumlu benlik gelişimini destekleyen; görsel ve dilsel bir örnek olarak, çocukların öğrenme dönemlerine etkin katılımını sağlayan ve görme, duyma, dokunma, koku ve tatma duyularını içinde bulunduran çocuk eserleri, bir uyarıcı olarak çocukların eğitim çevresini bütün halinde bir araç konumuna getirmektedir. Çocuk eserleri, çocukların kişilik ilerlemesinde önemli etkileri olan araç ve gereçlerdir. İlk çocukluk çağından başlayan bu etkiler, öğretim dönemlerinin sonlarına kadar devam eder. Bu etkinin amaca dönük olarak gerçekleşmesinde en belirleyici etken, çocukların kişilik niteliklerine uygun çalışmaların, uygun eserlerle kazanmasına yardımcı olmaktır. (Sever; 2003: 46-48).

2.12. Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Toplumsal Gelişimine Etkisi

Sosyal ilerleme, insanlara ait değişik sosyal bakış açılarından kavramayı ve bilinçlenmesini gerekli kılar. İnsanların değişik düşüncelerde olabileceklerinin farkındalığına sahip olmak, bu dönemde pek önemli bir yere sahiptir. Edebiyat bu farkındalık bilincinin ortaya çıkmasında, başarılmasına, yardım eder. Sosyalleşme, toplumun kabul edilen değerlerinin bireyler tarafından elde edilmesi süreci olarak değerlendirilir. Karakter edinimi sosyal alanlarda meydana gelir. Çocuk baştaki sosyal etkileşimini annesiyle başlar, sosyal alanıyla ilerletir, arkadaş olduklarıyla geniş bir hale getirir. Dilini öğrenmesiyle sosyal alanı ve arkadaşlarıyla iletişimini artırır, ait olduğu sosyal alana uyması için lazım olan sosyal yetenekler elde eder. Çocuk gelişiminde en önemli dönemlerden biri sosyalleşmedir.

Sosyalleşme, kişileri, özellikle de çocukların belli grubun etkin üyeleri haline geldikleri ve grubun diğer üyelerinin değerlerini, eylemlerini ve inandıklarını kazandığı dönem olarak değerlendirilir. Edebiyat eserleri meydana geldiği sosyal çevrenin kültür unsurlarını ve sosyal değerlerini içinde barındırır. Masal, hikaye, roman türü eserlerdeki kişilerin kendiyle, sosyal alanıyla, çevre ve insanla yaşadıkları zıtlıklar, sosyal çevrenin uygun gördüğü veya uygun görülmeyen değer yargılarını, inanma unsurlarını okuyucuya duyumsatılır. Edebi eserlerle sağlanan iletişimde, yazar tarafından şekillenen kişiliğin temeli, çoğu zaman hayat sürdüğü, yer aldığı sosyal çevrenin değer yargılarıyla yaşantısını sürdürür. Biraz olumlu karşılanan biraz da olumsuz görülen bu değer yargıları, okuyucuya ait olduğu sosyal çevrenin oluşturduğu, önemli gördüğü eylemlerine yönelik ipuçlarını içinde barındırır. Hayat boyunca devam edecek öğrenmelerin temel alındığı (06- yaş) ve desteklendiği (6-12 yaş ve üstü) çağlarda çocuklara hitap eden eserler, ailesi ve sosyal çevresi haricinde de öykülenebilecekleri örnek kişileri ortaya koyarak çocukların sosyalleşme aşamasına kalıcı, olumlu ve faydalı etkilerde bulunur (Sever, 2003: 54-55).

2.13. Çocuk Edebiyatının Amacı ve Temel İşlevleri

Çocuk eserlerinin amacı ve görevi, çocuk eserlerinin hangi biçimde olması veya olmamasıyla doğrudan alakalıdır. Çocuklara yönelik edebiyatın olması gereken şeklinin özellikle, sadelik, çocuk dünyası ve ona dair olması belirtilir. Böylece çocuk eserleri, çocuğun görüşünü ortaya koyan eserlerdir.

Öyleyse temelde sorulması gereken şudur: Büyüklerin hayatını çocuklara uygun bir üslupla ve biçimle yer alırsa, çocuk edebiyatı şeklinde değerlendirilemez mi? Kuşku duymayacak biçimde çocuk eserleri misalleridir ve çocuk eserleri çocuklarla sınırlanmamıştır. Diğer açıdan, çocuğa ait dünyasıyla alakası bulunmayan masalları, destanları, efsaneleri ve romanları, çocuk tarafından okuyup anladığını anlamak çok zor olurdu. (Dilidüzgün, 2006: 42-44).

Çocuklara okuma keyfi edindirmek çocuk eserlerinin en önemli görevlerindendir. Çocuklara yönelik eserler, onları iyi yazılmış yazılara yönlendirmeyi sağlayabilen, çocuklara zaman içinde okuma yetkinliği edindiren görev verilmelidir. Başka bir anlatıyla, onlar için iyi yayınlar çocuk, edebiyat, eser birlikteliğinin çok iyi uyarıcısı olması gerekmektedir. Çocuklar için yazılmış metinlerin mesajlarını bilme ve anlamaya dayalı bilişsel ve duyuşsal nitelikli eylemleri hayata geçireceğini, farkında olabileceği imkanlar meydana getirmelidir. Okuyucu olmak, bireylere hayatı bilmeye, kavramaya, emek vermeye yönelik önemli sonuctur (Sever, 2003).

Dahrendorf çocuk ve eserlerinin amaçlarını şöyle ifade eder:

- Gereken bir biçimde okumaya karşı alaka oluşturur; okuyucularının alakalarını içinde barındırır. Böylece bu edebiyatı çocuk ve gençlik edebiyatı haline getiren debu niteliklerdir.
- Yazı yazma tecrübesi edinmeyenleri bu konuda cesaretli hale getirir. Okuyucuların yazılı metinler üzerinde kolay çözümlemeler elde etmelerini örneğin, gerilim, komik, öğeler, fiillerin yoğunluğu ve kişilerle benzerlik ilgisi kurma imkanları çocukların okuma isteklerini arttırır.
- Çocukların tecrübeler edinmesini, önyargılardan kurtulmasını ve sosyalleşmelerini ön koşul haline getirerek kişiliklerini elde etmelerini sağlar. (Dilidüzgün, 2006: 42)

Dilidüzgün (2006), “çocuğa uygunluk” ifadesini, yazıda şekil ile konu yönünden onların kavrama çerçevesini zor hale getirmemesini, zor hale gelmeyeceği için de çocuk tarafından kolaylıkla anlaması niteliği kazanması anlamında kullanır. Yurttaş (1995:3)’a göre çocuğa uygunluk ifadesini Dilidüzgün şu şekilde ifade eder: “Çocuğun hayal gücüne hitap eden, onun raha bir biçimde ve tadına vararak okuyup kavrayabileceği bir anlatımı bünyesinde taşıyan, alakalı olabileceği konuları kapsayan, onu duygu ve fikir açısından besleyen, vurgulaması ve olay yapısı karışık halde olmayan

ve onun anlayabileceği seviyede olan, dikkatinin toplamasını sağlayan ayrıntılardan ayrılmış” eserlerdir. Böylece şu şekilde ifade edilebilir: “Çocuk dünyası, çocukların gerçekmiş gibi algıladıkları, ama hiç de genel geçer olmayan anlama farklarını elde etmesidir.” (Dilidüzgün, 2006: 42)

Çocuğun temel gereksinimleriyle birlikte ruhun gereksinimleri de bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar kendine ait bakım olmak üzere asla değişmeyen gereksinimlerdir. Bu gereksinimleri gidermede sözlü ve yazılı eserlerin önemli yeri bulunmaktadır. Toplumların temellerini oluşturan çocukların eğitim ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaç tüm ülkelerde geçerlidir. Çocuk, hayatını sürdürdüğü dönemde ve yer aldığı çevrede bir yer edindiğini edebiyat sayesinde kavrayabilecektir. Daha büyümemiş ve eğitim alması gereken toplumun çocuklarının fikir dünyasına hitap edecek sözlü ve yazılı eserlerin tamamında hayat sevinci üretme amacı yer almalıdır. İyi yazılmış eserler, çocukları hayatı ve sosyal çevrelerini bilmeye sevkeder, çocuk gelişiminde çocuğun diğer fiillerini etkiler ve yeni çalışmalarda yer alması için zemin bulurlar. (Oğuzkan, 1979: 15)

Yörükoğlu (1997), çocuk eserlerinde neyin çocuklara olumsuz etki edebileceğini belirtmenin doğru karar olduğunu söyleyerek, olumsuz etkileri şu şekilde belirtmektedir:

- Çocuk eserleri bütün batıl inanç ve önyargılardan arınmış şekilde olmalıdır. Irk üstünlüğü, din ayrılığı, ayrımcılık, dolaylı ya da doğrudan çocuklara dayattırılmamalıdır.
- Ülke sevgisi, milli değerler ele alınırken evrensel değerler göz ardı edilmemeli, devletler arasında düşmanlık ve öçalma duygularını oluşmaması sağlanmalıdır.
- Karakterlerin kahramanlığı gereği kadar yer almalıdır; çocuklara, hata yapmayan birey, üstün birey, çoğu şey hakkında bilgisi olan birey misalleri yer almamalıdır. Diğer anlatışla, iyi ve kötü yanlarıyla insan her açıdan işlenmelidir. Çocuk eserlerinde, çelişkileriyle, farklılaşan fikir ve duygularıyla insanı işlemeli; diğer kişilerde kendisine göre benzer yönler görmelidir. Sert ahlak kurallarıyla beraber kalmamalı, hoşgörü ve esneklik elde etmelidir.
- Kader, alna yazılanlar gibi insanın etkinliğini sınırlayan, savaşma gücünü ortadan kaldıran inançlar yer almamalıdır.

- Çocuk eserleri bir dizi ahlak ifadeleriyle bitirilmemelidir. Acıma duygularını suistimal eden eserler faydasızdır. “Polianna gibi bilinen bir çocuk hikayesi de bu kötü misaller içinde bulunabilir. Bu hikayede, etrafındakileri iyi hissettirmek amacıyla çok fazla emek ortaya koyan kızıdan bahsedilir. Üzüntü olmadan, kırgınlık olmadan, öfke hissetmeden oluşan bir karakter nasıl örnek alınır? Alınsa bile ulaşılmaz değer şeklinde okuyucuda eziklik duyguları meydana getirir.”

Çocuğa ait eserleri, çocuğun yaşamı bulmasını sağlar. Başkalarının yaşamına ne alakadar olduklarının ve hangi durumda olduğunun bilinmesi için edebiyat vasıtasıyla oluşan farklı hayat deneyimlerini, tecrübe ettiklerini, sürekli yaptıklarını, töreye ait olanları, fikir çeşitlerini bulmaya çıkan farklı bireylerin hayatlarıyla da kendilerine ait hayatlarında yaşadıklarıyla kıyaslamış olurlar.

Çocuklar yaşam yollarını bilmek için bu yazılı eserlerden faydalanırlar. Çocuk edebiyatı yol gösteren kaynak olarak görülmelidir. Bir bireyin kendini bilerek eylemlerini farklılaştırmaya yarayacak imkanlar oluşturduğu için bir yıl gösterme kaynağı şeklinde fayda sağlar. Çocuk eserleri farklı çalışmaları destekler. Çocukların diğer konulardaki farklı çalışmalara geçmek için edebi eserlere ihtiyaçları bulunmaktadır. Diğer sanatlarla müsabetleri bulunan zengin bir program ile birlikte yaratıcılığa sevkeden okuma çalışmaları ile bir eser, diğer eseri desteklemeye devam eder. Okuma eylemi onları resim yapmaya ve eserlerde dengeli değerlendirmeler oluşturmaya, duygusal olaylı eser yazılarında çok fazla deneyimler elde ederse yaşamın diğer farklı çalışmalarında da o deneyime ulaşmış sayılır. (Oğuzkan, 1979: 16)

Edebi eser okuyucusu yetiştirme sürecinin temel boyutu, ilk yaş dönemlerinden itibaren onlara, dil nitelikleriyle bir ürün olan edebi eserleriyle bir arada oluşmaktadır (Aslan, 2006: 38). “Çocukluğun il dönemlerinde, genellikle özel şekilli eserler, oyunlaştırma aracı gibi çocukların iyi vakit geçirmesine; farketme, bilme ihtiyaçlarının yerine getirilmesine fırsat verir. Bahsedilen dönemlerde 3-4 kelimeyle oluşturmaya çalıştıkları kelimeler, 3-4 yaş döneminde çok fazla kelimenin olduğu tümcelere değişir. Renkleri bildikleri, şekil ile bağ oluşturdıkları çağda onların, öz karakter ifadeleriyle edinmeyi, haklarında duygusallık ve fikirler edinmeye çalışır.

Çocukların öz dilini bilmesi ve iletmesinde hikaye etme önemli yöntemdir. Çocuklara yönelik yazılan eserleri öz diline ait misallerini somut hale getiren bir yöntem şeklinde temel olma niteliği kazanır. Çocukların edebi eserleriyle girecekleri iletişim, kavrama ile iletme yeteneklerini süre geçtikçe etkin hale getireceği, böylece okuldaki akademik seviyesinin iyi taraftan etkileyeceğinin farkına varılmalıdır. (Sever, 2003)

Çocuk eserleri iyi zaman geçirtici ve eğlenceli eserlerdir. Çocuklar okullarda okuma eylemini benimsemeyi, okumaya dair keyif elde etmeyi bilemezlerse doğru vatandaş olma imkanlarından önemlisini elde edemezler. Böyle bir açıdan, çocuklara yönelik eserlerini, iyi zaman içinde bir hal elde edecek eğitim programında yer alacak önemli öğelerin başında gelen şeklinde ifade edebiliriz. Çocuk eserleri ruhu canlı tutar, hayata karşı güç elde etmeyi sağlar. Edebi eserler çoğu zaman çocuğa yaşamın çok üzücü olayların etkileyici taraflarından uzak hale getirir. Dertlerine karşın olumlu daha güçlü daha dinlenmiş bir şekilde ortada olmanın yöntemleriyle birlikte, hayatlarında ruhu canlandırma gibi insanüstü imkanlarla bir araya getirir. Çocukların iyi zaman geçirtici nitelikleriyle beraber değer özellikleri de en önde gelen değer olur. Bütün öykü ve nazımdan böyle bir beklenti oluşturamayız sadece yazılı eserleriyle tecrübeleri yükseldikçe böylece olasılık içinde yer alabilir (Oğuzkan, 1979: 15).

Çocuk eserlerinin temel görevlerinden biriside dile yönelik sevgileri , dilbilinci ve farkındalığını yerine getirmektir. Bunların haricinde çocukları eğlendirmek, kendilerini ve hayatı bilmelerini sağlamak, insan doğasını anlamını kavramaya yardım etmekte eserlerin önemli görevlerindendir. Bu görevlerden yola çıkarak yazılı çocuk eserlerinin çocuğun gelişim döneminde iyi bir eğitim aracı olduğunu ifade edebiliriz. İyi yazılmış çocuk eserleri, sanatçı farkındalığı ile hazırlanan, çocukları, okul öncesi çağından itibaren biçimler kıyaslayan, çocuklara öz dillerinin en etkin biçimini meydana koyan, en fazla şekliyle bir araya getiren, çocukların alaka, beğenmesi ile ihtiyaçlarından hareketle oluşturulan eserlerdir. Çocuk eserlerinin onlara uygunluğunu belirten temel niteliğin başında ise anlatma özelliğidir. Yazıların nasıl yazıldığı, öz dilinin eğitiminin özelliğine etki edeceğinden öz dilin eğitiminin amacını ortaya koyan eylemlerini edindirmede etkileyici olduğundan, yazıların belirlenmesi önemli bir rol oynamaktadır.(Aslan, 2006: 41-42; Aslan, 2010).

“Çocuğun okur olma kültürünü elde etme süreci birbirini takip eden dönemdir; bağlı bir şekilde ve bir bütün halinde yeteneklerinin edinilmesini gerekli hale getirir. Aşamalı bir şekilde dönemin ilk çağı, “dinleme becerisi” edinme dönemidir. Böylece alışkanlıktan sonra, “okuma yazma yeteneği”, “eleştirel okuma yeteneği” ve “evrensel okuryazarlık yeteneği” devam eder. İlk bebeklik çağında büyüklerce ortaya konulan, okuması yapılan masal, hikaye vb. içerikler çocuk ile kitap iletişimine yönelik, duygusal açıdan en önce verilen pozitif eylemlerin edindirileceği çevreleri oluşturur. Böyle bir çağda, edebi düşüncelerle oluşturulan görsel eserler, onlarda esere yönelik alaka ve kıymet kazandırır; alaka oluşturan okuma eylemi veya anlatma becerisi, çocuklar için dinleme eylemini sağlayıcı yeteneğiyle alakalı hayat deneyimleri edindirir.” (Sever, 2003:16-17).

Çocuk ile eser iletişimde en önceki çalışmalar masallarla atılmaktadır. Çocukların, dilin farkına varmasını sağlayarak edebi eser dünyasına yönelterek, okuyucu olma arzusu ve alışkanlığı edindirme gibi temel görevlere de dikkat edildiğinde, çocuk eserlerinin çocuğun eğitim hayatında önemli bir farklılık olduğu gerçeğine ulaşılmaktadır.(Sever, 2003: 13).

Eflatun Cem Güney’ in masalların sosyal dünyası vermesi ve eğitici kıymetleri yönünden şöyle ifade etmektedir: “Masallar sadece hayal ü r ü n ü değildir, farklı motiflerle nice sosyal gerçekler çizgi haline getirilmekte ve bir çok insanın ruhlarında yapılmış sehayat duygusu yaratmaktadır.” Dedikten sonra masalların bünyesinde beğenilen iyi misal verilmeye değenlerin var olduğu gibi, olumsuz özellikte uzak kalınması gerekli olan misallerinde olduğunu ifade eder. Ve masalların eğitici değerini şöyle değerlendirmiştir. Masallarda esas önemli olan eğitim değeridir. “Çocuklarınızın ruhunu, iyi misallere göre eğiterek, çocukları inandıkları yönde zorlukların üstesinden gelen karakterli birer insan olmasını sağlamak olarak görülmeli. Dünya milletleri buna olan insancıyla, çocuklarının ruhunu masallarla yetişmesini sağlamış oluyor.”(Helimoğlu, 1997: 17)

3. ÇOCUK EDEBİYATININ TÜRLERİ

Çocuk edebiyatı eserlerinin farklı türlerde olması çocuk gelişimine etki edebilecek önemli kıstaslardan sayılmakla beraber bireylerin gelecek hayatını da iyi taraftan etkileyeceği su götürmez realitedir. Çocuk edebiyatı türlerine kısaca şöyle değinebiliriz:

3.1. Fabllar

Çocukların dinleme ile okumadan çok keyiflendikleri, çoğu zaman masal özelliği taşıyan türdür. “Fabl” kelimesi, Latin dilinde öykü anlamı olarak kullanılan “fabula” dan gelir. Bu kelime zaman içerisinde, ahlaklı olma kuralı ile eylemkuralını ifade eden şekilsel öykü biçiminin ismi halini almıştır. Böyle türlerin karakterleri çoğu zaman hayvan olmaktadır. Öykü karakteri hayvan niteliklerini devam ettirmekle beraber, insanlara benzer şekilde konuşmaya çalışırlar. Fabllar bu özelliğinden dolayı masalımsı eserler arasında bulunur. Fabllarda bilgilendirici bir amaç vardır; günlük hayatla ilgili dersler yer alır. Okuyucular, çoğu zaman, alınması gereken ana fikirden ne kastediğini kavramada problem yaşamazlar. Öyle ki bu ana fikir, kitabın içinde, büyük çoğunluğuyla kitabın sonunda bir atasözü veya özdeyiş şeklinde görülecek şekilde yer alır (Oğuzkan, 1979: 62).

Fabllar tarih öncesi dönemlere kadar gider. Doğu coğrafyasında ilk yapılan fabl misallerine çok eski Hint edebi eserlerinde denk gelinmektedir. Edebi türlerde fabllara “Kurt ve Kuzu”, “Eşek ile Tilki”, “Ağustos Böceği ve Karınca”, “Horoz ve İnci” kitapları misal olarak verilebilir(Oğuzkan, 1979: 63).

3.2. Öykü ve Romanlar

Bilinen anlamıyla hikaye, olması olası durumları insan hayatından sunduğu bölümleri yer ve süreyle sınırlı anlatan; anlattığı durum ile karakterleri çoğu zaman tek yönleri dikkate alınarak yazılan yazılar şeklinde ifade edilir.

Romanlar, hikayelerden uzun bir tür olması yönüyle dikkat çeker. Ancak romanı hikayeden farklı kılan sadece hacim olarak değerlendirilmemesidir. Romanın bazı şekil ve içerik nitelikleri öykü ve romanların özelliklerini belirtir. Mesela, hikayeler çoğu zaman tek bir durum ile sınırlı tutulurken romanlarda ana olayla birlikte yardımcı düşünce olarak da beliretebileceğimiz farklı olaylardan meydana gelebilir. Hikaye ve romanların en önemli niteliği, ifade etmeye yönelik yazılmalarıdır.

Farklı gözlemler, durum ile karakterlerin bilinmesi, üretilen problemler ile ortaya konan fikirlerin çoğu dönem anlatma biçiminde ifade edilir. Çocuklara uygunluk ile çocukların dünyası şeklinde ifade edilecek şu temel öğelere dikkat edilmesiyle hikaye ile roman edebi eser olarak çocuğa yönelmeye çalışabilir. (Kavcar, 1999: 94).

Hikaye ve romanlar sanat eserleri biçiminde aynı yönleri bulunmaktadır. Belirlenen bir dönemde birkaç kişinin başına gelen olaylara uygun durumu ifade eden ve bazı kişilerin karakterini oluşturan ve bazı zaman az miktarda metinlere öykü denilir. Romanda ise bireylerin başından geçen olayları, kişiliklerini, fikir ile duygusallıklarını ayrıntılarına uygun şekilde çocuğa has biçimde ifade edilen hacimli metinlere verilen isimdir. Hikaye ve romanlar çocuğu kısıtlı bir şekilde çocukların düşlerinin gelişmesine yardımcı olur. Başka bir açıdanda, hayat sürdüğü sosyal nitelikleri edinmesine ve uyumlu hale getirmeye yardımcı olur. (Oğuzkan, 1979: 92-93).

3.3. Ninniler, Tekerlemeler ve Bilmeceler

Masallarda, halka ait hikayelerde ifadeye başlarken aynı zamanda ifade içinde bazı zamanlar içerikle alakalı bazı zamanlarda mizah parçası şeklinde ifade edilen bazen anlam kazanan bazende anlam ifade etmeyen ifadeler tekerlemeler olarak tariff edilir. Tekerleme okuma eylemine başlayacak çocuklarla önem kazanmaktadır. Onları eğlendirmesi, güldürmesi, dillerinin gelişmesini de sağlamış olur. (Oğuzkan, 1979: 215)

Ninni, çocukları uykuya alıştırmak, ağlamasını durdurmak, sevmek gibi sebeplerle ifade edilen ve bir söyleniş özelliğine sahip, genellikle de şiirsel ifade edilir.

"Ninni, nenni" biçiminde yer alan kelimenin diğer dillerden Türkçeye girdiği yönünde iddialar var ise de Muharrem Ergin, bu söylemin çocuk dilinden gelme, doğa taklidi ve Türkçe olduğunu ifade edilir. Sözcüğün Anadolu ağızlarında da "küçük çocuk" (Muğla), "oyuncak bebek" (Isparta), "gözbebeği" (Malatya) anlamlarına gelecek biçiminde öğrenilmesi dikkat çekicidir. Türkçede farklı kelimelerle ifade edilen ninni için, Türkçenin en eski sözlüğü olan Divan-ü Lügat-it-Türk eserinde "balu balu" söylemi şeklinde yer almış ve "Kadınlarca beşikteki çocuğun uyumasını sağlamasına yönelik ifade ederler. " şeklinde yer almıştır. Şöyleki, 'annelerin bebeğiyle farklı iletişimi' olarak kullanılan ninnilerde lirik söylem biçimi yer almaktadır. Şiir dizesi az sözcüklü cümleler ile sade söylemlerden ibarettir. Ninni gerçeği gözetken annelerin sıcakkanlı söylemlerinin içtenliği verilir. Böylece çoğu yere has ifadeli deyişler ile kullanımlar ninnide bulunur.

Yapılan çalışmlarda bebeklerin doğduktan sonra erken çağından itibaren görülen ve duyulan bütün durumların daha sonraki çağlarda has fikir ile sözlü becerilerine temelde etkide bulunduğu ve biçimlendirildiği görölmektedir. Bilme eylemine yönelik becerisi, 3-10 yaş döneminde üst düzeylere varır ve hayat boyunca sürer. Yaşamın 10 yılı süresince çalgı sanatları, dil öğretimi ve farklı hayat boyunca devam edecek beceriler elde edilmektedir. Bahsedilen döneme başlarken annesinin söylediklerinden duyduğu ninni işte en önemli aşama şeklinde varlığı ortadadır. Yeni gelişmelerden hareketle, bilimsel anlamada, ölkemizde çocuk ve gençlik edebiyatının ş u anki durumun sebebi etkilere ve çözümlerine yardım edecek sürecin, daha anne karnında başladığına dikkat edilmesi, okuma-yazma problemlerin ortaya k o n u l m a s ı ve ortaya konulan problemlere çözümlerinin elde edilmesi hedeflenmektedir. (Tönel, 2006: 604)

3.4. Destanlar

Destanlar masala yakın anlatım özelliği olan edebiyat eserlerindendir. Eski dönemlerdeki kahramanlık hikayelerini; milletlerin, tanrıların ve ünlü yiğitlerin başından geçen durumları ve savaşlarını konu edinen uzun şiirimsi kitaplara destan ismi verilir. (Oğuzkan, 1979: 67).

Milletlerin varlığında meydana gelen ve bağlı kaldıkları milletlerin en eski edebiyat türlerinden sayılan destanlarda, masallardaki gibi olağanüstü karakterlerin başından geçen olaylara yer verilir. Destanlarda bazen hikayelerin meydana geldiği yerlerin ve zamanın bir noktaya kadar tarihi dönemine uygun şekilde yer aldığı olduğu gözlemlenir. Bir takım destanlar, milletlerin hangi soydan geldiğini ifade etmeye yönelik yazılır. Böyle destanlara “türeyiş destanları” ismi de verilir (Oğuzkan, 1979: 67).

Destanlar sadece bir milletin üstün görülen davranışları, kişi ve karakterlerin nitelikleri olduğundan farklı bir şekilde ifade edilse de diğergamlık iyilikseverlik, üzülmeye, cesurluk biçimindeki ifadeler büyük bir biçimde var olduğun d a n böyle eserler çocuklarca ilgi duymasını sağlar. (Oğuzkan, 1979: 68)

3.5. Efsaneler

Tarihsel, milli ve çevre etkisiyle yaşananların doğaüstü ve akla uymayan ifade etme ve değerdendirmelerle ifade edildiği hikayelere efsane adı verilir. Efsane, milletin hayal gücüne dayalı ilerleyen hikayelerdir. Çoğu zaman tarih öncesi dönemlerde hayat sürmüş insanlara has farklı efsaneler ortaya koymuşlardır.

Halka ait masallar ve destanlar, efsaneler aynı mekanları paylaşarak hayat süren milletin aynı üretkenliğiyle ortaya konulan sözel edebi eserler olarak ifade edilir.

Böylece, bazı zamanlar bir şiir yazarının veya bir masal anlatan kişinin, yazılan dönemin ihtiyaçlarına ve düşlerince ürettiği kendine masallara da efsane denir. Halka dönük edebiyat eserlerinden sayılan efsaneler, gelenek ile şimdi ile ilgili kültüre dayalı etkileşimini yerine getiren, insanlara ait kültürel biçimin kavranmasına katkı sağlamış alanlardandır. Efsaneler, hayal gücüne dayalı olarak, milli veya bölgesel bazı durumları farklı tonda ve illeri toplayan bir söylemle ifade eden nitelikleriyle çocuğun keyfini yerine getirir. Bir çok efsane, yeni okuyucuları bezdirmekten bazı geçmişe dayalı verileri verir, geçmiş bilgilerine ulaşmanın keyfini elde etmelerini sağlar. Çocuklar hayvanlar, bitkiler, yıldızlar ve başka çevre izleklerine yönelik sordukları sualler efsanenin katkısıyla düş gücünü ilerletecek şekilde gösterilebilir. Ayrıca, böyle biçime sahip kitapların belirlenmesinde bazı zamanlar çocuğun alakaları ile kavrayış özellikleri göz önüne alınmalıdır. (Oğuzkan, 1979:70)

3.6. Masallar

Masallar, doğaüstü gelişmelerle şekillenmiş, bünyesinde ahlak ile din öğretilerinin yer aldığı kısa anlatı çeşididir (Dilidüzgün, Sever, Öztürk ve Adıgüzel, 2002). Çoğu zaman milletin meydana getirdiği, kişiden kişiye, çağdan çağa devam eden, doğaüstü karakterlerin başından geçen olağanüstü olayları anlatan türe verilen isimdir (Püsküllüoğlu, 1999: 381). Masallarının araştırılmasında, derlenip sınıflara ayrılmasında en önemli araştırma yapanlardan birisi olan Boratav (1997: 75), a göre masal düz yazı ile ifade edilmiş din ile büyü inançlarından, geleneklerden ayrı, tamamıyla hayallerin ürettiği, gerçekte yaşananla alakasız ve bahsettiklerini inandırma gayreti yer almayan olaylar biçiminde tanımlanabilir. Sakaoğlu (2002: 67) masalı, karakterlerinin bir kısmı hayvanlar ile olağanüstü varlıklardan, durumları masal diyarında yer alan hayal üründen oluştuklarına rağmen dinleyicileri inandırma amacı güden sözel anlatıma dayalı eserlerindendir.

Çoğu zaman ortaya koyucunun bilinmediği, bu hayal eserlerinde yaşananların anlatılması da oldukça sade bir konuşma ile gerçekleştirebilir; sözlü eserlerin doğal olmasını yaşatır. Fazla çevre gözlemleri ve ruh çözümlemeleri pek yer edinmez. Çoğu zaman olayların yaşandığı yer ve zaman açık birr şekilde yer almaz. Karakterleri ise çoğu zaman cinler, periler, devler, ejderhalar, cadılar, padişahlar, şehzadeler, vezirler, yoksullar kızlar gibi genel tiplerle olan karakterlerle sınırlanmamıştır. (Helimoğlu Yavuz, 1997)

Masallar hayat sürdürdükleri kültürün şekilsel aktarıcıları arasında yer alırlar. Masallar yazılı halde olmayan çağların efsane parçalarını da aktarırlar sözlü kültürün iletilmesinde eğlenceli gereçlerdendir. Masallar zaman içerisinde yazılı kültürle birleşmiş ve masal yazıları şeklinde de bilimsel çalışmalarla yapılan olayları meydana getirmiştir. Masal ister halk bilimi ile ilgilenenler, edebi sanatı icra edenler isterse de farklı sosyal bilimcilerce araştırılmıştır. İnsanlığın sosyal kökenlerine evrensel ve ulusal niteliklerini yansıtan masalların bilinmesi ve araştırılması bu açıdan çokça değerli bir konuma sahiptir. Masal kelimesi Arapçadan gelen bir kelime olan “mesel” sözcüğünden gelmektedir. (Nas, 2002: 139-142).

Çocuk eserlerinden ve söyleyeni belli olmayan halka ait edebi eserlerinden masallardan elde edilen bilgileri, şekilleri, simgeleri kültürün farklı kalıtsal özellikleri ile eserleri de izleyerek kavrayabilmek, aynı zamanda eserleri onların ilerlemesini sağlayacak biçimde ve iyi kullanmayı bilmek için masalları ve masal araştırmalarını incelemek önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle en başta masalın ayrı tanımlamalarını işaret etmemiz faydalı olur. Masal için girişilen araştırma çalışmaları fazlaştıkça yapılan araştırmaların masal tanımına yansıdığı ve tür’ ün tanımının geliştiği izlenmiştir. Masal Arapçada “misal” anlamında olan bir sözcüktür. “Habeşçede “mesl” Amranicede “masla” ve İbranicede “masal” dan Araplara “mesel” biçimi olarak yer almış ve dilimize masal şeklinde yer almıştır. (Elçin, 2001:368)

Tanzimatla birlikte efsane veya fıkra ismiyle bilinen masal bazı yazarlarca öyküler, efsaneler, menkıbeler, kıssalar, fabllar, atasözleri, tekerlemeler, fıkralar gibi anlamlarıyla yer almış, cumhuriyetle beraber temel çalışmalarının masalları incelemesiyle masal kelime yönünden diğerlerinden ayrılmıştır. Masalların söyleyeni belli olmayan ve halkın sözel kültürü esas alan kitaplardan farklı biçim olması masalı yazarlar tarafındankesinleştirilmiştir.

Masal “anlatmaya dayalı” biçiminde ifadesi Pertev Nail Boratav ile oluştuğu gözlemlenmiştir. Boratav masalı efsaneler ve destanlardan, öykülerden farklı kılan temel özelliklerinin en önemlisi masalın “Bazen doğaüstü türünde bazen gerçeğe dayalı türde yer alsın” çocukların “düş üretmesi” ile gözlemi elde edilen “anlatmaya dayalı çeşidi” olduğu için değerlendirilmiştir (Boratav, 1997).

4. İNSAN HAKLARI

4.1. Türkiye' nin İnsan Hakları Serüveni

Türkiye'de insan haklarının tanınması, gelişmesi ve güvenceye altına alınması Avrupa'dan çok farklı bir seyir içerisinde gerçekleşmiştir. Çünkü Türkiye'de insan hakları alanında yaşanan gelişmeler, Avrupa'da olduğu gibi sınıf çatışmalarının etkisinden değil, Batılılaşma çabalarının, Avrupa Birliği idealinin ve uluslararası etkisinin olduğu gerçeği vardır. Bu süreci kronolojik sıra özetleyecek olursak:

Can, mal, ırz güvenliğini sağlamaya yönelik söylemlerin yer aldığı, vergi ve askerlik işlerinin alalet içerisinde devam etmesi gerektiğini ifade eden, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesine yer veren 1839 tarihli Tanzimat fermanı ve daha çok Müslümanlar ile Zimmilerin eşitliğini savunan 1856 tarihli Islahat Fermanı, insan hakları alanında ülkemizde ilk dikkat edilmesi gereken belgelerin başında gelmektedir. Bu fermanlarda bulunan ilkeler, insan haklarının gelişimi açısından önemli görülmele beraber, bu ilkelerin etkin olmasını sağlayacak mekanizmaların olmaması sebebiyle yaşama tam anlamıyla geçirilememiştir.

Padişahın bağış olarak verdiği haklar dönemi olarak da isimlendirilen bu dönemi, insan hakları ile sınırlı devlet düşüncesinin yer almaya başladığı bir dönem süregelmiştir. İnsan haklarının Anayasalarla garanti altına alınmaya çalışılan bu çağın başlama tarihi 1876'dır. Çünkü 1876 yılında, ilk Anayasamız olan Kanunu Esasi yürürlüğe geçmiştir. İçinde yer alan insan hakları hükümleriyle Batılı örneklerinden geride kalmayan bu Anayasa, Osmanlı İmparatorluğunda meşruti monarşiye geçişini kolaylaştırmıştır. Anayasanın üstünlüğü ilkesini sağlamakla beraber, bu ilkenin temini için lazım olan düzenlemelerin yer almadığı 1876 Anayasası (Kanunu Esasi), yaşanan gelişmelerin etkisiyle kısa bir zaman sonra askıya alınmış ve temel haklar fiilen uygulanamayan bir hale gelmiştir. Anayasanın bir daha yürürlüğe geçmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğunun demokratik bir meşruti monarşi biçimine gelmesi yaklaşık otuz yıl sonra, 1908'de uygulanabilmiştir. Aynı yıl Anayasada yapılmış bazı farklılıklarla engelleme düşüncesi ortadan kaldırılmış, haberleşmenin gizliliği hakkı, dernek kurma hakkı ve toplanma hakkı yeni anayasada yer almıştır.

1876 Anayasasından sonra yürürlüğe giren 1921 Anayasası ise savaş döneminde yürürlüğe geçmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin yer almadığı 1921 Anayasasının getirdiği en önemli yenilik, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunun yer almasıdır. Temel hak ve özgürlüklerin geniş bir biçimde tekrar anayada yer alması ancak Cumhuriyetin ilanından sonra hazırlanan 1924 Anayasası ile mümkün olmuştur. “Türklerin Hukuku Ammesi” başlığını ismini taşıyan bölümde, büyük oranda birinci kuşak haklar düzenlenerek yer almış, ekonomik ve sosyal haklara ise yer almamıştır. Temel hak ve özgürlükler Kanunu Esaside olduğu gibi kısaca yer edinmiş ve sınırlarının kanunla biçimlendirileceği yer almıştır. Meclise, temel hak ve özgürlükleri dilediği şekilde sınırlama yetkisinin bulunduğu bu anlayış, anayasa yargısının olmaması nedeniyle uygulamada sorunların yaşandığı görülmüştür. Yaşanan problemler, 1960 askeri müdahalesine ortam oluşmasına neden olmuş ve askeri müdahaleden sonra kabul edilen 1961 Anayasasına, yeni bir kurumun, Anayasa Mahkemesinin yer almasını gerekli kılmıştır.

“Temel Haklar ve Ödevler”, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” ve “Siyasi Haklar ve Ödevler” ana başlıkları altında birinci ve ikinci kuşak hakların büyük çoğunluğunun yer aldığı 1961 Anayasası, “insan haklarına dayanan” devlet ilkesini kabul ederek devlet-birey ilişkilerinde yeni bir strateji belirlemiştir. Temel hak ve özgürlüklerin, “Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak”, “özüne dokunulmaksızın” ancak “kanunla” sınırlanabileceğini belirten 1961 Anayasasının getirdiği bir diğer yenilik, Anayasa Mahkemesini getirmiş olmasıdır. 1961 Anayasasının temel hak ve özgürlüklere yaklaşımı 1971 yılında (yapılan Anayasa değişiklikler ile) büyük değişime uğramıştır. Bu değişikliklerin belki de en önemlisi, tüm temel hak ve özgürlükler için “genel sınırlama” nedenlerinin var olmasıdır. Bu şekilde özgürlüğün “kural”, sınırlamanın ise “istisna” olduğu anlayışı terk edilmiş oldu.

1980 askeri müdahalesi ile birlikte hazırlanan 1982 Anayasası, 1961 Anayasasında yer alan “insan haklarına dayanan devlet” ilkesi yerine “insan haklarına saygılı devlet” ilkesini getirerek ve “genel sınırlama” nedenlerinin yer almasıyla, 1961 Anayasası’nda 1971 yılında yapılan değişikliklerle benimsenen anlayışı daha da güçlendirmiştir. Bu düşünce, ancak 2001 yılında yapılan değişikliklerle terk edilmiştir. Bu değişiklikler ile temel hak ve özgürlüklerin özlerine dokunulmaksızın yalnızca

Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağılı olarak sınırlanabileceğı belirtilerek “genel sınırlama” nedenleri yer almamış, sınırlandırmanın sınırı için “demokratik toplum düzeninin gerekleri”, “laik Cumhuriyetin gerekleri” ve “ölçölülük” ilkesi gibi yeni ölçütler yer almıştır. 2004 yılında ise Anayasanın 90.maddesine “usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenerek, Türkiye’nin taraf olduğı ve yukarıda kısaca değindiğimiz uluslararası sözleşmeler iç hukukumuzda doğrudan yer almıştır. Buna rağmen tartışmalar bitmemiş ve yeni bir anayasa yapılmadan sorunun çözülemeyeceğı düşüncesi hakim olmuştur. Bununla birlikte Türkiye’ nin insan hakları sorunu, sadece bir anayasa sorunu olarak görülmemelidir. Problem büyük oranda uygulamalardan dolaydır. Bu nedenle uygulamadaki problemlere çözüm üretmeden, insan hakları konusunda istenilen düzeye varılması mümkün değildir.

4.2.Çocukların Hakları Nelerdir?

Çocukların hakları, özel, sosyal, kamu ve uluslararası hukukları bünyesinde var olan maddeler çocuklar için bilinen yetkiyi içine alırken bütün haliyle çocuklara ait hukukta özel, ceza, sosyal, ve kamu hukukları ile uluslararası yapılan konferans ve sözleşmelerle var olan ve çocuğun hakkını kapsayan maddelerin tamamından meydana gelir(Akyüz, 2000:2). Adalet ve hakların doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Haklar saf ifade şekliyle yerine getirilen şeylerden bireylerinde bunu yerine getirmelerini, belirlenen biçimde eyleme geçilmesi konusunda yetki sahibi olmasıdır. Bu yetkinin devamlılığını sağlayan şey ise hukuktur (Akyüz, 2010: 3). “Devam eden hukuksal mevzuat yönünden çocuklara ait hakları, çocuklara ait hukuk ile ilgili kurallarla oluşturulan, yargı tarafından yerine getirilen korunma yollarını meydana getirmiş hakların toplamından meydana gelmektedir. Böyle hakların çocukların fiziki, zihni, duygusu, sosyalliğı, ahlak yönü ve ekonomi açısından koruma altına alınması ve ilerlemesini sağlama görevi görür. Bu şekilde çocuk hakları, çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve ahlaki yönlerden kendine has ve saygınlık içerisinde, sağlıklı ve normal şekilde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile koruma altına alınan faydalarıdır.” (Akyüz, 2010: 3)

Çocuğun hakkını koruma altına alan hukuk, çocuğun faydasını koruma altına almayı amaç edinir. Çocuk haklarını koruma altına alan hukuk çocuğa has ihtiyaçları göz önüne alarak korunması sağlanır ve çocuğun kendine ait çağını yaşaması gerektiği biçiminde hayatını devam ettirme imkanına ulaştırılır. (Akyüz, 2010: 3). Çocuklara has ihtiyaçlarının varlığı düşüncesi süre içerisinde çocukların farklı haklara sahip olması düşüncesinin oluşmasını sağlamıştır. İncelendiği zaman kişiye, topluma, kültüre, siyasete ve ekonomiye ait bakış açısıyla büyüklere ait olan haklarla benzer içerikteki haklarındandır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde haklar bağlantılı ve birbirine destek veren parçalar bütün şekliyle yer almıştır. (Akyüz, 2010: 69). Çocuk haklarına dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (20 Kasım 1989) tüm uluslararası milletlerce ortak kararlar yasallaştırmıştır. Sözleşmede en önemli fikri şöyledir: Her çocuğun şartlarının iyi noktalara getirilmesi, toplum içinde kararları dikkate alınan bir hale ulaşması için her haktan faydalanma hakkını elde eder.

Sözleşmede bulunan önemli maddelerini şöyle sıralayabiliriz:

- Ayrımcılığın önlenmesi
- Çocuğun yüksek yararı
- Yaşama ve gelişme hakkı
- Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması
- Aşagılanmasının önlenmesi hakkı
- Çocuk kültürü ilkesi
- Çocuğun eşitlik hakkı
- Çocuğun korunması hakkı
- Çocuğun birlikte yaşama kültürü

Sözleşmenin çocuklara tanıdığı haklar:

- Kişisel (medeni) haklar
- Ekonomik sosyal ve kültürel haklar
- Korunma haklarını içermektedir.

(Akyüz, 2000).

Böylece Sözleşme’ de bulunan çocukların hakları; yaşama hakları, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları olarak dört bölümde birleştirilebilir. (Akyüz, 2000)

Çocuğun yaşam hakları, çocuğun hayat sürmesi ve hayat için gerekli koşulların sağlanması gibi sağlıklı olması, gıda, korunma gibi en önemli gereksinimlerinin yerine getirilmesinin zorunluluğu bulunan hakların gözetilmesidir. Çocuğun gelişmesi hakları, çocuğun yüksek seviyede kendini geliştirmeye yönelik gereksinimi olan eğitimi alma hakkı, oyunlarla zaman geçirme ve hoş vakit geçirme hakkı, bilgilere ulaşma hakkı, dini vicdani ve aynı zamanda fikrini serbestçe ifade edebileceği hakları şeklinde ifade edilebilir.

Çocuğun korunmasının sağlanması hakkı, çocukların bütün istismarlara karşı ve sömürülme ihtimallerine karşı korunmasının gereksinimlerinin karşılanmasının gerekli olan haklardır. Bu haklar hukuk düzeninde, silahlı çatışmalarda, çocuk işçiliğinde; fiziksel yönden, duygularla veya cinsi açıdan istismarlar, ilaç bağımlılıkları ve mültecilik hakları olan çocuklara yönelik özel korunmalarına ve bakımlarına yönelik konular bağlamında çocukların korunmasına yönelik gereksinimlerin karşılanmasının zorunluluğunu ifade eden haklarının belirlenmesidir.

Çocuğun katılma hakkı, çocukların aile içindeki kararlarda ve sosyal yaşamda etkin olmasının gerekliliğine dayalı hakların ifade edilmesidir. Katılım hakları, fikirlerini serbestçe ifade etmesi ile beraber kendisiyle ilgili karar verilecek konularda karar süreçlerinde yer alması, sosyal hayata etkin katılımını sağlayan derneklerde kurucu ve üye olmasını aynı zamanda barışçıl biçimde toplu bir biçimde harekette bulunma hakları şeklindeki haklar olarak ifade edilebilir. Katılım hakları medeni hukuğumuz ve anayasa hukukumuz yönlerinden kişisel haklar olarak; ekonomi ile ilgili etkinliklere katılma, sosyal yaşam ve kültürel unsurlarla ilgili haklarıyla birlikte sosyal yaşama katılma hakkı şeklinde kategorilere ayrılarak incelenebilir. Görüldüğü üzere bütün insanlara sağlanan insan hak ve hürriyetleri aynı zamanda bütün çocuklara da sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. (Akyüz, 2000: 4-6)

5. İNSAN HAKLARI BİLİNCİ VE ÇOCUK EDEBİYATI İLİŞKİSİ

5.1.İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Dil ve Edebiyat Derslerinden Yararlanma

İnsanların hakları tarih boyunca temel problem şeklinde bütün insanlığı meşgul etmiştir. Edebiyatın temel görevlerinden birisi de insanların alakadar olduğu her konuda kayıtsız kalamayacağıdır. Bu biçimde önemli bir konuda elbette edebiyatın imkânlarından yararlanması gerekliliği zorunluluk teşkil etmelidir.

Edebi eserler, insanları birbirine yakınlaştırır, insanlara bilmediği, düşünüyü dahi kuramadığı çok fazla özlem duyduğu insan karakterlerini ve sosyal hayatı öğretme amacı taşırlar. Bu öğretme ve yakın hale getirdiği dönemde insanlara bazı duyguların yaşatıldığı dönemler de oluşmaktadır. Böylece edebi eserler insanları daha yakın hale getirirken duygu yüklü bir daire de meydana getirir. (Çotuk Söken, 2003) Bireylerin kendisiyle, sosyal alanında bulunanlarla anlaşmazlıklarını da gösterir. Görülenler, edebiyatın farklılaşmayan görevlerindendir. Bu şekilde hem bireylerle sosyal hayatla alakalı biçimde iyi hale ve doğrulara yönelik ve bir çok değer yargısı edindirmede önerileri ortaya koyarak bireyleri bu değerleri edindirme görevi görür (Kavcar, 1999). Çocuk edebiyatı, ilk çağdan başlayarak ergenlik çağını da bünyesinde bulunduran çağda, çocuğun dil bilinçlerini sağlayan ve kavrama seviyelerini gözetecek bir şekilde duygusal ve fikir dünyalarında sanatçı gözüyle dil ve görselliklerle zengin hale getiren, beğeni seviyelerini yükselten eserlerin genel ismidir. (Sever, 2003) Görüldüğü üzere gençlik dönemi eserleri aynı şekilde, ergen olarak adlandırılan çağından ilk yetişkin sayılan döneme değin dönemdeki gençlerce dil ile hayat dönemlerini gözetecek şekilde kaleme alınmış, duygusal ve fikirlerine yönelik, hayatlarını güzellik yönünden dili zengin hale getiren eserler şeklinde ifade edilebilir. Çocuklara yönelik yazılan eserlerden büyük okuyuculara kaleme alınan eserlere geçerken genç dönemi edebi eserleri temel görevi yerine getirir. Gençlere yönelik edebi eserler, çocuk edebiyatının devamı olabilecek, yetişkin edebiyatına hazırlık özelliğindeki eserlerden meydana gelmektedir. (Sever,2000)

Çocuk ve gençlik edebiyatı, edebiyatın bir parçasıdır ve iyi yaarılmış çocuk ve gençlik eserleri çocuğun ve gencin gelişiminde, insanı ve hayatı bilmesinde, günümüz gerçekleriyle iletişime girmesinde önemli bir işlevi yerine getirir (Aslan, 2007).

. Çocuklar ve gençler için yazılan eserler, onları iyi metinlere yönleltmeyi başarabilen, onlara zaman içinde okuma kültürü edindirebilen bir sorumluluk yerine getirmelidir. Başka bir anlatıyla, onlar için yazılan eserler, çocuk-edebiyat-sanat iletişimini sağlayan etkili bir uyarıcı görevi olmalıdır (Sever, 2003). Çocuklar ve gençler,

edebiyat eserleri kullanılarak farklı yönleri fark eder; kültürler arasındaki farklılıkları görür; insan ilişkilerine, duygu ve fikir örneklerine şahitlik eder (Alpöge, 2003). Çocuğun ve gencin, yazılı metinlerle kurduğu iletişim, her şeyden önce bir duygu ve fikir eğitimidir (Sever, 2003).

Öyle ki son yıllarda Türkçe ders kitapları üzerine birçok araştırma yapılmış; bu eserler, dilsel olduğu kadar insan hakları ve demokrasi eğitimi çerçevesi yönünden de incelenmiştir. (Aslan ve Karaman- Kepenekçi, 2008).

Bir dersin öğretimiyle bağlantılı olarak hazırlanan ya da seçilen, belirli kıstaslara göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak oluşturulan kitaptır. Ders kitaplarında şekil, konu ve yöntem açılarından çağın ihtiyaçlarını (Garner vd. 1986; Oğuzkan, 1993; Aycan vd. 2001; Ceyhan ve Yiğit, 2004; Gérard, 2003) ve dersin kazanımlarını karşılayıp karşılamadığını belirlemek üzere her zaman yenilenmesinde fayda görülmektedir (Giannangelo ve Kaplan, 1992). Çağımızda ders kitabı teknolojik gelişmelerin de etkisiyle, öğretimin tek aracı olma özelliğini kaybetmiş olmakla beraber hala ilk ve en önemli ders gereci özelliğini korumaktadır (Coşkun, 1996).

UNESCO tarafından yürütülen bir projeye göre ise ders kitapları öğretmenler için programı uygulamadaki en önemli yardımcı gereçleri şeklinde görülmüştür (UNESCO, 2007a). Geçen yıllarda UNESCO, insanlar ve ülkeler arasında iletişimi geliştirme, farklı kültürleri bilme ve saygı duyma ile kültürlerarası farklılığı kabul etme amacına katkısını artırmak üzere ders kitaplarının sürekli gözden geçirilmesi ile ilgili etkinlikler düzenlemiştir (King, 2004). Ders kitapları; gençlerin tamamına aynı içerikleri sunarak, aynı dili kullanarak, aynı değerler sistemini, tarihsel, yazınsal referansları yayarak, kültürel geleneklerin korunmasını ya da devam ettirilmesini, kimlik duygusunun şekillendirilmesini ve ulusal bağın korunmasını sağlamaya çalışmalıdır (UNESCO, 2007b).

Anadili eğitimi yönünden, öğrenciyi farklı yazarlarla, dolayısıyla farklı beğenilerle, farklı yazılı türlerle karşılaştırmak bu açıdan önemli bir yere sahiptir. Kişinin bu farklılıklara dikkat etmesini, insanı ve dünyayı ince bir şekilde anlamasını, farkındalık eğitimiyle elde edilen içtenlikle anlama yeteneğini kazanmasını sağlar (Binyazar, 1996).

Türkçe ve edebiyat ders kitaplarında, yine insan hakları ile alakalı şiirlere, anılara, günlüklere, fıkralara, romanlara; farklı zamanlarda ve yerlerde, hakların ve özgürlüklerin elde edilmesi için ortaya konan mücadeleleri anlatan, çocukların ve gençlerin haklarını konu alan yazılar yer alabilir (Karaman-Kepenekçi, 2000). Türkçe ve edebiyat derslerinde de, insan haklarını konu edinen uluslararası bildirge ve sözleşmelerin yazıları kontrol edilerek, öğrencilerden insan hakları ve çocuk haklarını konu olarak seçen kendine has evrensel metinlerini yazmaları istenebilir (UNESCO, 1969).

Ders kitaplarına, insan haklarıyla ilgili günlük hayattan, gazete ve dergilerdeki gerçek ve ilgi çekici durumlardan yazılar alınabilir ya da öğrencilerden bu özellikte yazılar bulmalarına yönelik çalışmalar istenebilir. Bu görevler, sınıf ya da okul panosundaki edebiyat köşelerinde diğer öğrencilerin faydalanmaları da sağlanabilir (Aslan ve Karaman-Kepenekçi, 2008).

Kitapta, öğrencilerin insan hakları ihlallerine yönelik olarak kendilerinin ya da yakınlarının yaşadıkları tecrübelerin sınıf ortamında paylaşılmasına imkan verecek soru ve çalışmalara yer verilebilir. Sorular, farklı fikirlerin rahatlıkla söylenebileceği ortamlar oluşturulmalıdır; çocuğun ve gencin özellikle insan hakları üzerinde eleştirel düşünmesini teşvik etmeli (Aslan ve Polat, 2007) ve insan hakları ve demokrasi eğitiminin kendini ifade etme, özgün fikirler yaratma, olumlu bağlantılar geliştirme vb. gibi hedeflerine dönük çalışmalar yapılmalıdır.

Kitaplarda insan haklarıyla ilgili karikatür, resim, fotoğraf gibi görsel uyarıcılar yer alabilir ve öğrencilerden, bunların mesajları üzerine konuşmaları sağlanabilir. Kitaba konuların içeriğiyle ilgili yabancı sanatçıların da resim, fotoğraf ya da resimleme çalışmaları, karikatürleri alınabilir. Sever (2007)'e göre, bir karikatürün farklı yorumlara konu edilmesi, mesajlarının değişik bakış açılarıyla çözümlenmesi, kavratılması eğitim ortamında demokratik bir kültürün meydana gelmesinde ve kazandırılmasına yönelik doğal ortamlar yaratır.

İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde ders kitaplarının önemi noktasında yapılmış farklı araştırmalar vardır (Kirisika, 2003; Power ve Allison, 2000; Tibbits, 2002). Çalışmalardan bazıları tarih ve sosyal bilgiler gibi sözel kapsamlı derslerin insan hakları ve demokrasi eğitimine katkısını işlemektedir.

Mesela Karaman-Kepenekçi (1999) 1997–1998 Eğitim-Öğretim yılında Türkiye’deki ortaöğretim kurumlarında okutulan on altı lise ders kitabında insan haklarının yer verilme seviyesini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmış ve diğer ders kitapları ile kıyaslandığında din kültürü ve ahlak bilgisi, sosyoloji ve psikoloji ders kitaplarında insan hakları konusunun çok daha fazla bulunduğu verisi elde edilmiştir.

Karaman- Kepenekçi (2003) diğer bir araştırmasında araştırmasında da Türkiye’de 2002–2003 Eğitim-Öğretim yılında ilköğretim okullarında okutulan üç hayat bilgisi ve dört sosyal bilgiler ders kitabında insan hakları ve sorumluluk içeriklerinin bulunma seviyesini incelemiş ve ders kitaplarında insan hakları konusunun, sorumluluk konusundan çok daha fazla bulunduğunu tespit etmiştir.

5.2.İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Çocuklar ve Gençler için Yazılan Romanlardan Yararlanma

Çocuk edebiyatı öncelikle 21.yüzyıl başlarında çok önemli noktalara geldiği yayın sayılarına bakarak kabul edilen bir değerlendirme şeklinde incelersek yanılmamış oluruz. Böyle önemli bir edebiyat dalının insan hakları ve demokrasi eğitiminde gençlerin farkındalığını arttırılmasına yönelik faydalanmak da akıllı insanların yapmasının en önemli kararı gereğidir.

Çocuk ve gençlik kitaplarının en önemli görevi çocuğun ve gencin anadilini iyi bir şekilde bilmesine imkan tanımaktır.(Binyazar, 1983; Ural, 1989; Russell, 1997; Göğüş, 1998; Akın,2001; Sever, 2002; Popet ve Roques, 2002; Çotuksöken, 2003; Aslan, 2007). Bu eserler çocukların ve gençlerin zihinsel (Gander ve Gardiner, 2001; Norton, 1999; Alpöge, 2003; Aslan, 2006a ve 2006b); duyuşsal (Çotuksöken, 2003; Sever, 2003; Aslan, 2006b) ve karakter gelişimlerine yardımcı olur (Kavcar, 1999; Gander ve Gardiner, 2001; Sever, 2002 ve 2003; O’Sullivan, 2004; Aslan, 2006b), aynı zamanda edebiyat bilinci kazandırır. Başka bir anlatıyla, iyi yazılmış çocuk ve gençlik eserleri çocuklara ve gençlere edebiyat ile hesaplaşabilme imkanının kapılarını açan bir geçiş dönemi edebiyatıdır. Ayrıca, bu tür eserler, belli estetik kaygıları da dikkate aldığından, okuyucusuna edebiyat ve sanat eğitimi de veren bir nitelik de taşımaktadır (Dilidüzgün, 2003).

İyi yazılmış çocuk ve gençlik eserleri konu bakımından öğrencilere; aile, yurt, insanlık, doğa ve yaşama sevgisi elde etmelerini sağlar, insanlık değerlerini duyumsatır, doğruyu ve yanlış bilmelerine yardımcı olur, onlara yeni fikirler elde etmelerini sağlar, onların anlayış ve fikir üretme yeteneklerini geliştirir, şiir sevgilerinin ve hayal güçlerinin yükselmesine imkan tanır. (Kavcar vd., 2004). Çocuk ve gençlik eserleri, değerler araç ve gerçi ile bilgi kaynağı olma, çocukların ve gençlerin hayatlarının diğer taraflarıyla ilgili davranış önerilerinde bulunma noktasında da onları etki altına almaktadır. (Fréchette, 1993)

Dünyadaki insanların değişik görüş ve düşüncelerinin farkında olmak sosyalleşmede çok önemli bir yere sahiptir ve edebiyat bunun gerçekleşmesini sağlayabilir. Sosyalleşme sadece kendi milli değerlerini bilmek ve bunları içselleştirmek değildir; farklı kültürleri de bilmek ve özümsemek anlamlarına da gelir (Aslan, 2006b). Çocuk ve gençlik edebiyatı, değerleri ve toplumsal kavramları da beraberinde taşıyarak toplumdaki bireylerle iletişim ve etkileşimde bulunma konusunu ifade eder. Her içerik ve tema, çocuğa ve gence etkinliklerin ve kültürel değerlerin aktarılmasına yardımcı olur. (Salvat, 2005). Dünyayı tanımaya yönelik bir pencere olan çocuk eserleri, çocuğu ve genci yazılı metinlere alıştırmaya, onu eğlendirme, onun hayal dünyasını harekete geçirme; ama özellikle dünyanın, bedeninin, heyecanların, aileyle ve ötekilerle ilişki kurmanın keşfine eşlik etme, değerleri bilmesine yardımcı olma, bir tek kelimeyle sosyalleşmeyi sağlama ve kuralları benimseme, çevreyi keşfetme amacına yöneliktir. (Yvan ve Dominique, 2005)

Hayat boyu devam edecek öğrenmelerin temel olarak görüldüğü (0–6 yaş) ve desteklendiği (6–12 yaş ve üstü) çağlarında çocuklara ve gençlere hitap eden e s e r l e r , ailesi ve sosyal çevresi haricinde de benimseyebilecekleri modeller ortaya çıkararak onların sosyalleşme süreçlerine katıcı etkiler oluşturur. (Sever, 2003)

Öyle ki Fransa’da, 20 Şubat 2002 tarihinde yayımlanan yeni ilköğretim programında edebiyata birinci planda yer verildiği görülmüş; yazılı metinlerle yapılacak çalışmalar okul öncesi dönemden, özellikle ilköğretim döneminden başlayarak uygulamalarının merkezine konduğu görülmüştür. Bu programda, öğrencileri yazılı ve sanatsal özellikleri olan metinler ve eserlerle bir araya getirmenin önemine değinilmiş, okulun kendisinden beklenen, ülkede yaşayan tüm bireyleri bir araya getirme ve bütünleştirme görevini nasıl yerine yapacağını da incelemeye almıştır. Programda, “(...) Özellikle, evrensel mirasa olduğu gibi milli mirasa da ait olan yazılı ve sanat değeri olan yazıların okunması üzerinde ısrarla durmak gerekir.” sözü yer almaktadır.

Yine programa göre, yazılı ve sanatsal kültürün, çocuğun karakterinin gelişmesini sağlamasındaki ve onun özerk olmasını kolaylaştırmasındaki görevine işaret edilmektedir (Les Nouveaux Programmes de l'Ecole, 2002; Cerquiglini, akt. Javerzat vd. 2003).

Çocukların ve gençlerin ilgi ve keyifle okudukları yazılı türlerin başında hikaye ve roman gelir. Bu türler, çocuğun ve gencin okuma eğitiminde, edebiyat tecrübesi edinmesinde en önemli yazılı gereçlerdendir; çünkü bu türün temel niteliği, ele aldığı konuyu belli bir plan ile anlatmasıdır. Bu açıdan romanlar edebiyat metninin genel bütün niteliklerini üzerinde taşıyabilir. Metnin özelliğine göre çocuk okuyucu, yerine göre okuduklarıyla özdeşim kurup yerine göre de eleştirel bakışlarla geliştirmeyi öğrenebilir.

Ayrıca, çocukların ve gençlerin kendi ülkelerindeki insanları geçmişleriyle bilmelerini kolaylaştıracağı gibi onlara başka kıta ve ülkelerde hayat süren insanlar üzerine bilgi ve görüş de elde etmesini sağlar. Okuma alışkanlığı ve keyfinin gelişmesinde, dolayısıyla boş zamanların faydalı şekilde geçmesinde bu tür çocuklar ve gençler için çok önemlidir (Oğuzkan, 2000; Dilidüzgün vd. 2002; Aslan, 2006b). Bu açıdan toplumun değerlerini (Gooden ve Gooden, 2001) ve kültürünü (Singh, 1998) ileten, çocukların ve gençlerin başkalarını tanımalarına fırsatlar veren (Mendoza ve Debbie, 2001), onlarda eleştirel bakışı vermeyi, çok yönlü düşünmeyi amaçlayan (İpşiroğlu, 1997) çocuk ve gençlik romanlarından insan hakları ve demokrasi eğitiminde faydalanılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Yöntem

Araştırma, tarama şeklinde yapılmıştır. Bu araştırmada tarama modeliyle yapılmasının nedeni, çocuk hakları konusunda çocuk hakları konusunun bütün bir halde incelenmiş olmasıdır; çünkü tarama modeli geçmişte veya var olan bir durumu olduğu biçimde gözlemlemeyi amaçlayan araştırma şeklinde olmasıdır (Karasar, 2002: 80).

2.2. Veri Toplanması

Bu araştırmada, çözümlenmek üzere 2019 yılında en çok satılan çocuk kitaplarının listesi oluşturulmuştur. Bu amaçla öncelikle internet üzerinden satım yapan ve arama motorlarında en çok aranan kitap sitelerinden (Kitapyurdu, İdefix, D&R) 2019 yılında en çok sattıkları çocuk kitaplarının listelerine ulaşılmıştır. Listenin daha tutarlı, güvenilir ve nesnel olabilmesi amacıyla çok satılan çocuk kitaplarına ilişkin internet sitelerinden² yararlanılmıştır. Öncelikle bu araştırmada çok satılan çocuk kitapları arasından verilerin elde edilmesinin mümkün olmayan türlerin kitapları elenmiştir. Kalan kitaplardan ise en az üç kitabevinde ve internet sitelerinde ortaklık gösteren kitaplar çözümlenmek üzere seçilmiştir. Kimi yazarların (Şermin YAŞAR) en çok satılan kitaplar arasında birden fazla kitabının olduğu görülmüş, bu yazarların listelerin en başlarındayer alan yalnızca birer kitapları incelemeye alınmıştır. Ayrıca bu araştırma kapsamında oluşturulan en çok satılan kitaplar arasında yer alan "Dünyayı Bisikletle Dolaşan Çocuk" (Alastair HUMPHREYS) adlı kitap, bir seri olduğu için bu seriden yalnızca "Afrika Yolunda" adlı ilk kitap incelemeye alınmıştır. Bu elemelerden sonra elde edilen tüm listeler karşılaştırmalı olarak titiz ve dikkatli bir incelemeden geçirilmiş, tüm listelerde de en üst sıralarda bulunan çocuk kitapları çözümlenmek üzere bu çalışma kapsamında oluşturulan listeye alınmıştır. Kısaca, bu araştırmanın veri kaynağını 2019 yılında en çok satılan yerli ve yabancı 11 çocuk kitabı oluşturmaktadır.

²<http://www.idefix.com/kitap/cocuk-kitaplari-http://www.kitapyurdu.com/coksatan/-http://www.d&r.com/coksatan>

Tablo 1. İncelenen Kitaplar

İNCELENEN KİTAPLAR				
KİTAP SAYISI	KİTAP ADI	YAZARI	TÜRÜ	SAYFA SAYISI
1	AZ GİTTİK UZ GİTTİK	PERTEV NAILİ BORATAV	MASAL	367
2	HABABAM SINIFI	RIFAT ILGAZ	MİZAH	516
3	GECE UÇUŞLARI	İSHAK REYNA	ŞİİR	328
4	YEDİ İKLİM DÖRT BUCAK	EVLYA ÇELEBİ	GEZİ	75
5	ZAMAN BİSİKLETİ	BİLGİN ADALI	FANTASTİK BİLİM	112
6	DÜNYANIN EN ESKİ FIKRA KİTABI	DAN CROMPTON	FIKRA	158
7	KÜÇÜK PRENS	ANTOINE DE SAINT-EXUPERY	ROMAN	115
8	DÜNYAYI BİSİKLETLE DOLAŞAN ÇOCUK (AFRİKA YOLUNDA)	ALASTAIR HUMPHREYS	ÇOCUK TİYATROSU	117
9	101 BİLMECE 101 TEKERLEME	BAYRAM ÖZKAN	BİLMECE-TEKERLEME	48
10	ABARTMA TOZU	ŞERMİN YAŞAR	HİKÂYE	159
11	101 NİNNİ	SÜLEYMAN BULUT	NİNNİ	132

2.2.1. Verilerin Analizi

Araştırmamızı doküman analizi şeklinde gerçekleştirdik. Belgesel tarama olarak da bilinen doküman analizinde, var olan kayıt ve belgeler incelenerek veri elde edilmektedir. Doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2005). Türkiye’de 2019 yılında çok satılan 11 yerli ve yabancı çocuk kitabında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde geçen temel 8 hakkın ne düzeyde ve nasıl yer aldığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada elde edilen bulgular, Tablo 2 'de yer alan kitaplara ve belirlenen haklara göre incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Masal

3.1.1. Pertev Naili Boratav-Az Gittik UzGittik

a. Çocukların Eşitliği

- Zamanında fakir bir kızcağız varmış. Gençmiş, güzelmiş ama çok fukaraymış. (s.75)
- Kızım kalk oradan padişahın hanımı geldi, ooturacak. (s.251)

b. Çocukların Gelişme Hakkı

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Ulen, anasını bellediklerim sizi! Dün biriniz aldattı beni, ölü gibi durdu dışarı attıydım, kaçtı gitti. Bu sefer aldanır mıyım? (s.42)
- Eğer sen böyle arkadaşlık yapsaydın, dipdiri bu yakaya varırdın. Eğri büğrü arkadaşlığın sonu işte böyle olur. (s.47)
- Gidin, benim eski saraydaki oğlanı öldürün. (s.89)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Ben de giderim düğün evine karnımı doğurmaya bakarım. (s.24)
- Gel bi cigara içelim be herif. (s.237)

e. Çocukların Aşagılanmasının Önlenmesi

- Köpoğlu köpek! Ben katarla deveyi yitirdim, bulamıyorum ki sen bıçağı nerde bulacan? (s.16)
- Nereye gidiyorsun bok böceği (s.22)

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Bir varmış bir yokmuş Allah'ın kulları buğdaydan çokmuş. (s.13)

- Yeniden kırk gün kırk gece düğün, şenlik yapıyorlar. Helvalar dağıtılıyor, kurbanlar kesiliyor. (s.74)
- Benimle evlen evin hanımı ol. (s.253)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

3.1.2. Yorum

Yazarın özgün bir üslupla kaleme aldığı eserde çocuk hakları bağlamında yapılan inceleme neticesinde zenginlik ve fakirlik metaforundan hareket edilerek bir eşitsizlik durumunun varlığı masalların genelinde gözlenmiştir. Fakirlerin zenginlerin sahip olduğu haklara ulaşabilmeleri için hayal sınırlarını zorlayan işler neticesinde ulaşabilmeleri okurda eşitsizliğin çözülmesinin mümkün olmadığı sonucuna ulaşmasına neden olacaktır. Çocukların korunması ile ilgili yapılan taramada yaşam hakkı olmak üzere, onur kırıcı davranışların olağan bir şekilde işlendiği gözlenmiştir. Çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkında olumsuz alışkanlıkların normal davranış olarak yer edindiği görülmüştür. Olumsuz ifadelerle çocukların aşağılanması önlenmesi hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Gelenek ve göreneklerle çocukların toplum içinde birlikte yaşama kültürü ile ilgili izlenimler edinmesi mümkün olmuştur. Masalların hayal ürünü oluşu noktasından hareketle yaşanması muhtemel olmayan olayların işleniyor oluşu, çocuk haklarının ihlal edilmesi sonucunu ortaya çıkarması mümkündür. Bu nedenle seçkin masalların çocuklara okutulması hakların korunması ve gelişmesini de sağlamış olacaktır.

3.2. Roman

3.2.1. Rıfat Ilgaz-Hababam Sınıfı

a. Çocukların eşitliği

b. Çocukların gelişme hakkı

- Efendim bir piyes oynasak, realist bir piyes. (s.71)
- Sen realizm nedir biliyor musun? Realizm Emile Zola ile birlikte ölmüştür. Edebiyat sembolizm demektir. (s.71)

- Prova yüzünden sahneye geç kalmıştık. (s.92)
- Okullarda ne öğrenilirse karatahtadan öğrenileceği için bizim Fransızcamızdan da bir hayır yoktu. (s.100)
- Topla Recep kitapları. Kimin gözünde tarih kitabı bulursam kopya yaymış sayacağım, ona göre. (s.107)
- Ben öyleyimdir, bir okuyuşta ezberler, çok geçmeden de unuturum. (s.116)
- Şiir okuyorduk efendim. Haşim' in o beldesini. (s.118)
- Çocuklar deneyiminiz çok önemlidir. Fosfor üzerinde çalışacağız. Fosforlu maddelerden neler biliyorsunuz bakalım. (s.135)
- Bana Haşim' in şiirini anlat ama içinde tül perde geçmesin. (s.142)
- Görünen köy kılavuz istemez. (s.152)
- Ben de namussuzum bir kelime bilmiyorum. (s.161)
- Evet, Atatürk' ü verdiniz, Atatürk' ün Gençliğe Hitabesini! Müdür bey de onu veriyor bütün sınıflara! Vekâletin emri var. (s.504)
- Bravo hocam, yakaladınız! Aşk olsun doğrusu! Tebrik ederiz alçak gönüllüğünüzü! Biz Atatürk' ün Gençliğe Hitabesi' ni kartonsuz da okuruz, hem de tek yanlısınız! İmza: Hababam Sınıfı! (s.509)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Bir ara İnek Şabanın sigaradan gayri bir nedenle dipteki helaya girdiğini görünce iş değişti. (s.22)
- Ver sigaraları. (s.24)
- Bir talebenin rüyasına ancak Sokullu'yla Köprülü girmeli. Greta Garbo'yla Marlene Dietrich değil. (s.44)
- İnekten bu kadar tüy koparabildim. (s.50)
- Karışımında ne var bu şurubun? Üre mi, bira mı? (s.133)
- Güdük aptallığımıza öylesine inanmış ki zulaya bile boş veriyor. (s.415)
- Sınıf ekşi ekşi şarap kokuyor. (s.471)
- Düpedüz rakı kokusu. (s.471)
- Dayak sırası Tulum Hayri de bugün! (s.512)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Madem böyle bir hastalığın vardı, neden kuşak sarmazsın? (s.43)
- Şarabı sağlama bağla. (s.50)
- Al ulan Şaban, zor kopardım izni sana! Unutma şarabı. (s.51)
- Şarabın bu şekilde tatlanması Palamut' un, Kalem Şakir'in de hoşuna gitmişti. (s.53)
- Ben kenarda sigara geçiştirmeye çalışıyordum. (s.128)
- Arkadaşlar! Yatakhane zili çalınca herkes yatağının üstündeki yeni, katlanmış çarşafı serecek. Battaniyelere, yatıklara kılıf geçirecek. (s.171)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Hangi eşek bu başımda tepinen? (s.11)
- Nesin sen hayvan herif? (s.12)
- Turanı tanıdım. Adana' dan Sidikli turan. (s.40)
- Sıfırcı Hamdi kapıda dikiliyor neticeyi bekliyordu. (s.40)
- Kel Mahmut gelirse ihtarı yapıştırır. (s.43)
- Sus terbiyesiz! Bak şu biçimine, tuluma dönmüşsün, işkembem sarkmış bu yaşta. (s.46)
- Öküz Şaban, yok bilemediniz. Boğa Şaban. (s.55)
- İsmi Kabak Raşit olarak sicile geçmişti. (s.59)
- Domdom' un kafası daha basık, daha yayvandı. (s.60)
- Sidikli, altını ıslatmış gibi suçlu dikiliyordu ortada, kırılıyordu gülmekten. (s.90)
- Pis kaltak. Sen Dezdemon'a ya değil, Alfred' e gidiyorsun. (s.96)
- Sahtekarlık sizde, şarlatanlık sizde. (s.141)
- Fazla konuşma da gir kapının arkasındaki yatağında zıbar. (s.173)
- Eşek herif, kalkarsan çiğnerim seni, defol gözüm görmesin! (s.184)
- Sen yoktan anlamaz mısın? Yok dedik küfür mü ettik. (s.416)
- Babalık ağzını topla! Alırız camını çerçeveni aşağı. (s.514)

f. Çocukların katılım ilkesi

g. Birlikte yaşama kültürü

- Eh Erkek Sevim' e nihayet bir kısmet çıktı. (s.83)
- Geleli bir haftayı geçtiği halde bizden tek bir arkadaş edinememişti. (s.146)

- Senin başın ağrırken nasıl giderim başından. (s.181)
- Genel merkez kapatılmıştı ama bütün Anadolu liselerinde teker teker Hababam Sınıfı' nın şubeleri açılmıştı. (s.516)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- Tepine tepine toptan gülüyorduk. (s.68)
- Çocuklar oyun başlıyor! Piyaleyi oynayacağız. (s.73)
- Hababam Sınıfı' nın en çocuk kalanı Güdük olduğu için bütün şakaları da çocukçaydı. (s.149)

3.2.2. Yorum

Eserin hem yazınsal hem de görsel medyada ulaşılabilir olması ve tanınan bir eser olması nedeniyle en çok okunan ve izlenen eserlerin başında gelmektedir. Çocukların eşitliği konusunda herhangi bir veri elde edilmemiştir. Çocukların gelişme hakkına yönelik ise zengin bir veriye sahip olduğu gözlenmiştir. Gelişme hakkı bağlamında deyim ve atasözlerinden, tarihi kişiliklerden ve bilimsel bilgi ve metotlarından hareketle gelişmesini sağlayıcı tümceler varlığı gelişme hakkı ile ilgili tümcelerden sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Çocukların Haklarının korunması hakkı ile ilgili bu hakkın ihlal edilmesine yönelik ifadelerin yer alıyor oluşu olumsuz davranış pekiştirmesine de neden olacaktır. Çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkına yönelik olumsuz ifadeler tespit edildi ve çocuk okurlar üzerinde yanlış davranış kalıbı oluşturma etkisi göz ardı edilmemelidir. Çocukların aşağılanması önlenmesi hakkına yönelik elde edilen verilerden hareketle çocuk okurların okul dönemlerini kapsayan bir yaş aralığında olması, arkadaş çevrelerinde bu hakkın ihlal edilmesine neden olabilecek sonuçlar çıkarabilmesi mümkündür. Birlikte yaşama kültürü hakkına yönelik gelenek ve göreneklerle birlikte çocukların sağlıklı bir iletişim çevresine sahip olmasının önemini ifade eden tümceler elde edilmiştir. Çocuk kültüne yönelik elde edilen tümcelerde ise çocukların çocukluklarını yaşamaları konusunda mutluluklarının öneminin anlaşılması konusunda yetişkinlerin bu hakkı gözetmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

3.3. Hikâye

3.3.1. Şermin Yaşar -Abartma Tozu

a. Çocukların Eşitliği

- Bana göre bütün çocuklar birbirinin aynısıdır Tevfik abi. (s.122)

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- Eğitimiyle, gelişimiyle, büyümesiyle, her şeyiyle. (s.50)
- Pazartesi okuldan sonra İngilizce hocası geliyor.
Salı günleri İtalyanca hocası. Çarşamba Litvanca
Ve Japonca hocası geliyor.
Pazartesi ve Salı günleri yabancı dil dersinden hemen sonra, basketbol ve voleybol antrenmanı var. (s.30)
- Çocuklar hiçbir şey yapmadılar. Ödev yapmaları gerekiyordu, ödevlerini de Sevgi teyze yapıyordu. Masaya oturdu ve üç çocuğun ödevini de sıra sıra yaptı.(s.64)
- Sorma Tevfik abi bu Nakit oğulları iyi hoş insanlar da dilleri bazı harflere dönmüyor. (s.114)
- Bozulma böyle bir şey çünkü Tevfik abi. Bir kişi yanlış konuşursa herkes yanlış konuşmaya başlıyor zamanla. (s.116)
- Artık k harflerini söyleyebiliyorsun. (s.138)
- Sonuçta yıkmak ve bozmak kolaydı, ama yıkıp yaktığını yeniden inşa etmek o kadar da kolay değildi. (s.155)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- İnsan bir sorunla karşılaşınca önce ailesine koşuyor. (s.14)
- Çok çalışmam lazım, mühim olan yarışmak ve eğlenmek değil, kazanmak. (s.33)
- İnsanlar gece yarısına kadar çalışıyordu. (s.59)
- Eskiden hak ederek para kazanan Buğdaylı insanların artık tek derdi kolay yoldan para kazanmaktı. (s.59)

- Sonunda tuvalete gitmek için bile ekran başından ayrılamadığından dolayı odayı kokular basınca Fehmi abiyi hastanede yatırmak zorunda kaldılar. ‘Tablet, bilgisayar, televizyon..’ diye inledi zavalıcık hastane odasında.(s.70)
- Kasabanın bütün çocukları Fehmi abinin izinden gittiler. Sokaklar kısa zamanda bomboş kaldı, çocukların ellerinden tablet, telefon düşmez oldu. Kullandıkları kelimeler ‘indirdim’ , ‘level atladım’ , ‘yükledim’ falan oldu.(s.71)
- Kasabanın üstüne, ‘çok kötü bulutları’ çökmüştü sanki. Evet bence de her şey çok kötüydü. (s.80)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- E hani kahvaltı? (s.12)
- Öğle yemekleri kalktı: tost, sandviç ve poğaçaya yedik. (s.26)
- Pilav yiyeyim.
Olmaz, pirinçte şeker var.
Balık yiyeyim.
Olmaz balıkta, cıva var
Kızartma yap sen bana, kızartma.
Olmaz yağlı o, çok zararlı.
Et yiyeyim, tavuk yiyeyim.
Olmaz bundan sonra vejetaryanız.(s.38)
- Daha çok yesinler, daha çok yesinler, daha çok yesinler ve daha çabuk büyüsünler. (s.50)
- Aşırı mutsuzdum. Kendimi yapayalnız hissediyordum. (s.72)
- Günlerdir aç olduğu için, kollarını kaldıracak dermanı kalmamıştı. Dört yumurta kırdım, kıtlıktan çıkmış gibi yedi. Zaten kıtlıktan çıkmıştı. (s.147)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Çok işim var çekil şuradan. (s.16)
- Bir sürü işim var seninle uğraşacağım. (s.19)
- Bu ne laubalilik? Bu ne aymazlık? Bu ne cehalet, sefalet, başboşluk, serserilik? Bu ne haytalık? Bu ne haylazlık? Ders başlayalı iki dakika oldu. (s.23)
- Terbiyesiz seni hiperaktifsin sen, yarın ailen gelsin seni psikoloğa götürsünler. (s.24)

- Konuşan geveze, konuşmayan içe kapanıktı.(s.27)
- Bir gün çocukları bahçedeki çamaşır ipine, omuzlarından mandallanmış vaziyette bulduk.(s.44)
- Çocukları koltuğa bağlamışsın Sevgi teyze! Çocuklar deve tabanı çiçeği gibi duruyorlar salonda. Oldukları yerde büyüyorlar. Bunun neresi sevgi. Babaları da yanlarında oturuyor, hiç sesi çıkmadan böyle iş mi olur?(s.65)
- Yürü çabuk okula, yürü çabuk hemen bir şeyler öğrenmen lazım. Sana öğretmem gereken şeyler var, çabukkk test çöz, kitap oku, ders çalış.(s.99)
- Tövbeler olsun! Eş internetten bakılır mı Meral teyze? Delirdiniz mi siz?(s.102)

f. Çocukların Katılım İlkesi

- Burası yemyeşil bir kasabaydı Tefik abi, herkesin evinin bahçesinde onlara ağaç vardı. Ağaçlarda sincaplar, artık yok.(s.94)

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Ben uyurken eve gidip gelen babamın yüzünü unutmuştum.(s.60)
- Şuna bak hayır duasını bile parayla satar artık.(s.94)
- Çocukları da sevmiyorlar artık Tefik abi.(s.95)
- Önce birbirleriyle barıştılar, Uzlaşabilmek için ve kasabayı yeniden yaşanabilir hale getirmek için önce barışmak gerekiyordu.(s.155)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- Benim babaannem dünyanın en tatlı insanı her şeyi tatlı tatlı anlatır.(s.14)
- Eee oynayalım mı bahçede?(s.25)
- Hadi maç yapmıyor muyuz?(s.25)
- Bir saatten sonra insanların tek konuştukları şey para oldu.(s.56)
- Tatlım onlar oynayamazlar. Ben onları sokağa salamam. Çünkü ben onları çok ama çok seviyorum. Yanımdan ayıramazlar.(s.64)
- Kendi çocuğunun farkına varmıyor, ama başka çocukları telefon ekranından seviyordu.(s.76)
- Çocuk mu? Çocukluğum mu kaldı benim? Nerden baksan kırk yaşındayım ben. Çöktüm ben çöktüm.(s.85)
- Biz çocuğuz bizim robot gibi olmamızı istiyorlar.(s.95)

- Bekle çocuğum ben, yavaş yavaş anlatıyorum.(s.108)
- Seni, arkadaşlarını, birlikte oynadığımız oyunları, o neşeli derslerimizi çok özledim.(s.149)
- Okuldan sonra kuzenlerimle ve arkadaşlarımla buluşup oyun oynuyoruz. En çok Birsen’le satranç oynamayı seviyordum. Anında şah, mat!(s.159)

3.3.2. Yorum

Eserde eşitlik hakkına yönelik olumlu ifade yer almakta ve çocuğun gelişim hakkına yönelik kendine dönük becerilerinin gelişmesini engelleyici yetişkin hareketlerine yönelik ironik bir yaklaşımla ifade edilmekte ve çocuğu olumsuz etkilediği söylenebilir. Büyümesi ve sağlığı hakkına yönelik günümüz yanlış beslenme inançlarına vurgu yapılarak sağlık haklarına yönelik farkındalık oluşturduğu ifade edilebilir. Çocuğun aşığılanması hakkına yönelik olumsuz ifadelerin varlığı okurda bu hakkın ihlaline sebebiyet verecek şekilde sonuçlara ulaşmasına neden olabilir. Bu hakkın ihlal edilmesi halinde derin psikolojik sorunlar yaşaması da muhtemeldir. Çocuğun büyümesi ve sağlığına yönelik iyi bir çevre hakkına sahip olması gerektiğine yönelik ifade saptanmıştır. Birlikte yaşama kültürü hakkına yönelik çocukların sevgi dolu bir ailede büyüme hakkına vurgu yapıldığı saptanmıştır. Çocuk kültürüne yönelik çocuğa görelilik hakkına yönelik olarak olumlu ifadelerin varlığı okurda bu hakkın önemini kavratacak şekilde sonuçlara ulaşmasını sağlamış olacaktır.

3.4. Şiir

3.4.1. İshak Reyna-Gece Uçuşları

a. Çocukların Eşitliği

- Aruzdu dudakların yolculuklar sana
Renksiz kartpostallarda bütün çocuklar esmer
Senin içindi yüzümden yırttığım sayfa (s.39)
- Benim bu açlığım nefsi müdafaa
Böyle mi demişti Afrikalı o çocuk
Ne ilgisi var çocuğun kapıcıyla

Var işte. (s.45)

- Huzur denilen o mübarek kumaşın
İhtiyacım var her santimine
Gel diyorsun, çıkalım caddelere
Bir boy ver, gelirim, derin değilse. (s.47)
- Çok olan tarafta olmayacağız
Türkiye de Kürt olacağız
Ermenilerde Süryani
Gidip Almanya da Türk olacağız
Hollanda da Surinamlı.(s.75)
- Mülteciler vatansızları yeryüzünün
- Yüzünüze çarpar bir gün bir yerde(s.112)
- Bir gün sınırlar aşılacak
Aşiretler, töreler, uluslar
Devletler, bayraklar, kahramanlar.(s.128)
- Renklerde, emeklerde, ırklarda
Yahudiler, işçiler, zenciler.(s.242)
- Memleket isterim
Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun Kış günü
herkesin evi barkı olsun.(s.274)
- Zambo bozambo çocukları Boğuşuyor
beyaz adamla.(s.296)

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- Yalnız kalmayalım diye karanlıkta
Çocukluğumuzu ekleyerek Avunmamızı
isteyecekti
O çocuklukla.(s.61)
- Annem evlenmeden bir yere salmam diyor.(s.86)
- Dinle ey çocuk!
Kâğıttan gemiciğini alabora edecek dalgalar Tuzlu
sular yutacaksın

Denizi kulaç kulaca avuçlayarak yüzeceksin engine(s.96)

- Tükettim kalanını gençliğimin
Mutsuzluğunda mutluluk gibi geçici olduğunu bilmeden.(s.135)
- Günler su gibi akıyor kardeşim
Bir yanda ders kitapları bir yanda kalbim Şaşırp
kaldım.(s.154)
- Her şeyi yaz tarihimsen Ama
her bir şeyi Dilimsen,
Sen de biraz koru dilliğini.(s.182)
- En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde düşünüp rüya göreceksin.(251)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Sonra o kadınları aşağılarsınız, bayım!
Büyük şair biraz da harcamaktan Geçiyor
farkındayız
Ama kadınlar artık, Cinsiyetçiliğe
sexist diyor bayım
Bu yüzden bütün kupa kızları sizde Biraz
daha el dönsün bayım!(s.33)
- Denize bakan evlerden birinde Yaşasaydım,
isterdim yine de İsterdim, bir hikayenin
yetimi olmak Yürürdüm insanlara bir
ferahlık olarak Varmazdı sormaya kimsenin
dili;
Kim bıraktı yetimi?(s.43)
- Ben işte miraç gecelerinde
Bir peygamberin kanatlarında teselli aradım
Birlikte yere ineceğim bir dost aradım Uyuyan ve
acılı yüzünde kardeşimin
Bir şiir aradım.(s.51)

- Kimi gün öylesine yalnızdım
Derdimi annemin fotoğrafına anlattım.(s.51)
- Ben artık masaldan çalındım
Yalnızca annemin bildiği Ve
bilen herkesin
Annem tarafından öldürüldüğü bir masaldan Annem
katildi.(s.57)
- Tüm anlamların gizlendiği bir yer olmalıydı
Masalı ve yüzümü eksik bırakan
Annemi katil yapan giz o yerdeydi.(s.59)
- Öldük işte
Kaydık karanlıktan Kayın
ağaçları da gördü Ufak taşlar
da.(s.60)
- Kardeşlerim yitikliğiyle burada
Annem elbiseleriyle
Erkek kardeşim savaş korkusuyla(s.62)
- Belleksiz bir tanrıdan korkuyorum yavrum Onun
için
Sana elveda değişim(s.67)
- Zaten aşk bir ihtimal; intiharda ihtimal iki.(s.68)
- Asmadan önce beni, bana o bilmediğim kuşları anlatın.(s.69)
- Yoksa Azrail' in kirpiği mi bu
- Yoksa şeytanın sünnetsiz penisi.(s.71)
- Kız kardeşlerim ergenliğini verir aynalarda yanaklarına.(s.72)
- Her kadın toprağı tırnaklayarak doğurur beni.(s.78)
- Kahkahalarımıza menopoz öğretmenlerin tokatları yamalı.(s.82)
- Kanımdaki alkol
Kirpik ucumdaki esrar.(s.84)
- Dört ablanın ardından hotoz çükü kadar oğlan(s.97)
- Yar üstüne yârim yok ki kurşunlanacak.(s.99)
- Yalnızlığı kendime arkadaş kıldım

Yalan değil, alkolü de.(s.102)

- Aranıp duruyorum rakı şişelerinde.(s.111)
- Önünde yarılanmış bir viski şişesi, Yüzünde bir bıçak izi gülümsemesi(s.133)
- Şarabını yudumluyor Dr. Williams.(s.137)
- Tanrım aramızda bir katil var.(s.138)
- Celaddım cellat değilim.(s.152)
- Buraya bakın burada bir kara mermerin altında Bir teneffüs daha yaşasaydı
Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür.(s.176)
- Açık açık şarkılar söyledin en fazla,
Ne çapkın komşumuzdun sen, Fahriye abla. (281)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Her daireden reklam cıngılı
Gelirse gelsin bana ne
Oğlum dokuz buçukta uyumalı O
piyano çalınmayacak.(s.28)
- Bu çocuğun bir uyku düzeni var Karım
sinir hastası, babam şeker Ayıp denen
bir şey var
O piyano çalınmayacak. (s.28)
- Bana artık büyü diyorlar Füsün Artık
büyüdüm, bilmiyorlar.(s.55)
- Doğururken geçenlerde
Çok sancım vardı, bir şey olmadı Bana
bir şey olmaz, artık.
Büyüdüm ben Füsün. (s.56)
- O çocuklar büyüyecek O
çocuklar büyüyecek O
çocuklar(s.192)

- Gene kuşlarla uyusun çocuklar(s.258)
- Ben bu kaldırımların emzirdiği çocuğum.(288)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Düm tek çocuklar doğuracak kadınlar bahara
Burada aşklar fena şehla, şahane aşkları(s.53)
- Kim bilir çocuklar doğacak bahara Babası canı
cehenneme çocukların.(s.53)
- Adamda bej kundura, kadın çarşafa dolanmış
Yüzlerinde kırağı
Kızların birini açık havada doğurmuşlar Öbürü
kapalı.(s.63)
- Lise defterlerimi dilerim idam etmezsiniz Üniversite
kimlik kartımı, dostlarımı, pasomu Dilerim erdeme de
kıymazsınız, hırpalamazsınız O tatlı, uysal, ukala
çocuğul!(s.69)
- Ürüyerek koşuşan çocuklar.(s.71)
- Kokusu tütmüyor taze kızarmış
Kız etinin halkalı burunlarda(s.296)

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Hayatta en çok ben babamı sevdim(s.211)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- Sokaklar gökyüzü insin diyediraşağı
Çocuklar oynasın diye. (s.19)
- Bana artık büyü diyorlar. (s.55)
- R'lere dili dönmeyen çocuklar kadar aklımda(s.81)
- Beslenme çantasında, leblebi tozunda(s.83)
- Erik toplayabilir miyiz amca?(s.105)
- Güneşin altında radyo dinleyen çocuk Sen
bu dünyaya mı aitsin. (s.119)

- Hepiniz el ele bir halka yapsanız
Rüyadan ve şarkıdan bir halka
Ve almanız kimseyi
Ortanıza benden başka(s.247)
- Masallar gibi silinse etrafımız
Şehzadeniz olsam sizin
Biz mektebi ve dersi ebediyen terk ettik,
Ne olur anneler vermezse izin.(s.247)
- Nasip değil, sadece gökler midir?
Üstümüzden ninniler gibi geçen
Yavaşça görünürken karşı dağlar
Oyuncaklar mı hatırlarız, devlerden?(s.247)
- Hani geçen sene kopan uçurtmamız
Kim bilir şimdi nereye gitti
Uykular ve güller arkasından
Oyunlar ki Allah'ın selameti(s.248)
- Korkak, cesur, cahil, hâkim, ve çocukturlar.(s.301)

3.4.2. Yorum

Şiir türünde çocuk haklarına yönelik incelenen eserde çocukların eşitliğine yönelik coğrafya dikkate alınarak şiirde eşit olmanın önemine yönelik mısralar yer almaktadır. Bu hakkın çocukların da hak temelli yaklaşım benimsemeleri konusunda farkındalık elde etmelerini sağlayacaktır. Çocuğun gelişimine yönelik aile içinde büyümesi ve iletişim kanallarını etkili bir şekilde gelişmesinin önemini kavrayacak bir şekilde okuyucuların dikkatini çekmektedir. Çocuğun korunmasına yönelik bazı olumsuz alışkanlıkların olağan bir şekilde tümcelerde kullanılması okuru olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Çocuğun korunma hakkına yönelik hem olumlu hem de olumsuz ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Çocuğun büyümesi ve sağlığına yönelik, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması bu hakkın korunması için gereklilik olduğu görülmektedir. Çocuğun aşılamasının önlenmesi konusunda şiir dizelerinde olumsuz ifadelerin yer alması bu hakkın korunmasını da olumsuz etkilemesi söz konusu olacaktır. Birlikte yaşama kültürüne yönelik ailenin önemi vurgulanmıştır.

Çocuk kültüne yönelik çocukların masal ihtiyacı, çocukların dinlence ihtiyacını karşılayan radyo aygıtı, günlük hayatı içinde oyuncaklarının önemini vurgulaması çocuk kültürünün çocuk için gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

3.5. Fantastik Bilim

3.5.1. Bilgin Adalı-Zaman Bisikleti

a. Çocukların Eşitliği

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- Kaçtır söylüyorum onlara, şu son heceleri uzatmamalarını ama bir türlü dinletemiyorum.(s.30)
- Aman tanrım, ne keyifli bir şeydi, ne büyük mutluluktan böyle özgürce uçabilmek.(s.33)
- Tıpkı öğretmenimizin okulda bize bir şeyler öğretmesi gibi değil mi baba?(s.38)
- Annemizin, babamızın, öteki büyüklerimizin öğretmesi de..(s.38)
- Benimler böyle anlarım, buluuursun diye konuşmaktan vazgeçer misin lütfen?(s.49)
- Bu güç bir soru ve Çuka tek başına çözmek zorunda.(s.56)
- Olsun bence bu buluşu geliştiren Anın olacak.(s.65)
- Gördün mü sen de bir buluş yaptın.(s.68)
- Yaşasın, sudan yararlanıp mısır yetiştirmeyi öğrenmişler.(s.99)
- Çuka bu yeni aleti kullanmayı tam olarak öğreninceye kadar, o çam ağacının gövdesine en az yirmi taş fırlattı.(s.103)
- Baba dediğin gerektiği zaman kararlı ve sert olmalı.(s.103)
- Tarih kitaplarındaki her şey, benim bildiklerime uyuyordu. O zaman rahatladım.(s.112)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Babacık ..anlan babacık ..sen bize evde gözü yaşlı bakamazsın.(s.61)
- Ona iyi davranırsam o da bana kötülük yapmaz.(s.74)
- Yetişin köpek bebeğimi yiyecek.(s.79)

- Katil köpek bebeğimi yiyecek.(s.79)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Ben daha Okul Aile Birliği toplantısına gideceğim.(s.35)
- Anadolu'nun çoğu yerinde anneler hala çocuklarına 'ocağımızı sen tütüreceksin.' der ya da birine kızdıklarında 'ocağın sönsün.' diye bağırırlar.(s.48)
- Merak etme kızlar tehlikelere karşı beni korur.(s.52)
- Gördüğünüz gibi, balık tutamadım ama çevre temizliğine önemli bir katkıda bulundum.(s.69)
- Bugün biz, doğanın dengesinin bozulmaması için hayvanların avlanmasına karşı çıkıyorsak olsak da, o çağlarda insanların beslenmek için başvurduğu yöntemlerden biri de avlanmaktı ve belki de doğanın dengesi ancak böyle sağlanabiliyordu. Yani o çağdaki koşullar böyle gerektiriyordu.(s.96)
- İki yılda boyu uzamış tam bir delikanlı olmuştu.(s.100)
- Boyu uzamıştı Aninin de doğrusu pek güzel bir kız olmuştu.(s.101)

e. Çocukların Aşagılanmasının Önlenmesi

- Sen anlamazsın yaşın daha çok küçük.(olumsuz)(s.19)
- Hiç de bile. Artık koca kız oldum. Yaşım küçük olsa annem seninle gelip meyve toplamama izin verirmiydi?(olumlu)(s.19)
- Benimle dalga geçerler diye bu düşüncemi kızlara söylemedim. Dilleri öyle sivri ki bazen öfkeden çıldırtıyorlar beni.(s.25)
- Anin şimdi bir azar işitecek.(s.26)
- Anini azarlamayı unutmuştu.(s.26)
- Kızların sesini yırtıcı bir hayvan sanmış olmalılar.(s.32)

f. Çocukların Katılım İlkesi

- Kabilenin başkanı ödül olarak Cuka' ya boynundaki başkanlık kolyesini armağan etti. Bu ne demektir biliyor musunuz? Kendisinden sonra, kabile başkanı Cuka olacaktı.(s.21)
- Sana verecek ikinci bir başkanlık kolyem yok.(s.31)
- Bugünden sonra kabilemizin mızrakçı başısı Anindir.(s.31)
- Aklını kullansan, ıslanmana gerek kalmazdı.(s.42)

- Bunu düşünde daha önce niye söylemedin diye Anini azarladı.(s.43)

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Ona ateşin, kabilenin var oluşu ve devamıyla ilgili bir simge olduğunu anlattım. Anadolu’ da bir yaşam geleneğine dönüştüğünü anlattım.(s.48)
- Ne yapacaksın yavruyu? Evcilleştireceğim.(s.73)
- Yani insanlara alışkın insanlara saldırmayan bir köpek.(s.73)
- Köpekler iyilikten anlamaz.(s.74)
- Çünkü onu dilediğim gibi eğitip evcilleştirebilirsem, benim en yakın dostum olacak.(s.75)
- Evcilleştirilmiş ilk köpek olan Dost, gerçekten de insanların en yakın dostlarından biri olacağını göstermişti.(s.81)
- İki köpek tüm Karain kabilesinin sevgilisi haline gelmişti.

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- Çocuğuna oyuncak yapan o genç annenin buluşu değil mi?(s.88)
- Anne, çocuğu eğlensin diye basit bir oyuncak yapmıştı. Meraklı biri olan Anin Çuka’ ya bu oyuncağı gösterdi. İyi bir gözlemci olan Çuka, bu oyuncaktan başka türlü nasıl yararlanılabileceğini buldu. Aninse bu yeni buluşu bir başka alanda değerlendirdi. Tarihte bunun pek çok örneği var. Örneğin Grambel, o dönemde kullanılmakta olan Telgraf aygıtını aynı anda birkaç ses birden iletebilmek için geliştirmeye çalışırken, bambaşka bir şeyi, telefonu buldu.(s.88)

3.5.2. Yorum

Eşitlik hakkına yönelik tümceye ulaşılmayan eserde çocuğun gelişimine yönelik aile için temel beceriler konusunda gelişimine fırsat verilen bir ortamın oluşturulmasına yönelik tümcelere ulaşılmıştır. Çocuğun korunma hakkına yönelik, çocuğun yakın çevresine dikkat edilmesi ve korkularını pekiştirici canlı veya cansız varlıkların yer almasında çocuğun isteği dikkate alınarak yaşam boyunca gelişebilecek fobilerin engellenmesi sağlanmalıdır. Çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkına yönelik çocukların temel yaşantıların sürdürüldüğü iş, işlem veya beslenmelerine yönelik etkin katılım göstermelerinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Çocukların aşağılanması önlenmesi konusunda çocuklar ile doğru bir iletişimin kurulmasına yönelik tümcelerden hareketle çocuklara yönelik iletişim kurulmasında bu hakkın gözetilmesi gerektiği sonucu çıkmıştır. Çocuk yaşta liderlik özelliklerinin belirginleştiği gerçeği çocukların katılım haklarına dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Karar verme yeteneklerinin gelişmesine yönelik etkin bir katılım ve görevlendirme yapılması katılım hakkının gelişmesine yardımcı olacaktır. Birlikte yaşama kültürü edinmek sadece insanlarla yaşamaktan ibaret olmadığı ve can dostu hayvanlarla ortak bir hayatı paylaşmanın öneminin ifade edildiği tümceler birlikte yaşama hakkının gelişmesini sağlayacaktır. Çocuk kültürü ilkesine yönelik çocukların sağlıklı oyuncaklara sahip olmasında ailenin rolünün önemi vurgulanmaktadır. Bu hakkın gelişmesi ailenin de etkin desteği gerekmektedir. Bu sayede çocukların yaratıcılıkları da geliştirilerek haklarına kavuşması desteklenmiş olacaktır.

3.6. Fıkra

3.6.1. Dan Crompton-Dünyanın En Eski Fıkra Kitabı

a. Çocukların Eşitliği

b. Çocukların Gelişme Hakkı

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Neden babalarımızı boğmuyoruz? (s.20)
- Sakıncalı fotoğraf (s.23)
- Seni puşt senin yüzünden ne çok acı çektim ben. Eğer doğmamış olsaydın dedemin iyi huylarını alacaktım. (s.28)
- Şarap içinde kendisine kızınca adam. (s.28)
- Ayıp oldu şimdi bunca kalabalığın karşısında gömeceğim küçük bir oğlum var sadece. (s.34)
- Bunca zamandır annenle yakaladın diye mi kızılıyorsun. (s.38) (çok sakıncalı ifadeler!!)
- Abderalı bir olimpiyat atletin çarpmış gerilmiş olduğunu görmüş. (s.79)
- Ateşte hala biraz odun, istersen sen de kendini yakabilirsin. (s.82)

- Pazarlama.. Geceliği kaç!!(olumsuz ifade) (s.94)
- Karısını bir askerleyakalamıştır.(s.98)
- Piç Kurusu !!! (olumsuz ifade)(s.116)
- Patron bana dayak atacak diye korkuyorum.(s.122)
- Çişi gelemeyen tek oymuş kalkmış o hırsla intihar etmiş.(s.131)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Herkes yemekteki domuz başının lezzetini öve öve bitirememiş.(s.62)
- Balın içine fare düşünce vazgeçtim.(s.104)
- Aletlerini temizlemek için idrar kullanıyormuş.(s.131)
- Yine yatağını batırması bi olmuş.(s.133)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Tam yemek yememeye alışmıştı ki ölüp gitti.(s.18)
- Bulamazsam onun yerine otuz yaşında köle bulur getirim.(s.22)
- Bırak da tanrı benim domuz gibi çalışan köleme yardım etsin.(s.53)
- Doktor: Bir yarın ölmüş senin.(s.115)
- İyi o zaman al bu işi de kapat çenenini.(s.118)

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Kendi evimdeyim istediğim gibi gürültü yaparım.(s.117)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

3.6.2. Yorum

Çocukların eşitliği ve gelişimi hakkına yer verilmeyen eserde, çocukların korunması hakkına yönelik ciddi ihlallere sebebiyet verecek şekilde kötü örneklerin yer edildiğini ifade ederek, bu eserin çocukların korunmasına yönelik okutulmasının sakıncalı tümceler içerdiği görülmektedir. Bazı sayfalarında bir de sakıncalı fotoğraflar da yer almıştır. Fıkra kitabı olarak güldürmek niyetiyle aslında kötü örnekler kötü ve ahlaka aykırı bir şekilde yer aldığından çocukların hak ihlalleri konusunda olumsuz

örneğini doğuracaktır. Büyümesi ve sağlığı hakkının korunmasına yönelik araştırma sonucunda çocukların hem kültürel anlamda olumsuz etkileneceği hem de sağlık hakkının ihlal edilmesine sebep olacak önerilerin yer aldığı görülmektedir. Çocukların aşığılanmasının önlenmesi konusunda araştırma neticesinde hakaretlerle dolu örneklerin varlığı çocuk haklarına yönelik çocuklarda ciddi sorunlar yaratacak tümceler tespit edilmiştir. Birlikte yaşama kültüne yönelik bencillik duygusu aşıl原因 bir tümcenin tespit edilmesi hak ihlallerinin yaşanmasına sebebiyet vermede pekiştirme görevi görmektedir. Diğer haklar ile ilgili olarak ise tespit edilecek tümceye rastlanılmadı.

3.7. Gezi

3.7.1. Evliya Çelebi-Yedi İklim Dört Bucak

a. Çocukların Eşitliği

- Gördüm ki vezirler, bakanlar, ileri gelenler, ve büyükler, hoş söz söyleyenlere, Şakacılara, gammazlara, ve boş boğazlara daha çok sevgi gösterirler. (s.12)

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- O zaman anladım ki bütün vezirler, bakanlar ve devlet işiyle uğraşanların huzurunda dalkavukluk yaparak şaka söylemek gerekiymiş..(olumsuz gelişme nedeni.)(s.22)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Halk üzerinde bir büyü okuyup üfledi. Herkes birbiriyle öpüşmeye başladı. (olumsuz gelişme nedeni)(s.36)
- İki çırağı da Akka kumluğuna gömdüler. Sabahleyin hamama girenler gördüler ki, sırtlanlar iki çocuğu mezarından iki keçi leşi çıkarıp yeşermiş..(olumsuz gelişme hakkı)(s.40)
- Yılda kırk elli kediyi gizlice öldürterek derilerini soydururlar.(olumsuz)(s.45)
- Hatta seksen yaşında güçsüz ve çelimsiz, lades kemiğine dönmüş uyuşturucu bağımlısı bir adama öyle bir ilaç yaparak onu iyileştirmiş.(her iki etkiye de açık)(s.53)
- Sonra uçkuru peştemalın altından çıkarıp bir şeyler mırıldandı.(olumsuz)(s.64)

- Şarabı, rakısı, sirkesi var.(olumsuz)(s.70)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

h. Çocuk Kültürü İlkesi

3.7.2. Yorum

Dönem eseri olarak gezi alanında seçkin eserlerden olan bu eserde eşitlik hakkının olmadığını ve seçkinlerin üstünlüğüne değinen tümce tespit edilmiştir. Çocukların gelişme hakkını zedeleyecek şekilde çağ dışı uygulamaların örneklendirildiği görülmektedir. Çocukların korunma hakkına yönelik olumsuz örnek olacak şekilde uygulamalar yapıldığı tespit edilmiştir. Çocuklarda anlaşılması güç bir şekilde insan haklarının ihlal edilmesi hak kavramı konusunda hem olumsuz etkide bulunduğu hem de tarihi bir bütün halinde genelleme hatasına da düşmesine neden olacaktır. Bazı kötü alışkanlıkların sıradanmış gibi yansıtılması çocuk haklarının ihlaline yol açmaktadır. Çocuk hakları sözleşmesinde yeralan diğer haklara yönelik tespitler yapılmamıştır.

3.8. Çocuk Tiyatrosu

3.8.1. Alastair Humphreys-Dünyayı Bisikletle Gezen Çocuk

a. Çocukların Eşitliği

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- Rahatsız edilmeden hayallere dalmak ne güzeldi. (s.11)
- Ben kaşif olacağım! Dünyayı dolaşacağım. (s.13)
- Ben her yere gitmek istiyorum! Her şeyi görmek istiyorum. (s.14)
- Annemle babam bana her zaman her şeyin mümkün olduğunu söyler ve bende buna inanıyorum. (s.15)

- Herkes dünyayı bisikletle dolaşmanın imkansızlığına dair kendi sebeplerini haykırıyordu.(s.18)
- Hepsine yanıldıklarını kanıtlayacaktı.(s.19)
- Hayallerini yaşamaya cesaret edecek ve bunu yaparken çok ama çok eğlenecekti!(s.19)
- Bazen kendimi yalnız ve korkmuş hissedip eve dönmek isteyeceğim. Ama çoğunlukla muhteşem maceralar yaşıyor olacağım. Buna değecek.(s.31)
- Öğrenmem gereken Fransızca kelimeler ve diğer dillerde öğrenmem gereken kelimeler.(s.39)
- Doğa hakkında pek çok şey öğrendim.(s.51)
- Dünyanın kuzey kısmında yıldızlara bakarak yönünü bulmak.(s.75)
- Baobab ağaçları Afrika ağaçları arasında en sevdiğim türdür.(s.104)
- Büyük başarılar büyük hayallerle başlar.(s.117)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Burada güvende olacaktı ve herkes onu kollayıp el üstünde tutacaktı.(s.7)
- Çölde hayatta kalmanın bir dizi yolunu öğrendim.(s.74)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Yanına sadece onsuz hayatta kalamayacağın şeyleri almalısın.(s.22)
- Tom tüm yolu bisikletle geçecekti.(s.47)
- Suyunu dikkatli bir şekilde tüketmelisin.(s.71)
- Bütün gece gözüne uyku girmede.(s.100)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Tom burada istenmeyen misafir olmamak gerektiğini aklının bir köşesine not etti.(s.8)
- Matematik problemlerini çözmek yerine uzaklarda macera arıyorsun.(s.12)
- Dünyayı nasıl dolaşacaksın? Daha araban bile yok.(s.17)
- Şimdiye kadar hiç kimse Tom' un bir şey başarabileceğini düşünmemişti.(s.18)
- En azından annesiyle babası büyük planına gülmemişlerdi.(s.20)
- Eğer bugün başlamazsa okulda ona gülen herkesle yeniden yüzleşmek zorunda kalacaktı.(s.29)

- Bu küçücük bisikletle bu kadar ülkeye mi gittin.(s.107)
- Dünya turu mu yapıyorsun bu bisikletle? Sen delisin dostum. (s.107)

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Yarın kuşların ötüşleriyle uyanır uyanmaz Türkiye'ye doğru yola çıkacağım. (s.44)
- İlginç evlerin yanı sıra Kapadokya' da yerden yükselen, tuhaf ve bir o kadar güzel kaya formasyonları olan peri bacaları bulunur. (s.49)
- İlk olarak insanlarla nasıl selamlayacağını öğrendi. (s.54)
- Ama tekrar insanlar arasında olduğu için de mutluydu. (s.80)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- Etiyopya'daki çocuklar, daha önce hiç Tom ve eşya yüklü bir bisikletine benzer bir şey görmemişlerdi. (s.83)

3.8.2. Yorum

Çocukların eşitlik hakkına yönelik tümce yer almayan bu eserde çocukların gelişme hakkına yönelik elde edilen tümcelerden hareketle çocuklarda cesaret geliştirmesiyle birlikte kendini gerçekleştirmesine yardımcı olabilecek ve hayallerini hayata geçirme konusunda destekleyici örneklerle çocukların haklarına yönelik olumlu tümceler elde edilmiştir. Çocukların okur olarak öğrenirken aynı zamanda yeni hayaller de kurabilecekleri ve seyahat özgürlükleri konusunda da hem bilgilendirici hem de yönlendirici anlamlara gelecek ifadelerin çocukların gelişme hakkının gözetilmesine yardımcı olacak bilgi sayfalarının da varlığı dikkate alınması gereken bir eserdir. Çocukların korunma hakkına yönelik sadece evde veya şehir merkezinde değil aynı zamanda her coğrafya da korunması gerekliliğini ifade edilmesi gerektiği tümcelerden ulaşılan sonuçlardandır. Çocukların büyümesi ve sağlığı hakkına dikkat edilmesi gereken bir diğer zaman ve yer ise seyahat halinde gerekliliklerin düşündürüldüğü tümceler tespit edilmiştir. Çocukların aşağılanması önlenmesi haklarının ihlal edildiği bir diğer duygu hayallerinin küçümsenmesi ve saygı duyulmaması halidir. Çocuk okurların özellikle bu ifadelerden sonra farkındalık oluşturacağı ve buna dikkat etmesi mümkün olacaktır. İster

çocuklar arasında isterse de yetişkinler arasında çocukları olumsuz etkileyecek bu tarz ifadelerden uzak kalınması getirilen bir diğer öneridir. Birlikte yaşama kültürüne yönelik tümcelerden hareketle Dünya'nın artık küçük bir köyden oluştuğu ve ulaşım vasıtalarının da gelişmesiyle diğer ülkelerden ve farklı dil, din, ırktan insanlarla karşılaşmanın muhtemel olduğu ve durum karşısında okur çocukların birlikte yaşama hazır olmasını sağlayacak tümcelere araştırma kapsamında ulaşılan verilerden olmuştur.

3.9. Bilmece-Tekerleme

3.9.1. Bayram Özkan-101 Bilmece 101 Tekerleme

a. Çocukların Eşitliği

- '...Zenginin elinde, fakirin dilinde...' (bilmece/para)(s.23)

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- '...Ben ne idim, samur kürklü bey idim. Felek beni şaşırttı, kızgın külde pişirtti.' (bilmece)(s.9)
- '...Mini mini birler, çalışkan ikiler, mavi gözlü üçler, dayak yiyen dörtler, misafirdir beşler, altılar altınımı çaldılar, yediler, yemeğimi yediler, sekizler, semizdirler, dokuzlar, doktor oldu, onlar bizi okuttu.(Tekerleme)(s.9)
- '...Öğretmeninin(annesinin) sözünden hiç çıkmaz!' (Tekerleme)(s.10)
- '...Sana aittir ama başkaları senden daha çok kullanır.' (Bilmece/İSİM)(s.10)
- '...Ağırlığım yok ama bütün gemileri batırırım. Bil bakalım ben neyim.' (Bilmece)/delik)(s.11)
- '...Bıldırcın budunu kaşır, bulduğunu bana taşır.' (bilmece/çatal) (s.21)
- '...Gökten bir karpuz indirmişler, on iki dilime bölmüşler on birini yemişler, birine haram demişler.' (bilmece/ramazan)(s.23)
- '...Görünmez ama dünyanın en rahat yastığıdır.' (bilmece/vicdan) (s.24)
- Biz onlara ders verelim derken onlarda bize ders vermişler, şimdi gidip onlara bir ders daha verelim de biz onlara ders verirken gelip bize ders vermek neymiş görsünler. (s.27)

- Ördek başını kaldırmış
Meyvaları çaldırmış,
Meyvacı defter çıbığını göster,
Kız nişanlın gelmiş çevreyi ister
Çevreyi yıkadım bahçeye serdim,
Bahçede güller ağzımda ballar,
Ben gider oldum duymasın eller.’(tekerleme)(s.32)
- Masal masal maliki,
Saydım baktım on iki.
Ocak, şubat mart
Sözünü iyi tart.
Nisan mayıs, haziran
Çalışkanlara hayran.
Temmuz, ağustos, eylül
Kimi düldül, kimi bülbül.
Ekim, kasım, aralık,
Süt içelim lıklık
Allı pullu aylar,
Birbirini kovalar.(tekerleme)(s.44)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- ‘...Hakkı haklıya Hakkını vermeyince haklı da Hakkı’nın hakkından gelmiş..’(s.7)
- ‘...Evli evine, Köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine..(tekerleme)’(s.19)
- Eğer bana sahipsen beni paylaşmak istersin, beni paylaşırsan bana sahip değilsindir. (s.26)
- Bil bakalım ben neyim?(bilmece/sır)(s.11)
- Kara oğlan sallanıp durur, düşerim diye korkar durur. (tekerleme)(s.31)
- Sen seni bil sen seni, bil sen seni, bil sen seni, sen seni bilmezsen patlatırlar enseni. (tekerleme)(s.34)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- ‘...Uykucu ülkü, ucu tüllü üç örtüyü ütüyü mi ütileyip de mi üstüne örtünmeli, üç örtünün ucunu tülleyip ütileyip de mi üstüne örtünmeli..?/tekerleme’(s.12)
- ‘...Katık oldum aşına,öp beni koy başına, beni nasıl öğütür sor değirmen taşına, her gün tazelenirim, her yemekte yenirim, ince ince dil beni, hadi kimim bil beni...’ (bilmece/ekmek)(s.20)
- Ellerim tombik tombik, kirlenince çok komik, kirli eller sevilmez, güzelliği görülmez, dişlerim bakım ister, hele saçlar hele saçlar, uzayınca tırnaklar, kirlenince kulaklar, bize pis derler pis derler. (tekerleme)(s.30)
- Anaya değmez, babaya değer, Halaya değmez, amcaya değer. İğneye değmez, ipliğe değer. Vallahi değmez, billahi değer.’/(bilmece/dudak) (s.26)
- Bu çocuğu gıdıkласak da güldürsek mi? Yoksa gıdıklasak da güldürmesekmi? /Tekerleme (s.28)
- El el emek
Hani bana yemek
Yemek gitti kediye
Bana geldi hediye,
Hediye mi aldılar
Beni yola saldılar
Çık çık ceviz,
Bu oyundan çıkın siz. (Tekerleme) (s.42)
- Ninni ninni ninnice
Akşam baban deyince
Hani yavrum deyince
Seni önüne koyunca
Ninni yavrum ninni
Ninni ninni hu ninni. (Tekerleme)(s.45)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Taka taka leylek
Hani bana gömlek
Gömleğimin yeni yok,

Mustafa' nın saçı yok. (Tekerleme)(s.33)

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- ‘...Ağzım minnacık
Burnum hokkacık
Yanaklarım elmacık
Gözlerim Boncuk,
Benim adım Çocuk...’(tekelerleme)(s.17)

3.9.2. Yorum

Çocukların eşitliği hakkının ihlal edilmesinde en fazla sorun yarattığı alan olarak zenginlik ve fakirlik kavramlarının ifade edildiği bilmecelere ulaşılmıştır. Bilmecelerimizin ve tekerlemelerimizin çocukların gelişimi hakkına yönelik geliştirici olumlu tümcelerin tespiti yapılmıştır. Çocukların korunma hakkına yönelik tümcelerden olumsuz ifadeler olsa dahi genel anlamda çocuk okurların gelişmesini sağlayıcı nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Bilmecelerimizden ve tekerlemelerimizden çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkına yönelik temel olarak çocukların fiziksel ihtiyaçlarının ön planda olduğu tümcelere ulaşılmıştır. Çocukların aşılanmasının hakkının ihlal edildiği ifadeden hareketle daha çok fiziksel özelliklerden dolayı ihlallerin yapılmasına neden olacak örneklerin olduğu görülmektedir.

3.10. Roman

3.10.1. Antoine De Saint Exupery-Küçük Prens

a. Çocukların Eşitliği

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- Büyükler bana yılanların içini dışını çizmeyi bir kenara bırakıp coğrafya, tarih, aritmetik ve dil bilgisiyle ilgilenmemi öğütlediler. (s.8)

- Daha 6 yaşında büyükler yüzünden resim kariyerime son vermek zorunda kaldım! (s.11)
- Yetişkinler gibi konuşuyorsun. (s.32)
- O zaman anlayamadım. Onu sözleriyle değil hareketleriyle değerlendirmeliyim. (s.38)
- O zaman kendi kendini yargıyorsun. Bu en zor olanı zaten. Başka birini yargılamaktan çok daha zordur insanın kendisini yargılaması. Bunu başarabilirsen, gerçek bir bilgesin demektir. (47)
- İnsanları arıyorum. Evcil ne demek. (s.80)
- Sadece evcilleştirdiğin kişiyi anlayabilirsin. (s.82)
- İşte sırrım çok basit: Gerçekleri yalnızca kalbinle görebilirsin. En temel şeyi gözler göremez. (s.85)
- Küçük prensin beni en çok etkileyen yanı, uyurken bile çiçeğine olan bağlılığı. O uyurken bile çiçeğine olan sevgisi, tüm benliğini bir kandil gibi aydınlatıyor. (s.92)
- İnsan ne aradıklarını bile bilmeden hızlı trenlerle oradan oraya koşturup anlamsızca dolanıyorlar. (s.93)
- Bununla birlikte aradıklarını tek bir gülde ya da birazcık suda bulabilirler. Ama gözler kördür. Yüreğiyle bakmalı insan. (s.95)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Boa yılanları avlarını bütün halinde yutarlar ve sonra altı ay süren sindirim süreci boyunca uyurlar. (s.7)
- O kutuyu iyice çizdin. Böylece geceleri onu ev olarak kullanabilecek. (s.17)
- İşin aslı küçük prensin gezegeninde diğer tüm gezegenlerde olduğu gibi iyi bitkiler ve kötü bitkiler varmış. (s.24)
- Aslında kaplanlardan korkmuyorum. Beni endişelendiren rüzgâr. Acaba bir siperlik var mı? (s.36)
- Gece beni bir fanusun içine koymayı istiyorum. Burası çok soğuk. Çok da rahat sayılmaz. (s.37)
- Çünkü çiçekler fanidir. Fani ne demek? (s.65)
- Çiçeğim her an yok olabilir. (s.66)

- Kendisini koskoca dünyaya karşı koruyabilmek için sadece dört tane dikenini var ve ben onu orada yapayalnız bırakıp gittim. (s.66)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Çocuklar, yetişkinlere karşı daima hoşgörülü olmak zorundalar. (s.21)
- Büyümek zorunda kaldığımdan olacak. (s.22)
- Kendime engel olamıyorum ki. Uzun yoldan geldim ve hiç uyuyamadım. (s.44)
- Biliyor musun canın her istediğinde dinlenebilmenin bir yolunu biliyorum galiba. (s.61)
- Arkadaşım olur musunuz? Çok yalnızım. (s.75)
- Su kalbe de çok iyi gelebilir. (s.91)
- Bana bu sudan verir misin? (s.95)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Önemli işlerim var. Önemli işlerim var deyip duruyor. Ve bu da onun kibrini şişirdikçe şişiriyor. Ama o bir adam değil bir mantar. (s.32)
- Küçük prensin kendisini ağlarken görmesini istemiyordu. Gerçekten gururlu bir çiçektir. (s.42)
- Tüm bunlar beni önemli bir prens yapmaya yetmez ki. (s.78)

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Eğer iyi bir çocuk olursan sana bir ip, bir de direk çizerim. Gündüzleri onu bağlarsın. (s.17)
- Gece temiz hava bana iyi gelecek. Ben bir çiçeğim. Ama ya hayvanlar. (s.42)
- Dünya, sıradan bir gezegen değil! Orada 111 kral (tabi ki zenci krallar da dahil), 7.000 coğrafyacı, 900.000 iş adamı, 7.500.000 ayyaş, 311.000.000 kendini beğenmiş yaşar.2.000.000.000 yetişkin yani. (s.67)
- Lütfen evcilleştir beni. (s.82)
- Seni evcilleştirmek için ne yapmalıyım. (s.83)
- Sonunda küçük prens tilkiyi evcilleştirdi. (s.83)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- Dahası eğer unutursam, sayılar dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyen o yetişkinler gibi olurum. (s.22)
- Büyükler hiçbir şeyi kendiliğinden anlamıyorlar ki onlara her zaman bir açıklama yapmak ne kadar da yorucu ve sıkıcı. (s.8)
- Ah küçük prens, senin o melankolik küçük dünyanı biraz anlamaya başladım. (s.28)
- Gizemli bir ülke şu gözyaşları ülkesi. (s.33)
- Yetişkinler gerçekten çok tuhaf. (s.48)
- Yoo hayır! Hani aylakların hayallere dalmasına neden olan o altın renkli küçük şeyler. Ama ben çok ciddiym! Hayallere dalacak zamanım yok! (s.54)
- Küçük prensin ciddi konular hakkındaki düşünceleri yetişkinlerden çok farklıydı. (s.57)
- Yetişkinler kesinlikle inanılmazlar! (s.57)
- Sadece çocuklar neyin peşinde olduklarını biliyorlar. (s.88)
- Olsun çocuklar anlarlar bence. (s.96)
- Hiçbir yetişkin bu sorunun ne denli önemli olduğunu anlayamaz. (s.109)

3.10.2. Yorum

Küçük Prens eseri hem yetişkinler tarafından hem de çocuklar tarafından en çok okunan eserlerin başında gelmektedir. Çocuklara özgü bir dil ve anlam özellikleri barındıran kitapta özellikle çocukların gelişim haklarına yönelik öncelikle çocukların anlaşılma ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi gerektiği ve gelişim haklarının ihlal edici şekillerde beklentiye girilmemesi gerektiğine yönelik çokça tümceye rastlanılmıştır. Çocukların gelişim hakları özgül dünyalarına olan saygıdan ileri geldiğini belirtmede fayda görülmektedir. Gelişim insan hayatındaki etkileri dikkate alındığında bütün bir hayat üzerinde etkili ve sağlıklı bir çevreye olan ihtiyacın yetişkinler tarafından sağlanması zaruridir. Bu sayede gelişim haklarına riayet edilmesi daha sağlıklı olacaktır. Çocukların korunması haklarına yönelik sınırlar belirlenirken özellikle çocuğun ilgileri, çevresindeki canlılarla olan hissiyatları ve bağlantı kurduğu bütün canlılarla olan iletişimleri dikkate alınarak korunmasının çerçevesi daha da geniş tutulmalıdır. Çocukların büyümesi ve sağlığı haklarına yönelik olarak fiziksel ihtiyaçları dikkat

alınmada çocuk ihtiyaçlarına dönük özen gösterilmesi gerekmektedir. Çocuğun büyümesi için elbette sadece fiziksel ihtiyaçları değil duygusal ihtiyaçlarının da karşılanması gereklidir. Çocukların korunması sadece fiziksel anlamda değil aynı zamanda onurlarının da korunması haklarının gözetimi önemlidir. Koruma altına alınan çocukların isteklerinin yerindeliğine göre uygun bir üslupla dönütlerin verilmesi aşağılanması önlenmesi hakkını korumasını sağlayacaktır. Birlikte yaşama kültürünün gereği olarak, birlikte yaşanılan bütün canlıların yaşama haklarının gözetilmesi bütün canlıların uyumlu birliktelik ortamı sağlayacaktır. Çocuk kültürü kendine has bir dil ve anlayış içerisinde gelişir. Çocukların dünyası ile yetişkinlerin dünyasının aynı önceliklerde olmadığına dikkat edilmedir. Yetişkinlerin kendi dünyalarında önemsedikleri her konunun çocuğa görecelik ilkesi dikkate alınarak, çocuklardan da beklenilmemesine dikkat edilmelidir. Çocukların isteklerinin çocuk kültürü çerçevesinde kaldığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Yetişkinler ile çocukların olaylara bakış açıları farklı olacağından çocuktan çocuk bakış açısı, yetiştikenden ise çocuğu anlamaya çalışan bakış açıları oluşturmaları çocuk kültürü ilkesinin gelişmesini de sağlayacaktır.

3.11. Ninni

3.11.1. Süleyman Bulut-101 Ninni

a. Çocukların Eşitliği

- İstanbul'dan gelir kaşık,
İçi dolu bal bulaşık,
Beyin kızı oğluma layık.(s.38)
- Aşağıdan gelir kayık,
İçi dolu halayık,
Beyin kızı sana layık,
Ninni oğluma, ninni!(s.112)

b. Çocukların Gelişme Hakkı

- Kaytancı kaytan dokur,
Yanında bülbül okur,
Adı güzel, kendi güzel evladım
Oturmuş kitap okur, ninni!(s.26)
- Nenni nenni nen olsun, Benim
oğlum alim olsun, Hem uyusun,
hem okusun,
Benim oğlum, elim olsun!(s.27)
- Karşı ki dağın eteği, Eteği
boyun yatağı,
Benim yavrum dert ortağı, Derdimin
ortağı yavrum, Gönlümün durağı
yavrum.(s.34)
- Karşıda sazlar, Dizilmiş
kazlar, Oğluma kurban,
Gelinlik kızlar.(s.60)
- Güzel oğlan güze doğru, Çıkıp
gider öze doğru,
Bir keklik vurmuş alıp gider, Gelin
kıza doğru, nenni(s.76)
- Dağ başı duman olu,
Bebekle yaman olu, Datli
dilin olusa,
Her derde derman olu.(s.108)

c. Çocukların Korunma Hakkı

- Hey kargalar, kargalar, Ceviz
dalını ırgalar, Haydi karga gir
işine,
Düşme oğlumun peşine, ninni! (s.24)

- K rklerin kabası hani, Bu
Çocuğun babası hani,
Nenni dedim uyutamadım,
Safalarda b y temedim, ninni! (s.32)
- Dandini dandini danalı bebek, Altına
pantol, üstüne yelek,
Hiç yaya gezmez bu nazlı melek, Ninni,
yavrum ninni, ninni! (s.41)
- Y kseğinde Köroğlu kayası,
Engininde Bolu ovası,
Ninni, ninni Kemal'in duası,
O da bize himmet etsin, ninni! (s.42)
- Ayda oğluma aydası, ninni!
Ne zaman değer faydası, ninni, Yaz
değmezse göz değer, ninni, Acele
etmesin babası, ninni. (s.45)
- Ninniler yaman olur,
Savrulur saman olur,
Babasız yavruların,
Hali pek yaman olur, ninni! (s.56)
- Benim yavrum mışıldar, Şafak
atar gün ışıldar, Dua eder
yaşıllar,
Nenni yavrum, neni yavrum. (s.63)
- Ninni desem yaraşıır ninni,
Mahalleyi dolaşıır ninni,
Mahallenin  ocukları,
Benim kızıma sataşıır Şimdi. (s.78)
- Oğlum gelir ilinden, Kılıcı
sarkar belinden, Kim
oğluma söz dese,
Yüreğim oynar yerinden. (s.125)

d. Çocukların Büyümesi ve Sağlığı

- Nen çalarım nennin gelsin,
Ala göze uyku gelsin, Benim
uyku senin olsun, Nen bebeğim
nen.(s.13)
- Nen çalsam büyür müsün? Bebek
olsan büyür müsün? Nennni beni,
nenni beni, Koy beşiğe salla beni,
Nenni, nenni,
Nenni bebek, uy!(s.14)
- Beşikleri çamdan Yuvarlandı
damdan, Anası pilav pişirmiş,
Oğlu durmaz aşırılmış, Ninni
yavrum, huu!(s.16)
- Oğlum oğlum at oğlum,
Beyaz ipek sat oğlum, Kızlar
dokusun onu, Sen üstünde sat
oğlum.
Ninni yavrum, ninni!(s.18)
- Gece uyur koynumda, Kolu
durur boynumda, Uyu
yavrum ninni,
Büyü yavrum ninni, ninni!(s.18)
- Dandini dandini daslarım, Ben
kızımı balla beslerim, Benim
kızım uyursa,
Kalkınca onu süslerim, ninni!(s.31)
- Kuyu başına vardım,
Kuyuya bakır saldı, Benim
tatlı yavruma,
Komşulardan süt aldım.(s.35)

- Uyuyacak yavrum, ninni,
Büyüyecek yavrum, ninni, Ninni
benim yavruma, ninni, Ninni ninni
ninnice,
Akşam baban gelince, Hani
yavrum deyince, Seni önüne
koyunca, Öpüp garnı duyunca,
Ninni yavrum, ninni, Ninni
yavrum, hu ninni, Yüzünü
güller bürüsün,
Ninni benim yavruma, ninni!(s.37)
- Benim yavrum büyüyecek Tıpış
tıpış büyüyecek, Lori lori,
lorimi!(s.40)
- Akdır oğlumun aklığı, Öter
dağların keklığı, Görmesin
oğlum yokluğu,
Nenni yavrum, nenni!(s.44)
- Karga karga kargalar, Ceviz
dalı ırgalar, Irgalamayın
kargalar,
Yavrum uyuyacak, ninni.(s.46)
- Karşı karşı ayvalıklar, Suda
oynar balıklar, Oğlum yüzünü
yıkayacak,
Havlu tutun halayıklar, ninni!(s.47)
- Çalı çırpı yuvası Mama
getir babası, Atta götür
anası,
Uyu yavrum, ninni!(s.50)

e. Çocukların Aşağılanmasının Önlenmesi

- Dandini dandini dan ister,
Darılmıştır dayak ister, Eşeğe de
binmez at ister,
Tatlı yemez börek ister, ninni! (s.55)
- Ok yayımı hazırlamam, Ben
oğlumu azarlamam, Hu, hu
Allah bir,
Sen uykular ver Allah, ninni! (s.62)
- İstanbul'dan gelir tatar,
Kamçısı göğre atar, Oğlanlar
yaramaz olur,
Kızım kucakta yatar, ninni! (s.64)

f. Çocukların Katılım İlkesi

g. Birlikte Yaşama Kültürü

- Nennisine nennisine,
Uyuyuversin annesine, Uyusun
da büyüüversin,
Gül doldursun çevresine. (s.46)
- Yolda gider iki kardeş, Kardeş
değil onlar yoldaş, Kırşehir'de
Hacı Bektaş
Onlar sana himmet etsin, ninni! (s.93)

h. Çocuk Kültürü İlkesi

- Bahçeye kurdum salıncak, Eline
verdim oyuncak, Ağzına verdim
somrucak, Haydi uyu yumrucak,
Ninni yavrum, ninni!(s.54)

3.11.2. Yorum

Ninni türünde en çok üzerinde durulan farklı sınıfsal ayrımlara rağmen çocukların eşitliği üzerinde hayallerin işlenmesidir. Özellikle çocukların farklı sınıfsal ayrımlara rağmen birlikte yaşama kültürü içerisinde yaşamı öğrenmelerini sağlayacak telkinlerin yer aldığı tümcelere ulaşılmıştır. Bebeklik hali önceliğiyle ifade edilen ninnilerin bebeklerin büyümesi ve sağlığı haklarının öncelikle fiziksel ihtiyaçlarının gözetilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Her bebeğin en iyi şartlara sahip olması gerektiği temennileri ağır basmaktadır. Bebeklerin korunmasının sadece fiziki ihtiyaçlarla değil aynı zaman aynı zaman çevresel tehlikelerden korunması sağlanarak bu hakkın teslimi gerçekleşecektir. Sağlıklı bir büyüme hakkı her bebeğin en temel hakkıdır. Bu bağlamda iyi bir iletişim yöntemi bebeklerin korunmasını da sağlayacaktır. Özellikle bebeklik çağından itibaren aşağılanmanın önlenmesi konusunda rencide edici hitaplardan kaçınılması okul öncesi dönemden itibaren sağlıklı bir kişilik gelişimini de sağlamış olacaktır. Bebeklerin öncelikle büyüklerinden gelenek ve göreneklerine göre söylenen ninni ortamında büyümesi birlikte yaşam için ön hazırlık görevi işlevini görmesini sağlayacaktır. İlk çocukluk çağı olarak da adlandırdığımız bu dönemden itibaren çocuk kültürüne uygun oyunlarla büyümesinin sağlanmasını teşvik edici dörtlüklerin tespiti yapılmıştır

TARTIŞMA

Araştırmada ‘Çocuk edebiyatı’ nın çocuk hakları bilinci kavramına olumlu etkileri değerlendirilse de olumsuz etkilerinin de olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bu bağlamda son dönemde yayımlanan bazı çocuk edebiyatı ürünlerinde şiddete yönlendiren ifadelerin de varlığı bu konunun dikkat edilmesi gereken hassas bir konu olduğunu göstermektedir.

Bu durum çocuk edebiyatı yazınına ilgiyi azaltmıyor aksine bir artış da söz konusudur. Şirin, (2019)’e göre Türkiye’de ve Dünya’da çocuk edebiyatına ilginin birçok nedeni sıralanabilir. Bunlar arasında en can sıkıcı olan ise bu alanın kolay bir yazarlık ve çizerlik biçimi olduğunun sanılmasıdır. Yıllar içinde bu konuda görüş açıklayan ve yazı yazarların çok az muhatap bulduğu söylenebilir. Bu alanın kültürü için yaptığımız çalışmaları görmezlikten gelen, ideolojik ve kişisel takıntıları ve ticari tutkuları nedeniyle tavır takınanlar ise hiç de az değil. Bu ideolojik ve kişisel takıntılara aldırmandan çocuğu, haklarını ve edebiyatını savunmaktan geri durmayacağını bilmesi yeterlidir. Çocuk edebiyatından yararlanarak çocuk hakları bilinci kazandırılmasını savunmakla çocuk edebiyatı metinlerinin seçimine dikkat edilmesi gereklidir. Özellikle şiddet kavramının bazı metinlerde bariz bir biçimde dışa vurumu hakların ihlallerini gündeme getirmektedir. Şeker Portakalı kitabında geçen şu ifade: ‘Dünyanın en iyi insanı sensin. Senin yanındayken beni kimse azarlamıyor ve günışığının yüreğimi mutlulukla dolduğunu hissediyorum.’ (Şeker Portakalı/José Mauro de Vasconcelos). Şiddet kavramının çocuk dilinden anlatılması, çocuklarda kaygılara da neden olması sonuçlarını ortaya çıkarması olağan hale gelmiş olur. Doğan Cüceloğlu’nun korku kültüründe yetişen çocuk yaklaşımı şöyledir: “Çocuğun karakteri varoluşçu kültür ortamında oluşmaya başlarsa kendini kolayca bilecek, fark edecektir. Çocuk korku kültüründe büyüyorsa potansiyeli ne olursa olsun, kalıp içine girmekten kurtulamaz.” Çocuk, varoluşçu kültürde özneleşirken, korku kültüründe nesneleşir. Korku kültürünün başat belirleyicisi ise şiddettir. Şiddet, çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Dünya Sağlık Örgütü’nün çocuk istismarı tanımı şöyledir: “Çocuğun sağlığını, bedeni ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz açıdan etki altına alan bir yetişkinin davranışları çocuk istismarı şeklinde ifade edilir.” Dünyada henüz evrensel anlamda geçerliliği olan bir istismar tanımı yapılamamıştır. Bunun nedeni, çocuk istismarının ülkeden ülkeye değişen kültürel anlama değişiklikleridir. Farklı kültürler yönünden bakıldığında, her kültürün değerlerinden, uygulama şekillerinden ve baskıcı çocuk tutumlarından kaynaklanan problemler nedeniyle de dünyanın tamamında geçerli bir çocuk istismarı tanımı yapılamamaktadır.

Şiddeti örnek alan çocukların, kavgacı, haşarı, geçimsiz çocuk tiplerinin çözüm arayışlarında şiddet belirleyicidir, bu çocuklar problemlerini şiddetle çözme düşüncesini benimseyebilirler. Çekingen çocuk tipiye, şiddet ve saldırgan konulu yayınları izledikçe korkabilir, içe kapanabilir, kâbuslar görebilir. Bu çocuklar şiddeti “öğrenilmiş çaresizlik” şeklinde de algılayabilir. Bu da çocuğun güven duygusu ve özgürlüğünü kaybetmesinin nedenlerindendir.

Sesli, görüntülü ve yazılı yayınlardaki şiddetin, şiddeti tekrar ortaya çıkaracağı ve özendireceği fikri yanında, bir tür temizlemeye yol açarak olumlu etkiler yaptığına dair araştırmalar da bulunmaktadır. Kız çocuklarına göre erkek çocukların daha saldırgan olmalarına rağmen, kız çocuklarının şiddet karşısında daha çok olumsuz etkilendikleri de gelişim uzmanlarının vardığı önemli sonuçtur. Burada koruyucu yaklaşım kadar, gelişmeci yaklaşımı dikkate alarak şu sonucu elde edebiliriz: Çocukların büyüme ve gelişme dönemlerinde, anne, baba, okul, sosyal çevre ve iletişimde olmalarının amacı, şiddeti ortaya çıkaran değil, çocuğun gerçeği ile uyumlu şekilde yaşama yollarını çocuğa öğretmektir. Gerçek hayattaki somut şiddet, edebiyata soyutlanarak aktarılsa bile, her çocuk bunun farkına ulaşamaz. Edebiyat, şiddeti benimsemiş bir çocuğa şiddeti artırıcı etki de bulunabilir. Kitap, çocuğun gücüne dair harekete geçirici bir görevi yerine getirebilir. Pal Sokağı Çocukları romanını okuyan bir çocuk şiddeti örnek alıyorsa, bu çocuğun sokak çetesi kurma olasılığı çok daha fazladır. İçe kapanık diğer bir çocuk için ise aynı kitap edebiyatın baskı aracına dönüşebilir. Kitabı okuyan çocuk, grup içinde yer almaktan uzaklaşabilir, korkabilir, kâbuslar görmesi olasıdır. Bu açıdan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ nin 19.maddesinde bulunan “zihinsel saldırı” kavramını edebiyata taşıyan şiddeti anlamaya yönelik anahtar kavram şeklinde görebiliriz. Hangi tür şiddet olursa olsun, her tür şiddet çocuk ve yetişkinleri değişik aşılardan etki altına alır. Aynı biçimde masalda, çizgi romanda, gerçek yaşamda geçen bir öykünün ya da fantastik bir romandaki şiddetin etkisi farklılık gösterebilir. Çocukların en çok etkilendikleri şiddet şekli, sevdikleri kahramanların etki altında kaldıkları şiddet çeşididir.

José Mauro de Vasconcelos'un *Şeker Portakalı*'nin kahramanı Zezé verilecek en iyi örnektir: Zezé, sosyal çevresi tarafından dövüldükçe, okur, acıma duygusuyla kendini Zezé'ye yakın görür. Çocuk okuyucunun dövülen kahramanla özdeşleşmesi büyük okura göre daha kolay gerçekleşmektedir. Yazar, Zezé' nin karşı karşıya kaldığı şiddeti olumlu gören bir tutumu olumlu görmediği hâlde, şiddet sahnelerinin anlatıldığı bölümlerde eser, edebiyatın baskı aracına dönüşmekten kendini alamaz. *Şeker Portakalı* yetişkin edebiyatı örneğidir, eserin kahramanı Zezé çocuk olduğu için çocuklar tarafından da okunmaktadır. Bu ikili yapısı nedeniyle kitabın çocuk ve yetişkin yönlerinden farklı açılardan değerlendirilmesi gerekir.

Çocuk edebiyatı kitaplarının çocuklar üzerinde olumlu etkilerine paralel hazırlanan ve masallar (İşnas, 2011)'ın 'Masal türünün çocuktaki kavram gelişimine etkisi üzerine bir araştırma (Cahit ZARİFOĞLU örneği)' nde değindiği: 'Zarifoglu'nun masallarında sıklıkla bulunan ve okura edindirilmesi amaçlanan kavramların birçoğu istenen seviyede ve olumlu yönde gelişim sağlamıştır. İncelenen kavramlardan; "öz disiplin, özgüven, kanaatkârlık, sorumluluk, vefa, duyarlılık, dostluk, yaşama sevinci, doğa ve hayvanseverlik, yardımseverlik, iyilikseverlik, çalışkanlık" kavramları olumlu açıdan gelişim göstermiştir. Ancak "hoşgörü, merhamet, zamanı verimli kullanma" kavramları gelişim göstermeyen kavramlardır. Bu kavramların gelişim göstermeme nedenleri; masalların sözcüğün temel anlamına değil de eş anlamına yönlendirdiği, okuma alışkanlığı olan öğrenci ile okuma alışkanlığı olmayan öğrencinin sözcüğü anlamlandırma farkı bulunmaktadır.' İfadeleriyle masal türü ile kavram gelişimine dair çocuk edebiyatının etkilerini değerlendirmek yönünden araştırmamız ile paralel olumlu etkileri değerlendirilmiştir. Masalların eğitimde kullanılması noktasında (İşnas, 2011): 'Masallar birçok alanda eğitimsel işleve sahiptir. Bu eğitimsel işlevlerin hangi alanlarda ve nasıl kullanılacağı hakkında şunlar söylenebilir: Öncelikle okul öncesi eğitimde temel yeteneklerin edindirilmesinin ardından Türkçe eğitiminin hemen her alanında birçok uygulamada etkin bir araç şeklinde kullanılabilir. Okul öncesi çocuklarının öncelikle dinleme yeteneklerinin gelişimini sağlamak için, anlatıcı aracılığıyla ya da kaset, CD vb. eğitim materyalleri ile masal dinletme çalışmaları mümkündür. Türkçe dersinde, derse başlamadan önce istekli hale getirme çalışmalarında, dersin sonunda sesli okuma veya etkin dinleme çalışmalarında masallara yer verilebilir. Dinleme yeteneğini geliştirmesi amacıyla; incelenen masal yeteneğini sorular sorulması etkinliği veya masalın dinleme esnasında önemli görülen noktalarında durulup öğrencilere sorular yöneltmesi etkinlikleri yapılabilir.

Bu etkinlikler aynı zamanda dikkati toplama gücünü ve hafızayı da geliştirici etkinliklerdir. Araştırmada incelenen masalların sesli – sessiz okutulması, okuma tiyatrosu yöntemine uygun olarak öğrencilerin her bir masal kahramanının yerine geçip masalı okumaları imkanı verilebilir. Bu uygulamalarda diksiyon, vurgu ve tonlama yapmayı geliştirirken öğrencideki özgüven ve duygudaşlık yeteneğini de olumlu açıdan etkilemektedir. Zarifoğlu’nun incelemek amacıyla ele alınmış masallarını yazma yeteneğini geliştirmek için kullanırken; yarım bırakılmış bir masala devam etme, masal haritası çıkarma etkinliği ile masal oluşturan temel unsurların çıkarma, verilen görsellerden masal oluşturma uygulamalarından faydalanılabilir. Bu uygulamalar, öğrencilerin kendini yazılı ifade etme yeteneğini, yorumlama gücünü, hayal gücünü kullanmasını, öğrendiği farklı kelimelerle beraber ana dilini etkili ve güzel bir biçimde kullanma yeteneğini geliştirecek uygulamalardır.’

Gençlerin, soyut düşünme becerisine ergenlik çağında ulaştıkları bilinmektedir. Gençler bu çağda tümevarım ve tümdengelim yoluyla akıl yürütür, soyut kavramları kavrayarak etkili bir şekilde kullanabilirler. Kendi ahlak ilkelerini kendileri seçer; adalet, eşitlik ve insan hakları gibi soyut kavramlar üzerinde fikir yürütmeye başlarlar (Senemoğlu, 1997).

Gençlik çağının en önemli ilgilenilen durum, karakterin kanıtlanması ve bağımsızlığın elde edilmesi çabasıdır. Özveri, bir amaca dönük, o amacı yüceltme ve başarma arzusu, gencin karakterinin gelişmesinin önemli niteliklerindendir. Gençlik çağında yaşanan bu problemlerin çözümünde edebiyattan etkili bir yöntem olarak faydalanılabilir (Sever, 1995). Bunlardan hareketle, ortaöğretim çağında olan gençlerin gelişimsel nitelikleri yönünden soyut düşünme çağına geçtiği ve bu dönemde insan hakları gibi soyut kavramlarla düşünmeye başladıkları görülmektedir.

Ortaöğretimde okutulan “Türk Edebiyatı” ile “Dil ve Anlatım” derslerinde gençlere okumaları için önerilen romanlarda insan hakları içeriğinin seviyelerinin araştırıldığı ve Karaman Kepenekçi ve Aslan (2013)’ a ait olan: ‘Ortaöğretim Okullarına Önerilen 100 Temel Eser’deki Romanlarda İnsan Hakları Üzerine Bir Çözümleme’ araştırması sonucunda ilk dikkat edilen nokta, romanlarda en fazla “barış” ve “hak” ile ilgili içeriklerin yer almasıdır.

Bu veriler Karaman-Kepenekçi ve Aslan (2011)'ın "Türk Edebiyatı" ile "Dil ve Anlatım" ders kitaplarında insan haklarının yer edinme seviyesini ortaya koymak üzere yapmış olduğu araştırmanın verileriyle de örtüşür özelliklerdedir. Bahsedilen araştırmada da en yüksek kavram puanlarına "hak" ve "barış" alt başlıklarına ait olduğu görülmüştür. Aynı biçimde, Karaman-Kepenekçi (1999: 168)'nin lise ders kitaplarını incelediği bir araştırma ile Aslan ve Karaman- Kepenekçi (2008: 101-124)'nin Türkçe ve Fransızca ders kitaplarında insan haklarına yönelik yaptıkları çalışmada da en yüksek, "hak" alt kavramı ortaya çıkmıştır.

Romanlarda insan hakları içeriğine özellikle hak ve demokrasi kavramı en çok Kemal Bilbaşar'ın "Cemo" adlı eserinde yer aldığı tespit edilmiştir. Yazar, bu eseriyle 1967 yılında Türk Dil Kurumu roman ödülünü kazanmıştır.³ "Cemo", içeriğini Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Cemo adlı bir kızın hayatından almaktadır. Destansı bir kurgusu olan eserde, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki ağalık sistemi, bu sistemde hayat süren yoksul insanların vaziyeti ve özgürlük savaşı, aşiret hayatının töreleri, değişik inançlar, siyasal hayat ve özellikle erkek ve kadın ilişkileri gerçekçi bir anlatım yöntemiyle işlenmiştir. Kurdakul, "Cemo" için şunları ifade etmektedir: "Cemo, Doğu Anadolu'da kâğıt üzerinde kalan yasaların haricinde kalan insanların romanıdır. Köyleri, meraları ile birlikte alınıp satılan bu insanlar masalsı bir biçimde sergilenirler." Behçet Necatigil'in (Varlık, 1983) ifadesiyle, Cemo'nun "canlı, deyimli, şiirli bir dil ve anlatımla yaratılmış, tamamıyla yerel özellikleri" Kemal Bilbaşar'ın sanatında var ettiği en belirgin farklılık olmalıdır."⁴

Romanlarda insan hakları konusuna ve özellikle barış kavramına ikinci sırada Samim Kocagöz'ün "Kalpaklılar" isimli eserinde yer aldığı görülmüştür. "Kalpaklılar", tarihimizin önemli bir kısmına şahitlik eden gerçek kahramanların da bulunduğu hem destansı hem de belgesel bir roman özelliği taşımaktadır. Eser, ismini Kuvayı Milliyecilerin simgesi olarak kabul edilen kalpaktan almıştır. Eserden, Kurtuluş Savaşı çağında İzmir'in düşman askerlerince işgali, zorluk ve yoksunluklara rağmen Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi'ni yapması, Damat Ferit Paşa'nın Milli Mücadele'ye karşı düşmanla işbirliği yapması konu edilmektedir. Kalpaklılar 'da barış kavramının çokça bulunmasının en önemli nedeni, yukarıda da ifade edildiği gibi, eserin konusudur; çünkü romanda İzmir'in işgalinden itibaren Kurtuluş Savaşı çağı; dolayısıyla kitapta; bağımsızlık hareketi, iç ayaklanmalar, düşman işgali gibi içerikler işlenmiştir.

³ <http://www.insanokur.org/?p=17316>

⁴ <http://www.kemalbilbasar.com/Cemo.htm>

Romanlarda insan hakları konusuna özellikle özgürlük ve adalet kavramı dördüncü sırada Aziz Nesin'in 1977 yılında yayımlanan "Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz?" isimli eserinde yer edinmiştir. Yazar bu eseriyle 1978 yılında Madaralı Roman ödülünü almıştır.⁵ Eserde nüfus cüzdanı dahi olmayan ve devlet kayıtlarında ölü görünen Yaşar isimli birinin bürokratik engeller nedeniyle başından geçen olumsuz durumlar alaysı bir dille konu edinmiştir. Resmi kayıtlarda yaşamıyor görünen Yaşar'ın başına gelen haksızlıklar ve bu haksızlıklara karşı çıkmak için mahkemelere gitmesi, dava, duruşma ve tanıklara ilişkin içeriklerin olması, kitapta adalet kavramının yüksek çıkmasının en önemli nedenlerindendir. Eserde özgürlük kavramının çokça çıkmasının nedeni ise büyük bir ihtimalle, eserin kahramanının cezaevinde yaşadığı olayların ele alındığı içeriklerden dolayıdır.

Romanlarda yer alan insan hakları konusuna, özellikle barış kavramına beşinci sırada Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1932 yılında yayımlanan "Yaban" isimli romanında bulunmaktadır. Romanda barış alt kategorisinin diğer alt kategorilere göre daha çok yer almasının nedeni, romanda anlatılanların Kurtuluş Savaşı döneminde geçmesidir. Eserde, Ahmet Celal adlı subay, sağ kolunu yitirdikten sonra eski neferi Mehmet Ali'nin Eskişehir yakınlarında bulunan köyüne gelir. Köyde yabancı olduğu için köylülerce dışlanır ve "yaban" olarak isimlendirilir. Ahmet Celal, bu eserde köylülerle ilgili gözlediklerini anlatır. Onların cahilce davranışlarını ve Kurtuluş Savaşı'na olan duyarsız davranışlarını büyük bir üzüntüyle anlatır; ancak köylünün bu durumunun suçlusu olarak, Türk aydınının köylüyü ihmal etmesinde görür. Romanlarda "hoşgörü" kavramına en fazla Sabahattin Ali'nin, 1937 yılında yayımlanan "Kuyucaklı Yusuf" isimli eserinde yer almıştır.

⁵http://tr.wikipedia.org/wiki/Aziz_Nesin

Gerçeklere dayalı Türk romanlarında önemli misalleri arasında yer alan ([http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabahattin Ali](http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabahattin_Ali)) eserde yazar, bir taraftan normal halk bir taraftan zenginler diğer yandan da yoksul insanla olarak Anadolu coğrafyasında hayat sürenleri, hayata bakış açılarını ve hayat şekillerini konu edinir. Baş karakteri Yusuf vasıtasıyla yazar, kent hayatına ve kentlilere yabancılığı konu edinir. Eserde hoşgörü kavramının diğer romanlara göre çokça yer almasının nedeni, kitabın içeriğiyle doğrudan alakalıdır. Bilinen bir ifadeyle, ilçe kaymakamı Selahattin Bey' in, sonbahar gecesi eşkıya saldırısına uğramasıyla annesini ve babasını kaybeden Yusuf' u gözetmesi ve Yusuf' a her zaman anlayışla yaklaşmasını, kitapta yer alan bazı kişilerin hoşgören ve anlayışla yaklaşan davranışları hoşgörü kavramının çokça yer almasının en önemli nedeni olarak değerlendirilir.

Bu ifadelerden hareketle savunduğumuz insan Haklarına yönelik çocuk edebiyatı iyi davranışlar edinidirmede etkili bir yöntem olmakla birlikte eserlerin özensiz seçilmesi halinde şiddet başta olmak üzere çocuk hakkı ihlallerinin meydana gelmesinde rol oynayabileceklerinin olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ancak edebiyatın ve özelde çocuk edebiyatının insan hakları kavramı ve değerler eğitimi noktasında eğitim aracı olarak etkili bir yöntem olduğu konusunda hem fikir olduğumuz araştırmacılarla birlikte, özenle seçilmesi gerektiğini savunan araştırmacılar ile ortak paydada olduğumuz gerçeğini bu araştırma ile ortaya koyulmuş oldu.

SONUÇ

Bu araştırma kapsamında 2019 yılında en çok satılan on bir (11) çocuk kitabı, alan yazın taraması yapılarak Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde belirlenen 8 temel hak bağlamında değerlendirilmiştir. Araştırma ile birlikte, çok satan çocuk eserlerinde çocuk haklarının duyumsatılmasına yönelik mesajların yer aldığını ve bu mesajların bazen doğrudan (açık), bazen de dolaylı olarak (örtük) olarak duyumsatıldığı tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamında belirlenen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde temel 8(sekiz) hak olan çocukların eşitliği, çocukların gelişme hakkı, çocukların korunma hakkı, çocukların büyümesi ve sağlığı hakkı, çocukların aşağılanmasının önlenmesi hakkı, çocuğun katılım ilkesi, birlikte yaşama kültürü, çocuk kültürü ilkesi haklarına dönük tarama çalışmaları yapılmıştır. Bu bağlamda elde edilen veriler incelendiği zaman:

- Az Gittik Uz Gittik Kitabında; Çocuğun eşitlik hakkı 2, çocuğun gelişme hakkı 0, çocuğun korunma hakkı 3, çocuğun büyümesi ve sağlığı 2, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi hakkı 2, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşama kültürü 3, çocuk kültürü ilkesi 0 tümce elde edilmiştir.
- Hababam Sınıfı Kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 0, çocuğun gelişme hakkı 13, çocuğun korunma hakkı 9, çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkı 6, çocuğun aşağılanmasının hakkı 16, çocuğun katılım hakkı 0, çocuğun birlikte yaşam kültürü 4, çocuk kültürü ilkesi 3 tümce elde edilmiştir.
- Gece Uçuşları kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 10, çocuğun gelişme hakkı 7, çocuğun korunma hakkı 28, çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkı 7, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 6, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşam kültürü 1, çocuk kültürü ilkesi 11 tümce elde edilmiştir.
- Yedi İklim Dört Bucak kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 1, çocuğun gelişme hakkı 1, çocuğun korunma hakkı 6, çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkı 0, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 0, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşama kültürü 0, çocuk kültürü ilkesi 0 tümce elde edilmiştir.
- Zaman Bisikleti kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 0 çocuğun gelişme hakkı 12, çocuğun korunma hakkı 4, çocuğun büyümesi ve sağlığı 7, çocuğun

aşağılanmasının önlenmesi 11, çocuğun katılım ilkesi 5, çocuğun birlikte yaşama kültürü 7, çocuk kültürü ilkesi 2 tümce elde edilmiştir.

- Dünya'nın En Eski Fıkra kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 0, çocuğun gelişme hakkı 0, çocuğun korunma hakkı 13, çocuğun büyümesi ve sağlığı 4, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 5, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşam kültürü 1, çocuk kültürü ilkesi 0 tümce elde edilmiştir.
- Küçük Prens kitabında: Çocuğun eşitliği hakkı 0, çocuğun gelişme hakkı 13, çocuğun korunma hakkı 8, çocuğun büyümesi ve sağlığı 7, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 3, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşama kültürü 6, çocuk kültürü ilkesi 11 tümce elde edilmiştir.
- Dünyayı Bisikletle Dolaşan Çocuk (Afrika Yolunda) kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 0, çocuğun gelişme hakkı 13, çocuğun korunma hakkı 2, çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkı 4, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi hakkı 8, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşama kültürü 4, çocuk kültürü ilkesi 1 tümce elde edilmiştir.
- 101 Bilmece 101 Tekerleme kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 1, çocuğun gelişme hakkı 11, çocuğun korunma hakkı 6, çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkı 7, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 1, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşama kültürü 0, çocuk kültürü ilkesi 1 tümce elde edilmiştir.
- Abartma Tozu kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 1, çocuğun gelişme hakkı 7, çocuğun korunma hakkı 7, çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkı 6, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 9, çocuğun katılım ilkesi 1, çocuğun birlikte yaşama kültürü 4, çocuk kültürü ilkesi 11 tümce elde edilmiştir.
- 101 Ninni kitabında: Çocuğun eşitlik hakkı 2, çocuğun gelişme hakkı 6, çocuğun korunma hakkı 9, çocuğun büyümesi ve sağlığı 13, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 3, çocuğun katılım ilkesi 0, çocuğun birlikte yaşama kültürü 2, çocuk kültürü ilkesi 1 tümce elde edilmiştir.

Kitapların geneli incelendiğinde çocuğun eşitlik hakkı 17, çocuğun gelişme hakkı 81, çocuğun korunma hakkı 95, çocuğun büyümesi ve sağlığı hakkı 63, çocuğun aşağılanmasının önlenmesi 69, çocuğun katılım ilkesi 6, çocuğun birlikte yaşam kültürü 32, çocuk kültürü ilkesi 43 tümce olmak üzere kategorik olarak dağılım göstermiştir. Bu verilerden hareketle incelenen 11 kitapta en çok 95 tümce ile çocuğun korunma hakkı en

çok, çocuğun katılım ilkesi 6 tümce ile en az olmak üzere içerik kapsamında oldukları saptanmıştır. Bu tümceler her kategoride olmak üzere olumlu veya olumsuz olarak etki bırakabileceği kanaatine varılmıştır. Haklara göre eserlerden elde edilen tümce sayıları şu şekilde gösterilebilir.

Tablo 2. Kitaplardan Elde Edilen Tümce Sayıları

KİTAPLARDAN ELDE EDİLEN TÜMCE SAYILARI								
ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE YER ALAN TEMEL HAKLAR								
KİTAP ADI	1.ÇOC UĞUN EŞİTLİ K HAKKI	2.ÇOC UĞUN GELİŞ ME HAKKI	3.ÇOCU ĞUN KORUN MA HAKKI	4.ÇOCU ĞUN BÜYÜM ESİ VE SAĞLIĞ I HAKKI	5.ÇOC UĞUN AŞAĞI LA N- MASIN IN ÖNLE NM ESİ HAKKI	6.ÇOCU ĞUN KAT ILI M İLKE Sİ	7.ÇOCU ĞUN BİRLİKT E YAŞAMA KÜLTÜR Ü	8.ÇOC UK KÜLTÜ RÜ İLKE Sİ
AZ GİTTİK UZ GİTTİK	2	0	3	2	2	0	3	0
HABABAM SINIFI	0	1 3	9	6	1 6	0	4	3
GECE UÇUŞLARI	10	7	28	7	6	0	1	11
YEDİ İKLİM DÖRT BUCAK	1	1	6	0	0	0	0	0
ZAMAN BİSİKLETİ	0	1 2	4	7	1 1	5	7	2
DÜNYANIN EN ESKİ FIKRA KİTABI	0	0	13	4	5	0	1	0
KÜÇÜK PRENS	0	1 1	8	7	3	0	6	11
DÜNYAYI BİSİKLETL E DOLAŞAN ÇOCUK(AF RİKA YOLUNDA) 101 BİLMECE 101 TEKERLEM E	0 1	1 3 1 1	2 6	4 7	8 1	0 0	4 0	1 1
ABARTMA TOZU	1	7	7	6	9	1	4	11
101 NİNİ	2	6	9	13	3	0	2	1
TOPLAM TÜMCE SAYISI	17	81	95	63	69	6	32	43

ÖNERİLER

Genel olarak çocuk edebiyatının çocukları hakları konusunda farkındalık yaratabilmesi noktasında önerileri sıralayacak olursak:

- a- Edebiyat veya özelde çocuk edebiyatından faydalanılması için hem zihinsel hem de ilgilerinin odaklanabildiği gelişim döneminden sonra insan hak ve hürriyetleri kavramlarına değinilmeye başlanması yerinde uygulama olabilir.
- b- Öncelikle okul öncesi dönemden itibaren oyun roller bağlamında insan haklarına yönelik etkinlikler planlanabilir.
- c- Okuma çalışmalarının belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra gereksiz ve amaçsız kalıp ifadeler yerine eğitici yönü yüksek öğretim kalıplarıyla temel eğitime başlanılabilir.
- d- Türkçe ve Edebiyat derslerinde kazanımlar belirlenirken İnsan Hakları başlığı oluşturulup kazanımlarının da öğretim programına eklemlenmesi ve sarmallık ilişkisi kurularak diğer ders programlarına dâhil edilmesiyle İnsan Hakları bilincinin yerleşmesi sağlanabilir.
- e- İnsan eğitiminin her konuda önemli olduğu ve buna bağlı olarak öğretim müfredatımızın ilişki içerisinde bu konuya daha fazla alan açabilmesi ve özellikle sosyal bilimler ve dil eğitimi dersleri içerisinde yeterli düzeyde yer almaları sağlanmaya çalışılmalıdır.
- f- Çocuk Edebiyatı eserleri seçilirken resmi kurumlar tarafından onaylı olmalarına dikkat edilmesine özen gösterilerek seçilmesi faydalarını elde etmenin yanında zararlarından da korunmayı sağlayabilir.
- g- Yazarlarımızın ve yayınevlerimizin çocuk kitapları konusunda özellikle hangi yaştaki çocuklara göre olduğunun kitap üzerinde açıkça belirtilmesinde fayda görmekle birlikte seviyesine uygun olmayan eserlerin ebeveynler tarafından kontrollü bir şekilde elde etmelerini de sağlayacaktır.

h- Bu araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda, alanda yapılacak yeni çalışmalar için bazı oneriler sunulabilir. Bu bölümde yer alan oneriler  başlık altında sunulmuştur:

- Bilimsel alışmalar
- ocuk kitapları
- Yazarlar, aileler ve ğretmenler

A. Bilimsel alışmalar için oneriler:

1. Bu araştırma kapsamında 2019 yılında çok satılan ocuk kitaplarından 11'i (on bir) incelenmiştir. Diğerk kitaplar da ocuk hakları/insan hakları açısından örneklem artırılarak incelenmelidir. Böylece araştırmadan elde edilen bulguların genellenebilirliğı artırılabilir.
2. Türkçe ders kitabındaki metinler de ocuk haklarının varlığı ve sunuluş biçimi açısından incelenebilir.

B. ocuk Kitapları için oneriler: Bu araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda, ocuk kitaplarının; ocuğaa göre, onun anlam evrenine uygun, yknebileceğı, duyarlıklar edinebileceğı biçimde kurgulanması için bazı önemli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamdan yola çıkarsak; 1.ocuk haklarının iyi yapılandırılmış karakterler ve olaylar aracılığıyla duyumsatılması, 2.Hak, eşitlik, bağımsızlık ve adalet gibi önemli ocuk haklarının de ocuk kitaplarında işlenmesi onerilmektedir.

C. Yazarlar, Aileler ve ğretmenleriinoneriler: 1. Yazarların, yapıtlarında ocuk haklarının önemini örtük olarak duyumsatması, 2. Aileler ve öğretmenlerin çocuklarına/ öğrencilerine kitap seçerken yazınsal niteliğı yüksek kitaplar seçmesi onerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (2006). *Değişen dünya değişen değerler*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akay, R. (1998). *Türk ve alman masallarında çocuk figürleri*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Akbaş E. ve Topçuoğlu A. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu-eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-104.
- Akyüz E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Alpöge, (2003). Çocuk edebiyatının çocuk gelişimine katkısı. *Çoluk Çocuk Dergisi*, (24), 32-33.
- Archard, D. (1993). *Children: rights and childhood*. New York: Routledge.
- Arseven, T. (2005). Mesaj açısından çocuk kitapları. *Hece Dergisi (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı)*, 104- 105.
- Aslan, C. (2006a). *Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının çocuğun okuduğunu anlama ve yazılı anlatım becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, C. (2006b). Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Gelişim Sürecindeki yeri. II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 4-6 Ekim 2006, Ankara.
- Aslan, C. (2007a). Yaşam Gerçekliğinin Çocuklara İletilmesi Bakımından ‘100 Temel Eser’deki Öyküler Üzerine Bir Çözümleme. 4th International Children and Communication Congress& 4th International Children Films Festival & Congress ‘Children Under Risk’, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Ataseven, F. ve İnandı Y. (20-21 Ocak 2000). Çocuk Kitaplarının Çeşitli Yönleriyle İncelenmesi. I. *Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara.
- Bezirci, A. ve Göker, N. (1993). *Türk dili ve edebiyatı-1*. İstanbul: Gendaş Yayınları.

Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989).

Cemiloğlu, M. (2003). *Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. İstanbul: Alfa Basım.

Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları (Konuşan: Nevzat Yüksel) Çocuk Edebiyatı Yıllığı, 351- 362.

Demir, G. (2006). *Konya ili Cihanbeyli ilçesinde anlatılan masalların çocuk eğitimi açısından incelenmesi*, (Yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dilidüzgün S., Sever S., Öztürk S., ve Adıgüzel A., Ö. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş çocuk edebiyatı*. Yapı Kredi Yayınları.

Dilidüzgün, S. (2004). *Çağdaş çocuk yazını, yazın eğitime atılan ilk adım*. İstanbul: Morpa Kültür Yayıncılık.

Dilidüzgün, S. (2006). *Türkiye Çocuk Edebiyatına Bakışlar ve Çağdaş Çocuk*.

Doğan, G. (2000). *Akıllı küçük: çocuk kültürü ve çocuk hakları üzerine Sosyo -kültürel bir inceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dominique, 2005. "Global impacts of Doha trade reform scenarios on poverty," *Policy Research Working Paper Series 3735*, The World Bank.

Elçin, Ş. (2001). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdem, A.R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 53.

Fortin, J. (1998). *Children' s rights and the developing law*. London: Butterworths.

Foulquie, *Pedagoji Sözlüğü* (Çev. Cenap Karakaya), Sosyal Yayınları, 1994.

Franklin, B. (1979). *Çocuk hakları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Freman, M. (1992). *The ideologies of children"s rights*. Dordrecht.

- Fulton, Y. (1996). Children's rights and the role of the nurse. *Pediatric Nursing*, 8, 29-31.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H. W. (2001). Çocuk ve Edebiyat. (Çev. S. Sever) Ankara: Kök Yayıncılık.
- Gooden, A. M. & Gooden, M. A. (2001). Gender representation in notable children's picture books. *Sex Roles: A Journal of Research*.1995–1999.
- Gökşen, E. N. (1980). *Örnekleriyle çocuk edebiyatımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güleryüz, H. (2006). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gündüz, Ü. (2008). *Çocuktum ufacıktım hak için yola çıktım*. Ankara: Küçük Ev Yayınları.
- Helimoğlu, Y. (1997). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- İpşiroğlu, Z. (1997). *Eğitimde yeni arayışlar sorunlar, seçenekler, öneriler*. Ankara: Adam Yayıncılık.
- İpşiroğlu, Z. (1993). *Okumayı öğrenme. yaratıcı toplum yolunda çağdaş eğitim*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları – 1, Cem Yayınevi.
- İşnas, S. (2011). *Masal türünün çocuktaki kavram gelişimine etkisi üzerine bir araştırma (Cahit ZARİFOĞLU örneği)*. (Yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Karaman Kepenekçi Y. ve Aslan C. (2013). Ortaöğretim okullarına önerilen 100 temel eser'deki romanlarda insan hakları üzerine bir çözümleme. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 183-197.
- Karaman- Kepenekçi, Y. (2010). An analysis on children's rights in stories recommended for children in turkey. *Journal of Peace Education*, 7(1), 65-83. Erişim Adresi <https://doi.org/10.1080/17400200903370985>
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kıbrıs, İ. (2010). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kıran, A. ve Kıran, Z. (2001). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

- King, L. (2004) UNESCO's Work in peace and human rights education. In D. Tarba-Ceylan & S. Irzik (eds.) *How Are We Educated?* Istanbul: International Symposium on Human Rights Education and Textbook Research.
- Kirisika, Y. (2003) *International Human Rights Standards in High-School Textbooks: Human Rights in Asian Schools*. Available online at: <http://www.hurights.org>
- Ministère de l'Education Nationale (2006) Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Magic, S. (2005). *Hachette - Italian single basic land*. White Border: WB
- Mendoza, J. & Reese, D. (2001). *Early Childhood Research & Practice*, 2(3).
- Nas, R. (2002). *Örneklerle çocuk edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Nas, R. (2004). *Örneklerle çocuk edebiyatı*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (2010). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oğuzkan, A. F. (1979). *Yerli ve yabancı kaynaklarla çocuk edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Oğuzkan, A. F. (1993) *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Oğuzkan, A. F. (2010). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ong, W. (1995). *Sözlü ve yazılı kültür* (Çev, Sema Postacıoğlu, Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- Onur, B. (2005). *Türkiye' de çocukluğun tarihi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Özçelik, E. (2007). *Türkiye' de çocuk yazını ürünlerinde eğitim bilimsel göstergeler*. (Yüksek lisans tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Özdemir, E. (2002). *Yazınsal türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokuşu*. (Çev. K. İnal). Ankara: İmge Kitapevi.
(Orijinal çalışma basım tarihi 1982)
- Püsküllüoğlu, A. (1999). *Çağdaş türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği.
Değerler Eğitimi Dergisi, 75.
- Sever, S. (2003), *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Singh, S. K. & Devi, A. A. (1998). Effect of grasses fed to pigs by different methods
on their growth rate and feed conversion efficiency. *Indian J. Anim. Sci.*
- Şimşek, T. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Rengârenk Yayınları
- Şirin, M. R. (1989). “Çocuk Edebiyatı” üzerine Mustafa Ruhi Şirin ile.
- Şirin, M. R. (1994). *99 Soruda çocuk edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları. Şirin,
- Şirin, M. R. (2000). *Çocuk edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2006). *Dersimiz çocuk: Çocuk üzerine düşünce yazıları*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2009). Biricik ders: çocuk hakları. *Minika Go Dergisi*, Koleksiyon Kitaplar Serisi.
- Şirin, M. R. (2019). *Çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı*. Uçan At Yayınları.
- Tan, M. (2006). Çocukluk: dün ve bugün. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, M. (1974). *Türklerle ilgili stereotipler (kalıp yargılar) ve Türk değerleri üzerine bir deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tönel, A. (2006). Çocuğun Gelişim Sürecinde Müzik Türlerinden Ninninin Yeri ve Önemi. *I. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Tural, S. K. (1993). Edebiyat bilimine katkılar. Ankara: Ecdâd Yayınları
- Unesco, World Heritage Centre. (2007a) World Heritage Challenges for Millenium, Paris, France.
- Yalçın A. ve Aytaş, G. (2011). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İNCELENEN KİTAPLAR

1. Az Gittik Uz Gittik-Pertev Naili BORATAV (Masal)
2. Hababam Sınıfı-Rıfat ILGAZ (Mizah)
3. Gece Uçuşları-İshak REYNA (Şiir)
4. Yedi İklim Dört Bucak-Evliya ÇELEBİ (Gezi)
5. Zaman Bisikleti-Bilgin ADALI (Fantastik Bilim)
6. Dünyanın En Eski Fıkra Kitabı-Dan CROMPTON (Fıkra)
7. Küçük Prens-Antoine De Saint- EXUPERY (Roman)
8. Dünyayı Bisikletle Dolaşan Çocuk (Afrika Yolunda)--Alastair HUMPHREYS (Çocuk Tiyatrosu)
9. 101 Bilmece 101 Tekerleme-Bayram ÖZKAN (Bilmece/Tekerleme)
10. Abartma Tozu-Şermin YAŞAR (Hikaye)
11. 101 Ninni-Süleyman BULUT (Ninni)